

Zlouporabe u međunarodnim financijama

Brgić, Samantha

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:580751>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

SAMANTHA BRGIĆ

**ZLOUPORABE U MEĐUNARODNIM
FINANCIJAMA**

Diplomski rad

Pula, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

SAMANTHA BRGIĆ

**ZLOUPORABE U MEĐUNARODNIM
FINANCIJAMA**

Diplomski rad

JMBAG: 0303041841, redovan student

Studijski smjer: Financijski management

Predmet: Međunarodne financije

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Ekonomija

Znanstvena grana: Međunarodna ekonomija; Financije

Mentor: prof. dr. sc. Ines Kersan Škabić

Pula, rujan 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Samantha Brgić, kandidat za magistra ekonomije/poslovne ekonomije ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, 23. rujna, 2019. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Samantha Brgić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom _____

Zlouporabe u međunarodnim financijama

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 23. rujna, 2019. (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. MULTINACIONALNE KOMPANIJE	3
2.1. Pojam i obilježja multinacionalnih kompanija	3
2.2. Vrste multinacionalnih kompanija	4
2.3. Najveće multinacionalne kompanije u svijetu	6
2.4. Izvori kapitala i financiranje multinacionalnih kompanija	11
2.5. Rizici u međunarodnom poslovanju multinacionalnih kompanija	13
3. ZLOUPORABE U MEĐUNARODNIM FINANCIJAMA	16
3.1. Vrste zlouporaba u međunarodnim financijama	16
3.1.1. <i>Pranje novca</i>	18
3.1.2. <i>Prijevare sa utajom poreza i korištenje poreznih oaza</i>	24
3.1.3. <i>Prijevare u financijskim izvještajima</i>	30
3.1.4. <i>Prijevare preko interneta</i>	35
3.1.5. <i>Prijevare s financijskim instrumentima</i>	38
3.2. Utjecaj financijskih prijevara na poslovanje kompanije	39
4. SUZBIJANJE FINANCIJSKIH PRIJEVARA	43
4.1. Suzbijanje prijevara na međunarodnoj razini	43
4.2. Suzbijanje prijevara na razini Europske unije	45
4.3. Suzbijanje prijevara na razini Republike Hrvatske	46
5. PRANJE NOVCA I POREZNA UTAJA NA PRIMJERU PODUZEĆA „MOSSACK FONSECA“	49
5.1. Općenito o tvrtki „Mossack Fonseca“	49
5.2. Afera „Panama Papers“	51

5.3. Utjecaj afere „Panama Papers“ na globalnu ekonomiju.....	55
6. LAŽIRANJE FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA NA PRIMJERU PODUZEĆA „AGROKOR“	58
6.1. Općenito o koncernu „Agrokor“	58
6.2. Kriza u „Agrokoru“ i njene posljedice.....	62
6.3. Lažiranje financijskih izvještaja koncerna „Agrokor“	64
7. ZAKLJUČAK	71
LITERATURA.....	73
POPIS TABLICA, GRAFIKONA I SLIKA.....	77
SAŽETAK	79
SUMMARY	80

1. UVOD

U suvremenom svijetu, u kakvom živimo danas, više ne postoje stroga pravila koja ograničavaju slobodu kretanja dobara, usluga, kapitala i ljudi između različitih zemalja. Razlog tome jest ubrzani proces globalizacije kojim se kreira slobodno tržište na kojem se nesmetano izvršavaju transakcije navedenih dobara u globalnim razmjerima, te na kojem ne postoji niz ograničenja i prepreka kao što je to bio slučaj u prošlosti. Razvojem ovoga procesa postignuta je otvorenost nacionalnih gospodarstava prema ostalim zemljama svijeta što je uvelike doprinijelo tranziciji nerazvijenih u razvijene zemlje, ali je također dovelo i do snažnog jačanja gospodarstava razvijenih zemalja svijeta čime su mnoge postale svjetske velesile. U tome su najvažniju ulogu imale multinacionalne kompanije koje su zapravo nositelji procesa globalizacije i koje su uvjetovale njen razvoj.

Multinacionalne kompanije su organizacije koje zbog svoje velike ekonomske snage imaju snažan utjecaj na nacionalna gospodarstava. To su kompanije koje imaju sjedište u jednoj zemlji, odnosno u zemlji u kojoj su osnovane, a koja se naziva zemljom domaćina, te također imaju mnoge podružnice u inozemstvu, koje se nalaze čak i na različitim kontinentima. Upravo zbog svoje veličine i ekonomske snage, ali i rasprostranjenosti po svijetu, veliki udio ukupne svjetske trgovinske razmjene opada upravo na njih. Između njih se odvija značajno kretanje kapitala u međunarodnim razmjerima, što veoma često može dovesti do iskorištavanja svojega položaja, te do različitih malverzacija u poslovanju što je zapravo i tema ovog diplomskog rada.

Cilj rada je definirati i pobliže objasniti neke od financijskih prijevara sa kojima se kompanije susreću prilikom svoga poslovanja na međunarodnoj razini. Korištene su metode analize, deskripcije, klasifikacije i povijesna metoda. Prilikom pisanja rada, korištene su razne informacije sakupljene iz knjiga, stručnih časopisa, te radova objavljenih na internetskim stranicama.

Rad se sastoji od šest poglavlja, a započinje prvim poglavljem koje sadrži uvod u tematiku diplomskog rada. Nadalje se u drugom poglavlju detaljnije opisuju multinacionalne kompanije koje su glavni provoditelji međunarodnog kretanja kapitala, te načini njihova poslovanja, ali i rizici sa kojima se susreću prilikom obavljanja svojih poslovnih aktivnosti.

Treće poglavlje sadrži načine na koje se ostvaruju određene zlouporebe i nelegalne aktivnosti u međunarodnim financijama, a tu su na prvom mjestu pranje novca ostvarenog izvršavanjem nezakonitih poslova, zatim prijevare koje se ostvaruju sa raznim financijskim instrumentima kao što su dionice, obveznice i ostale vrijednosnice. Vrlo česte prijevare su one koje se odnose na nezakonitu utaju poreza kroz korištenje poreznih utočišta, odnosno poreznih oaza, područja sa veoma niskim poreznim opterećenjima. Mnoge kompanije nastoje lažiranjem svojih financijskih izvještaja privući dodatni kapital i nove investitore kako bi unaprijedili poslovanje, što je zapravo nezakonita aktivnost jer se kosi sa veoma važnim pravilom transparentnosti poslovanja. Posljednja vrsta prijevara koja se opisuje u ovome poglavlju odnosi se na prijevare preko interneta koje su u suvremenom svijetu sve učestalije zbog velike uporabe interneta kao ključnog kanala prilikom odvijanja poslovnih aktivnosti, ali i transakcija između poduzeća.

Nadalje, u četvrtom su poglavlju prikazani načini kojima se svijet i Hrvatska nastoje boriti protiv financijskih prijevara. S ciljem njihova suzbijanja osnovane su razne organizacije i institucije, te su na snagu doneseni razni propisi i regulativi čiji je glavni cilj borba protiv zlouporeba u međunarodnim financijama. Načini borbe protiv financijskih prijevara u ovom su poglavlju podijeljeni na tri razine, međunarodnu, europsku i hrvatsku.

Peto poglavlje sadrži primjer tvrtke „Mossack Fonseca“ koja je bila glavni akter u aferi „Panama papers“ poznatoj po curenju velikog broja dokumenata koji su zapravo dokaz nelegalnog korištenja države Paname kao poreznog utočišta prilikom obavljanja nezakonitih poslovnih aktivnosti. Tako se kroz *offshore* račune na bankama u Panami odvijalo pranje novca stečenog ilegalnim poslovima, ali i mnoge druge nezakonite radnje što je negativno utjecalo na globalnu ekonomiju.

Posljednje poglavlje sadrži analizu koncerna „Agrokor“ kao najveće kompanije u Republici Hrvatskoj i njegove krize u poslovanju. Osnivača „Agrokora“, Ivicu Todorica, sumnjiči se za lažiranje financijskih izvještaja, te raznorazne malverzacije kroz *offshore* račune smještene u bankama sa sjedištem u različitim poreznim utočištima.

2. MULTINACIONALNE KOMPANIJE

Proces globalizacije utječe na otvorenost zemalja prema ostatku svijeta, njime se otklanjanju prepreke prilikom protoka roba, usluga, kapitala i ljudi između različitih država. Uz međunarodne organizacije poput MMF-a, GATT-a, WTO-a i Svjetske banke, multinacionalne kompanije su također svojim djelovanjem potaknule proces globalizacije. One kontinuirano stimuliraju razvoj samog procesa, a osim njih, kao ključnog čimbenika, na razvoj globalizacije utjecao je i razvoj telekomunikacije, te informatičkih tehnologija, posebice interneta, zatim napreci u prometnoj infrastrukturi, niske cijene rada u tada nerazvijenijim zemljama kao što su Kina i Indija, te porast regulacije u poslovanju multinacionalnih kompanija u njihovim matičnim zemljama, ali i mnogi drugi faktori.

2.1. Pojam i obilježja multinacionalnih kompanija

Multinacionalne kompanije (MNK) su zapravo organizacije koje zbog svoje izuzetno velike ekonomske snage imaju značajan utjecaj na ekonomski, politički i kulturni aspekt nacionalnih gospodarstava, ali i na ostatak svijeta. To su kompanije koje svoje poslovanje obavljaju u više zemalja u različitim dijelovima svijeta. Sastoje se od jedne tvrtke majke koja se nalazi u matičnoj zemlji, odnosno u zemlji domaćina, te od više podružnica, odnosno tvrtki kćeri, koje se nalaze u inozemstvu.¹ Između svih dijelova kompanije postoji visoka razina njihove međusobne suradnje i međuovisnosti. Multinacionalne kompanije potiču i međunarodno zaduživanje i pozajmljivanje, a to čine kada glavno poduzeće, odnosno poduzeće majka, opskrbljuje kapitalom svoje tvrtke kćeri, odnosno podružnice koje se nalaze u inozemstvu, te zauzvrat očekuje povrat tog kapitala u budućnosti. „Geografska rasprostranjenost poslovnih aktivnosti, veličina ukupnog prihoda i dobiti, broj zaposlenih i kapital kojim raspolažu, bitne su karakteristike tih poduzeća, a ne samo činjenica da uz matičnu, imaju određene poslovne aktivnosti u još jednoj – dvije druge države.“²

¹ I. Lovrinović, *Globalne financije*, Zagreb, ACCENT, 2015., str. 23.

² I. Andrijanić i D. Pavlović, *Međunarodno poslovanje*, Zagreb, Libertas – Plejada, 2016., str. 231.

Zagovornici multinacionalnih kompanija smatraju ih pokretačima razvoja gospodarstva općenito, ali i razvoja novih tehnologija. One smanjuju nezaposlenost zapošljavajući veliki broj ljudi na svim tržištima na kojima djeluju, a također tim zemljama pomažu pri njihovoj otvorenosti prema svijetu. Širenjem poslovanja u različitim dijelovima svijeta, multinacionalne kompanije donose u zemlju u kojoj imaju sjedište, odnosno u zemlju domaćina, novi kapital koji doprinosi njenom daljnjem rastu i razvoju. S druge strane, protivnici multinacionalnih kompanija smatraju ih prijetnjom demokraciji, ekologiji i slobodi pojedinaca, ali i poticateljima korupcije koja je usmjerena prema vladama država u kojima posluju. Ono što svakako nije sporno jest činjenica da se razvojem multinacionalnih kompanija utjecalo na povećanu pokretljivost robe, usluga, radne snage i novca između zemalja u svijetu za razliku od nekadašnjih vremena kada je proces globalizacije bio još u začetima.³

U današnje vrijeme većina kompanija koje prelaze iz nacionalnih u multinacionalne prolaze kroz isti proces rasta i proširenja svojih poslovnih aktivnosti. U prvoj fazi, nacionalno poduzeće ponajprije opskrbljuje svoje tržište, te nakon što je zadovoljilo potrebe na domaćem tržištu, prelazi na širenje svojih poslovnih aktivnosti na inozemna tržišta. U drugoj fazi ovakvo poduzeće počinje sa prodajom svojih proizvoda na inozemnim tržištima kroz posredništvo njegovih predstavnika koji se nalaze u inozemstvu. Zatim slijedi izravna, trgovačka prodaja, te opskrbljivanje inozemnih tržišta svojim proizvodima kroz otvaranje podružnica ili proizvodnih pogona u zemljama u kojima poduzeće želi poslovati i u kojima postoji potražnja za njegovim proizvodima.⁴

2.2. Vrste multinacionalnih kompanija

„Postoji nekoliko vrsta kompanija koje svoje poslovanje obavljaju i izvan zemlje domaćina, a to su:

- *internacionalne,*
- *multinacionalne,*
- *transnacionalne kompanije.“⁵*

³ I. Lovrinović, op. cit., str. 23.

⁴ I. Andrijanić i D. Pavlović, op. cit., str. 231.

⁵ ibidem, str. 32.

Internacionalne kompanije su prema veličini i rasprostranjenosti poslovanja u drugim zemljama najmanje od navedenih, one se bave isključivo uvozom i izvozom dobara i usluga, odnosno međunarodnom trgovinom, te predstavljaju početnu fazu globalizacije.

Multinacionalne kompanije šire svoje poslovanje u više zemalja s ciljem približavanja svojim klijentima, te pristupa jeftinijim izvorima faktora proizvodnje, ali i povećanja konkurentnosti.

Transnacionalne kompanije su najveće kompanije koje su svoju poslovnu aktivnost proširile na sve kontinente kroz povećanje mreže svojih podružnica, ureda, distribucije i klijenata.

Ovisno o mreži podružnica multinacionalnih kompanija u svijetu, one se dijele na pet vrsta, a to su:

- *home region*,
- *bi-regional*,
- *global*,
- *near miss global*
- *host region* MNK.⁶

Home region MNK većinu svojih prihoda ostvaruju na tržištu na kojem kompanija ima svoje sjedište, te upravo ovdje imaju najveći broj zaposlenika. Primjer *home region* multinacionalne kompanije je poznati Starbucks čije je sjedište u SAD-u u kojem ostvaruje gotovo 90% svojih prihoda.

Bi-regional MNK manje od 50% svojih prihoda ostvaruju na domaćem tržištu, a više od 20% na tržištima na kojima imaju svoje podružnice, primjer ovih MNK su McDonald's i L'Oreal.

Globalne multinacionalne kompanije posluju na svim kontinentima, te na svakom od njih ostvaruju više od 20% i manje od 50% ukupnih prihoda, a primjer takve kompanije jest IBM koji ima svoje podružnice u više od 160 zemalja.

⁶ ibidem, str. 33.

Near miss global cases su multinacionalne kompanije koje imaju podjednako raspodijeljen udio zarade u ukupnim prihodima u svim područjima na kojima imaju svoje poslovnice. Tako je primjerice Nestle u 2010. godini ostvario podjednaki udio u ukupnim prihodima na svakom kontinentu na kojem ima svoje podružnice.

2.3. Najveće multinacionalne kompanije u svijetu

Najveće multinacionalne kompanije imaju čak i više od 100 podružnica u inozemstvu. Ono što je uzrokovalo širenje djelokruga poslovanja multinacionalnih kompanija jest činjenica da su im njihova nacionalna tržišta postala pretijesna kako bi mogle svoje poslovanje obavljati unutar njihovih granica, što je rezultiralo njihovim širenjem na nova tržišta kako bi takvim prihodima nadoknadile pad profita. Već krajem prošloga stoljeća, u svijetu je postojalo mnogo multinacionalnih kompanija, a o njihovoj snazi i značajnoj ulozi govori činjenica da su imale udio od gotovo 33% u svjetskom BDP-u, te da su sudjelovale sa udjelom od 66% u svjetskoj trgovini što znači da se gotovo jedna četvrtina svjetske trgovine već tada odvijala samo između multinacionalnih kompanija. Najviše multinacionalnih kompanija ima u SAD-u, a zatim slijede Japan i Kina, a prema ukupnim prihodima, najveće prihode imaju one koje posluju u industriji prerade nafte, zatim bankarstva, proizvodnje automobila, hrane i telekomunikacija.⁷

Prema informacijama iz izvještaja ukupnih svjetskih ulaganja UNCTAD-a, izravna inozemna ulaganja (FDI) su u 2018. godini iznosila 1.300 milijardi dolara. Većina ovih ulaganja ostvarena je posredstvom multinacionalnih kompanija. Čak je trećina svjetskih ulaganja u projekte poslovnih istraživanja i razvoja financirana od strane 100 najvećih multinacionalnih kompanija. Najveći udio u izravnim ulaganjima imaju multinacionalne kompanije sa sjedištem u SAD-u, zatim u Kini, Hong Kongu i Singapuru. Razina FDI-a je u 2018. godini u padu za 13% u usporedbi sa prethodnom godinom što je uzrokovano smanjenjem ulaganja američkih multinacionalnih korporacija zbog raznih poreznih reformi provedenih u 2017. godini u SAD-u. Najveće smanjenje izravnih inozemnih ulaganja odnosi se na razvijene zemlje u kojima su se FDI smanjile za četvrtinu ukupnih ulaganja, te su tako u 2018. godini iznosile 557 milijardi dolara.⁸

⁷ ibidem, str. 43.

⁸ UNCTAD (2019): *World Investment Report 2019: Special Economic Zones*; Dostupno na: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2019_overview_en.pdf [Pristupljeno: 04.09.2019.]

U Tablici 1. naveden je usporedni prikaz rasprostranjenosti 500 najvećih multinacionalnih korporacija *Fortune Global Reporta* prema ukupnim prihodima po zemljama u 2017. i 2018. godini. Najveći broj multinacionalnih kompanija na svome području imaju Sjedinjene Američke Države u kojima čak 121 najveća korporacija u svijetu ima svoje sjedište. U 2018. godini zabilježeno je smanjenje broja najvećih korporacija SAD-a, te je pet kompanija ispalo sa liste 500 najvećih. Nakon SAD-a slijedi Kina sa 119 najprofitabilnijih kompanija koje svoje sjedište imaju unutar njenih granica. Za razliku od SAD-a, broj kineskih kompanija na listi se povećao u odnosu na prethodnu godinu, te stoga na listi iz 2018. godine, Kina ima čak osam kompanija više. Kina je u 2018. godini ostvarila najveći porast u broju najmoćnijih kompanija svijeta, te je gotovo izjednačena sa SAD-om. Čak tri multinacionalne korporacije Kine nalaze se među deset najvećih kompanija što je više i od SAD-a i od Japana. Porast velikih korporacija u Kini uvelike je pomogao tamošnjoj ekonomiji, te je zabilježen održiv gospodarski rast koji je bio značajno veći u usporedbi sa ostalim gospodarstvima svijeta.

Tablica 1.: Distribucija 500 najvećih korporacija prema zemljama u kojima imaju sjedište u 2018. i 2017. godini

Rang	Zemlja	Broj multinacionalnih kompanija	
		2018. godina	2017. godina
1.	SAD	121	126
2.	Kina	119	111
3.	Japan	52	52
4.	Francuska	31	28
5.	Njemačka	29	32
6.	Ujedinjeno Kraljevstvo	17	21
7.	Južna Koreja	16	16
8.	Švicarska	14	14
9.	Kanada	13	12
10.	Nizozemska	12	15

Izvor: Izrada autorice prema podacima iz Fortune Global 500 Report, dostupno na: <https://fortune.com/global500/2019/search/?revenues=desc> (Pristupljeno: 14.08.2019.)

Odmah nakon dvije najveće svjetske velesile, SAD-a i Kine, slijedi Japan sa znatno manjim brojem najuspješnijih kompanija koji ih na ovoj listi ima samo 52. U nastavku su zemlje Europe pa se na četvrtom mjestu smjestila Francuska sa 31 multinacionalnim kompanijom, a slijede ju Njemačka sa 29 i Ujedinjeno Kraljevstvo sa 17 najprofitabilnijih kompanija. Kod Njemačke i Ujedinjenog Kraljevstva zabilježeno je smanjenje multinacionalnih kompanija na listi, dok je Francuska povećala svoj broj u odnosu na prethodno istraživanje iz 2017. godine. Na sedmom mjestu zemalja sa najvećim brojem najuspješnijih kompanija svijeta nalazi se Južna Koreja koja ih ima 16, a nakon nje slijede Švicarska sa 14, Kanada sa 13, te Nizozemska sa 12 kompanija.

Tablica 2. daje uvid u deset najvećih multinacionalnih kompanija u svijetu prema popisu *Fortune Global 500 Reporta*, usporedno prema ostvarenim prihodima iz 2018. godine. Na listi 500 najvećih kompanija svijeta, najviše multinacionalnih kompanija koje se nalaze pri samom vrhu ima sjedište u Kini, te u SAD-u, a većina posluje u naftnoj industriji.

Tablica 2.: Popis najvećih multinacionalnih kompanija prema prihodima u 2018. godini

Rang	Naziv multinacionalne kompanije	Podrijetlo	Prihod (milijuni USD)	Broj zaposlenih
1.	Walmart	SAD	514.405,00	2.200.000
2.	Sinopec Group	Kina	414.649,90	619.151
3.	Royal Dutch Shell	Nizozemska	396.556,00	81.000
4.	China National Petroleum	Kina	392.976,60	1.382.401
5.	State Grid	Kina	387.056,00	917.717
6.	Saudi Aramco	Saudijska Arabija	355.905,00	76.418
7.	BP	Velika Britanija	303.738,00	73.000
8.	Exxon Mobil	SAD	290.212,00	71.000
9.	Volkswagen	Njemačka	278.341,50	664.496
10.	Toyota Motor	Japan	272.612,00	370.870

Izvor: Izrada autorice prema podacima iz Fortune Global 500 Report; Dostupno na: <https://fortune.com/global500/2019/search/?revenues=desc> (Pristupljeno: 14.08.2019.)

Zajedno je 500 najvećih multinacionalnih kompanija svijeta u 2018. godini generiralo sveukupno 32,7 bilijuna američkih dolara prihoda, te 2,15 bilijuna američkih dolara ukupne dobiti. Sve ove kompanije zajedno zapošljavaju 69,3 milijuna zaposlenika diljem svijeta, a svoje poslovanje obavljaju u samo 34 zemlje.⁹ Ovi podaci ukazuju na enormnu ekonomsku i financijsku snagu multinacionalnih kompanija, te na njihovu važnost za cjelokupno gospodarstvo u svijetu. U nastavku slijedi detaljniji prikaz poslovanja deset najvećih multinacionalnih korporacija svijeta i njihovih djelatnosti iz podataka sa njihovih službenih stranica, te iz *Fortune Global 500 Reporta*.

Na samom vrhu liste nalazi se lanac trgovina „Walmart“ sa sjedištem u SAD-u koji je u 2018. godini ostvario prihode u iznosu od 514,4 milijardi američkih dolara, te dobit u iznosu od 6,670 milijardi dolara. „Walmart“ je kompanija koja se bavi prodajom gotovih proizvoda na malo, te je zapravo najveća kompanija na svijetu u svojoj branši. Do sada imaju otvoreno više od 11.200 poslovnica u kojima zapošljavaju više od 2,2 milijuna zaposlenika, a trgovine su smještene u 27 zemalja diljem svijeta. Na listi 500 najuspješnijih kompanija nalazi se posljednjih 25 godina, a na samom tronu liste je već pet godina uzastopno.

Slijedeća multinacionalna kompanija po veličini je „Sinopec Group“ sa sjedištem u Kini. „Sinopec Group“ je najveća azijska naftna rafinerija koja je u 2018. godini ostvarila 414,649 milijardi dolara prihoda, te 5,845 milijardi dolara dobiti. „Sinopec Group“ zapošljava 619.151 zaposlenika u čak 70 zemalja u svijetu. Na Fortune-ovoj listi 500 najuspješnijih korporacija nalazi se već 21 godinu.

Treća multinacionalna kompanija po veličini je nizozemski gigant „Royal Dutch Shell“ koji je u 2018. godini ostvario 396,556 milijardi dolara u prihodima, te dobit u iznosu od 23,352 milijardi američkih dolara. „Royal Dutch Shell“ je multinacionalna naftna kompanija koja djeluje u gotovo svim područjima u industriji nafte i plina, te je jedna od vodećih tvrtki svijeta. Zapošljava 81.000 zaposlenika u više od 70 zemalja u kojima ima čak više od 44.000 benzinskih postaja. Na listi 500 najuspješnijih globalnih kompanija nalazi se posljednjih 25 godina.

Na četvrtom mjestu na listi nalazi se još jedna kineska multinacionalna kompanija, „China National Petroleum Corporation“ (CNPC), koja je u 2018. godini ostvarila prihode u iznosu od 392,976 milijardi američkih dolara, te dobit u iznosu od 2,270 milijardi američkih dolara. Ova

⁹ Fortune Global 500 Report; Dostupno na: <https://fortune.com/fortune500/> (Pristupljeno: 14.08.2019.)

kineska državna naftna kompanija posluje u više od 30 zemalja u kojima zapošljava 1.382.401 ljudi. Bavi se eksploatacijom i prodajom sirove nafte i prirodnog plina, a na Fortune-ovoj listi 500 najboljih se nalazi već 19 godina zaredom, te je posljednje tri godine kontinuirano na 4. mjestu.

Na listi *Fortune Global 500 Reporta* nalaze se čak tri kineske multinacionalne kompanije, a posljednja od njih tri, „State Grid“, se smjestila na peto mjesto. „State Grid“ je kineska državna kompanija koja se bavi proizvodnjom električne energije kojom opskrbljuje gotovo 1,1 milijardu ljudi što ju čini najvećim svjetskim distributerom i proizvođačem električne energije. Ova je kompanija u 2018. godini ostvarila prihode u iznosu od 387,056 milijardi američkih dolara što je povećanje za 10,9% u odnosu na prethodnu godinu, te dobit u iznosu od 8,174 milijarde dolara. Osim što opskrbljuje 88% kineskog teritorija, posluje i u još nekoliko prekoceanskih zemalja, a na Fortune-ovoj listi se također posljednjih 19 godina.

Šesta na listi je multinacionalna korporacija Saudi Aramco, najveća naftna tvrtka na svijetu čije je sjedište u „Saudijskoj Arabiji“. Iako je tek prvu godinu na listi *Fortune Global 500*, odmah se plasirala među najboljih 10 zbog ostvarenih prihoda u iznosu od 355,905 milijardi dolara, te profita u iznosu od 110,974 milijardi dolara što ovu kompaniju čini najprofitabilnijom na cijeloj listi. Cijela kompanija zapošljava čak 76.418 ljudi.

Sedma najuspješnija multinacionalna kompanija je „BP“ iz Ujedinjenog Kraljevstva koja se bavi proizvodnjom, eksploatacijom i rafiniranjem nafte i plina. Ova je kompanija u 2018. godini ostvarila prihode u iznosu od 303,738 milijardi dolara, dok su se njeni profiti gotovo utrostručili u usporedbi sa prethodnom godinom, te u 2018. godini oni iznose 9,383 milijardi američkih dolara. Posluje u gotovo 80 zemalja diljem svijeta u kojima zapošljava čak 73.000 ljudi. Na Fortune-ovoj listi 500 najuspješnijih nalazi se već 25 godina uzastopno.

Sljedeća multinacionalna kompanija na listi je američka kompanija „Exxon Mobil“ koja se nalazi na osmom mjestu 500 najbogatijih, te se na ovoj listi nalazi posljednjih 25 godina. Industrijska djelatnost kojom se ova kompanija bavi je također eksploatacija i rafiniranje sirove nafte i plina. Svoje je poslovanje proširila na 21 zemlju u kojoj zapošljava 71.000 ljudi. Ukupni prihodi u 2018. godini iznose 290,212 milijardi dolara, a ostvareni profit je 20,840 milijardi američkih dolara.

Na posljednja dva mjesta liste deset najvećih korporacija smjestile su se dvije kompanije iz automobilske industrije. Na devetom mjestu je njemački proizvođač i distributer automobila „Volkswagen“ koji je u 2018. godini ostvario 278.341 milijardi dolara u prihodima, te profit u iznosu od 14.322 milijarde američkih dolara. Na listi Fortune 500 nalazi se već 25 godina, a kontinuirano se penje prema vrhu posljednjih desetak godina. Ova kompanija prodaje svoje automobilske proizvode diljem svijeta, a zapošljava 664.496 ljudi.

Posljednja najuspješnija multinacionalna kompanija od deset najvećih je „Toyota Motor“, japanski proizvođač automobila i automobilskih dijelova koja je u 2018. godini ostvarila prihode u iznosu od 272.612 milijarde američkih dolara, te profit u iznosu od 16.982 milijarde dolara. Ovaj japanski gigant posluje diljem svijeta, te zapošljava 370.870 ljudi.

2.4. Izvori kapitala i financiranje multinacionalnih kompanija

Izvori kapitala predstavljaju financijske izvore s kojima poduzeće financira svoje poslovanje. „Prema porijeklu izvori financiranja se dijele na:

- *Unutarnje (interne) izvore* koje je stvorilo samo poduzeće (amortizacija, zadržani dobitak, pričuve)
- *Vanjske (eksterne) izvore* koje financijski menadžment priskrbljuje izvana, emisijom kratkoročnih i dugoročnih vrijednosnih papira, uzimanjem kratkoročnih i dugoročnih kredita itd.“¹⁰

Unutarnje financiranje kompanija može ostvariti kroz povećanje iznosa trajnog kapitala i povećanje ostvarene dobiti. *Vanjsko financiranje* kompanija ostvaruje kroz povećanje ulaganja kapitala od strane vlasnika ili ostalih suvlasnika, povećanje kapitala koje nastaje na osnovu broja i vrijednosti izdanih dionica, obveznica i drugih vrijednosnih papira ili pak na osnovu primljenih dotacija koje kompanija nije obvezna vratiti.

Multinacionalne kompanije zbog svoje veličine ne mogu se oslanjati isključivo na nacionalne izvore kapitala, već moraju izrađivati određene strategija kojima će privući i globalne izvore sredstava za financiranje. S ciljem prikupljanja novih financijskih sredstava iz vanjskih

¹⁰ Orsag S., *Financiranje emisijom vrijednosnih papira*, RIFIN, Zagreb, 2002., str 76.

izvora, multinacionalne korporacije na inozemnim tržištima emitiraju nove dionice. Također mogu uzimati i zajmove od velikih banaka, te od svjetske banke, ili pak zajmove od Vlade u čijoj zemlji djeluju. Iako se financiranje nacionalnih i multinacionalnih kompanija temelji na istim načelima, ono što ih bitno razlikuje jesu rizici sa kojima se multinacionalne kompanije susreću na inozemnim tržištima prilikom transfera kapitala između matične kompanije i podružnica koje se nalaze u inozemstvu. Prijenos kapitala između matične kompanije do podružnica odvija se putem internih kanala i mehanizama.

„U interne mehanizme transfera spadaju:

- *transferne cijene roba i usluga,*
- *međukompanijski zajmovi,*
- *dividende,*
- *ubrzavanje i usporavanje naplate među podružnicama,*
- *naknade i rojaliteti.*¹¹

Od velike je važnosti da postoji visoki stupanj koordiniranosti internih mehanizama između svih dijelova kompanije, jer se kroz njih svakodnevno odvija protok robe, usluga i financijskih sredstava neovisno o njihovoj geografskoj udaljenosti. Prilikom odabira internih kanala za izvršavanje ovakvih transfera, multinacionalne kompanije mogu samostalno odlučiti kojim će se mehanizmima koristiti bez pretjeranih ograničenja. Tako ,primjerice, mogu prebacivati profit koji je ostvaren u jednoj podružnici, a koja se nalazi u zemlji sa visokim poreznim opterećenjem, u neku drugu podružnicu u državi koja ima niže porezno opterećenje. Također i matična kompanija i njene podružnice mogu prilagođavati cijene proizvoda koje izvoze prema visini poreznih stopa koje su na snazi u pojedinoj državi. To čine primjenom transfernih cijena, te na taj način povisuju cijene izvoza u zemljama u kojima je porezna stopa viša, a snižavaju ih u onim zemljama u kojima je porezna stopa niža. Politika transfernih cijena primjenjuje se kako bi se smanjila porezna davanja i tarife, te kako bi se izbjegnule devizne kontrole.

Podružnice mogu i investirati svoja financijska sredstva kroz davanje klasičnih zajmova ili kupnje korporativnih dionica i obveznica. Na taj način ostvaruju zaradu kroz dividende i kamate.

¹¹ I. Lovrinović, op. cit., str. 50.

Davanje zajmova između različitih dijelova multinacionalne kompanije biti će češće ukoliko u određenoj zemlji postoje stroge devizne kontrole, nepovoljna kreditna i monetarna politika koje će izazvati probleme u poslovanja, te ukoliko postoje značajnije razlike u poreznim stopama pojedinih zemalja. O odabiru vrste internog transfera kapitala mogu odlučivati i podružnice, ali isključivo uz odobrenje financijskih menadžera matične kompanije.

2.5. Rizici u međunarodnom poslovanju multinacionalnih kompanija

„Svaku gospodarsku aktivnost prati i određena neizvjesnost, opasnost od neuspjeha, a time i mogućnost nastupa određene štete.“¹² Takve se opasnosti od nastajanja štete nazivaju rizicima u poslovanju. Postoji mnogo rizika koji predstavljaju opasnost za kompanije koje posluju na međunarodnoj razini prilikom obavljanja svojih poslovnih aktivnosti. Glavna podjela rizika s kojima se susreću ovakve multinacionalne kompanije jest na sistemski i nesistemski rizik. Sistemski rizik odnosi se na opasnosti sa kojima se kompanije susreću na tržištu, dok nesistemski rizik predstavlja individualni rizik, odnosno onaj koji se odnosi na pojedinu kompaniju. Sistemski rizici se promatraju na makro razini, pa tako kada poduzeće nastoji proširiti svoje poslovanje u nekoj zemlji u inozemstvu, mora prvenstveno provesti analizu tržišta i uvjeta u toj zemlji kojom će procijeniti njenu političku stabilnost, te zakone kojima se uređuju odnosi sa stranim investitorima. Ova analiza uvjeta poslovanja ne odnosi se isključivo na inozemna tržišta na kojima kompanije proširuju svoje poslovanje, već i na domaće tržište u kojem će korporacija imati sjedište. Nesistemski rizik se odnosi na mikro razinu u sklopu koje kompanije moraju provesti istraživanja kako bi dobili informacije o tome da li su poslovne aktivnosti navedenog poduzeća u skladu sa ciljevima koje ima matična zemlja. Ovakva istraživanja se provode kroz analizu zakonskih propisa koji su na snazi u zemlji domaćina.

Multinacionalne kompanije su značajno izložene rizicima prilikom transfera kapitala između svojih podružnica kroz interne mehanizme kanale. Posebice se ta izloženost odnosi na političke i socijalne rizike na koje multinacionalne kompanije imaju neznatan utjecaj. „Rizike s kojima se susreću prilikom poslovanja možemo podijeliti u šest skupina, a to su:

- *svjetski sistemski rizici,*
- *rizici promjene svjetskih cijena,*

¹² B. Matić, *Međunarodno poslovanje*, Zagreb, Sinergija nakladništvo, 2004., str. 367.

- *rizik zemlje,*
- *institucionalni/regulatorni rizici,*
- *rizici industrije/konkurencije,*
- *rizici projekta.*¹³

Svjetski sistemski rizici odnose se na političke uvjete u zemlju u kojoj multinacionalna kompanija posluje, te će oni primjerice, biti veći ukoliko je ta zemlja trenutno pogođena ratom. Također se prilikom otklanjanja sistemskog rizika treba voditi i trgovačkim rizicima, ali i globalnom potražnjom za proizvodima koje nudi određena multinacionalna kompanija.

Rizici promjene svjetskih cijena odnose se na promjene u cijenama robe na svjetskom ili nacionalnom tržištu, zatim promjene deviznih tečajeva, kamatnih stopa, te premija rizika. Rizik cijene predstavlja opasnost od poskupljenja ugovorene kupoprodajne cijene, odnosno od promjene cijena na domaćem ili stranom tržištu koje može biti na štetu prodavatelja ili pak na štetu kupca. Na povećanje cijene utječe odnos ponude i potražnje na tržištu, a ukoliko je kupoprodajnim ugovorom određena fiksna cijena, onda će njeno povećanje naštetiti prodavatelju, odnosno izvozniku proizvoda. Nasuprot tome, ukoliko dođe do smanjenja cijene, to će negativno utjecati na kupca, odnosno uvoznika proizvoda koji će ostvariti gubitak. Tako se izvoznik proizvoda, što može primjerice biti multinacionalna kompanija, susreće sa rizikom od pada cijena na koje može utjecati konkurencija na stranom tržištu ili pak država koja subvencionira cijene domaćih proizvoda kako bi oni bili konkurentniji na tržištu.

Također postoji i rizik od povećanja cijene rada ili materijala koji se koriste u proizvodnji, a koji također mogu negativno utjecati na zaradu izvoznika. S druge strane, uvoznik proizvoda se susreće sa opasnošću od pada cijene dobara na nacionalnom tržištu zbog povoljnijih cijena tih dobara na inozemnim tržištima. Neki od načina na koje se uvoznik i izvoznik mogu zaštititi od rizika promjene cijena jesu primjena metode klizne skale, sklapanje dogovora o cijenama, vezanje cijena upotrebom inflacijskih stopa, ugovaranjem dugoročnih vanjskotrgovinskih ugovora, osiguravanjem cijena na robnim burzama kroz uporabu terminskih poslova, odnosno *hedging* i slično.

¹³ I. Lovrinović, op. cit., str. 45.

Prilikom poslovanja na međunarodnoj razini, jedan od najznačajnijih čimbenika koji stvaraju nesigurnost u poslovanju jesu svakako rizici zemlja. *Rizik zemlje* u kojoj multinacionalna kompanija posluje odnosi se na političku stabilnost te zemlje, a rizik će biti veći ukoliko je u njoj prisutan terorizam ili pak građanski nemiri. Također, multinacionalne kompanije moraju analizirati financijsku i ekonomsku stabilnost neke zemlje, te njenu poreznu politiku, ali i politiku repatrijacije. „Rizik zemlje podrazumijeva nemogućnost povrata uzetog kredita ili isplate kupljenih državnih obveznica od strane dužnika u međunarodnim kreditnim transakcijama. Ubiti riječ je o kreditnom riziku koji se može pojaviti: na razini kad ona uzme kredit ili emitira obveznice (makrokreditni rizik) i na razini pojedinog poduzeća (mikrokreditni rizik).“¹⁴

Institucionalni, odnosno *regulatorni rizici* odnose se na regulatornu stabilnost ili intervencionizam, te na provedbu poslovnih ugovora, a samim time i na pravnu stabilnost neke zemlje.

Rizici industrije, odnosno *konkurencije* uključuju industrijsku razvijenost zemlje u kojoj multinacionalna kompanija posluje, zatim troškove poslovanja i distribucije, visinu cijena, razvijenost infrastrukture, potražnju za proizvodima koje kompanija nudi, ali i njihovu ponudu u određenoj zemlji.

Rizici projekta odnose se na pripremu projekta kojeg multinacionalna kompanija želi ostvariti, uvjete poslovanja, partnerstvo u zemlji u kojoj posluje, ugovorno pregovaranje i dobar projektni menadžment, ali i mogućnost konflikata sa partnerima sa kojima surađuje. Stoga je bitno da kompanije prilikom poslovanja u inozemstvu procijene i vrednuju pojedini projekt prije nego što investiraju u njega, a to čine usporedbom troškova koji su potrebni za njegovo ostvarenje i koristi koje će se njime ostvariti.

¹⁴ ibidem, str. 687.

3. ZLOUPORABE U MEĐUNARODNIM FINANCIJAMA

U svakoj vrsti poslovanja postoje pojedinci koji nastoje iskoristiti svoju poziciju kako bi ostvarili osobnu korist stoga se veoma često u organizacijama događaju određene zlouporebe u vidu raznoraznih vrsta prijevара. Svaka prijevара, neovisno o tome da li je mala ili velika, ima negativan utjecaj na sve aspekte poslovanja organizacije, bilo da se radi o financijskoj šteti, narušavanju ugleda, narušavanju odnosa sa poslovnim partnerima, potrošačima i slično. U nastavku ovoga poglavlja detaljnije su opisane neke vrste zlouporeba u međunarodnim financijama, te njihove posljedice na samu kompaniju, ali i cjelokupno gospodarstvo i načini njihova suzbijanja.

3.1. Vrste zlouporeba u međunarodnim financijama

Danas se većina poslovanja odvija u međunarodnim razmjerima, te stoga prilikom takvog poslovanja postoji veća mogućnost za raznorazne malverzacije i iskorištavanje prilika za vlastitu zaradu ili pak stjecanje prihoda kroz kriminalne aktivnosti. Postoji mnogo načina na koje se može počinuti prijevара u međunarodnom poslovanju, a u nastavku poglavlja pojašnjeni su samo neki od njih, a to su:

- *Pranje novca,*
- *Prijevare sa utajom poreza i porezne oaze,*
- *Lažiranje financijskih izvještaja,*
- *Prijevare preko interneta,*
- *Prijevare sa financijskim instrumentima.¹⁵*

Sve veći problem u svijetu danas predstavlja organizirani kriminal, te financiranje terorizma koji se odvijaju uz pranje novca. Pranje novca je sve prisutnije kako na nacionalnoj, tako i na internacionalnoj razini. Ono podrazumijeva prikrivanje stvarnog porijekla novčanih sredstava koji su stečeni kroz kriminalne aktivnosti. Sam čin pranja novca smatra se uspješnim jedino ako je pravi izvor novca u potpunosti prikriven, te se „opran“ novac može normalno koristiti za neke

¹⁵ Sintezа autorice prema: Belak, V., Cindori, S., Lavion, D., Sertić, A.

druge, legalne aktivnosti. „Čimbenici koji utječu na povećanje aktivnosti pranja novca u novije vrijeme jesu: globalizacija financijskih tržišta i tokova, deregulacija financijskih tržišta, pohlepa pojedinaca u legalnom sustavu.“¹⁶

Plaćanje poreza obvezno je za svakog poreznog obveznika, te se potpuno izbjegavanje njegova plaćanja smatra nezakonitim dijelom. S ciljem ostvarivanja što manjeg poreznog opterećenja, mnogi porezni obveznici nastoje pronaći „rupe“ u zakonu kako bi svoju poreznu obvezu sveli na minimum. Izbjegavanje plaćanja poreza može biti legalno i ilegalno. Legalnim se smatra ukoliko porezni obveznik smanjuje svoju poreznu obvezu u skladu sa zakonima jurisdikcije u kojoj posluje i živi. Dok se nelegalno izbjegavanje plaćanja poreza, koje se još naziva i poreznom utajom, odnosi na nepoštivanje poreznih zakona i propisa kako bi u potpunosti izbjegli platiti porez. U ostvarivanju ovakve prakse pomažu i porezna utočišta, odnosno porezne oaze, čije pogodnosti iskorištavaju razni imućniji pojedinci, ali i kompanije koje su otvorile podružnice i bankovne račune na takvim područjima. Poreznim oazama su proglašene zemlje u svijetu koje svojim rezidentima nude veoma niske stope poreznog opterećenja ili ih uopće ne oporezuju nikakvim poreznim stopama. Ovakvo uređenje poreznih zakona i propisa privlači investitore iz svih dijelova svijeta koji nastoje smanjiti svoja porezna davanja.

Lažiranjem svojih financijskih izvještaja, kompanije nastoje prikriti stvarnu vrijednost imovine i obveza s ciljem zavaravanja investitora, kreditora i poslovnih partnera. Ovakva praksa negativno utječe na ekonomski rast gospodarstva, te na učinkovitost tržišta kapitala. Financijski izvještaji trebali bi predstavljati vjerodostojnost i pravednost informacija koje se nalaze u njima, a ukoliko su one neistinite, u trenutku kada to sazna široka javnost, javlja se negativan utjecaj na poslovanje i reputaciju same kompanije. Doći će do značajnih ekonomskih gubitaka i pada cijena dionica na burzama što može dovesti i do propasti kompanije.

Prijevare putem interneta postale su sve češće, a razlog tome jest što se danas putem interneta odvija značajna razina međunarodnog poslovanja. Na internetskim serverima skrivene su mnogobrojne povjerljive informacije, te se putem internetskih kanala odvijaju vrijedne financijske transakcije diljem svijeta što je postalo laka meta za razne kriminalce koji nastoje izvući osobnu

¹⁶ ibidem, str. 519.

korist u tome. Mnogobrojne tvrtke ulažu značajne napore i novce u razvijanje i implementiranje informatičkih sustava kojima će zaštititi svoje poslovanje.

Jedna od prijevara korporacija koje posluju na međunarodnoj razini odnosi se na prijekare sa financijskim instrumentima kojima se nastoje krivotvoriti vrijednosni papiri poput dionica, te se takve lažne vrijednosnice stavljaju u optjecaj kao da su ispravne i prave. Ovo je nezakonit čin jer bi vrijednosni papiri trebali iskazivati točnu vrijednost neke kompanije, bez bilo kakvih izmjena koje nisu u skladu sa zakonom.

3.1.1. *Pranje novca*

Pranje novca predstavlja rješavanje i pretvaranje novca koji je stečen kroz kriminalne aktivnosti, te njegov prijelaz preko granica i ponovno uključivanje nelegalno stečenog novca u regularne novčane tijekove. Dakle, nastoji se prikriti porijeklo, odnosno nezakonit način na koji je stečen taj novac. Pranje novca smatra se veoma kompleksnim procesom. „Još 1991. u jednom izvještaju *Australian National Crime Authority* taj se proces objašnjava kao shema koja bi trebala obuhvaćati: čisti prihod od kriminalne djelatnosti u posjedu kriminalca kojim će se manevrirati na način da se zametne trag odnosno izvor novca, nakon čega bi se novac trebao vratiti tom istom kriminalcu. Novac je sada „čist“, ima svoje podrijetlo i spreman je za daljnju uporabu.“¹⁷

Kriminalne aktivnosti kojima se stječe ovakav novac mogu biti primjerice trgovina drogom, ljudima, prostitucija, trgovina ukradenim automobilima, oružjem i slično. Ovakve nezakonite radnje donose njihovim provodiocima veliku zaradu koja ne može biti uobičajeno upotrijebljena jer takav način za sobom ostavlja tragove, te privlači pozornost nadzornih tijela ukoliko se taj novac počne trošiti u velikim količinama. Stoga je ponajprije potrebno „oprati“ novac stečen na ilegalan način jer njegovo porijeklo ne može imati pokriće u zakonitim aktivnostima. Vlasti se oduvijek bore sa ovakvim kriminalnim aktivnostima, te su u tome više ili manje uspješne, ovisno o zakonima i regulatornim tijelima koja djeluju u pojedinoj zemlji. Ono što je pridonijelo većem razvoju pranja novca jest i razvoj globalizacije čime se jednim dijelom omogućila raširenost i količina ovakvih nedjela. Kako je samo pranje novca nelegalna aktivnost, nemoguće je točno utvrditi kolika se količina novca „opere“ kroz raznorazne zamršene transakcije.

¹⁷ S. Cindori, *Sustav sprječavanja pranja novca*, Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2010., str. 17

Pranje novca dovodi do narušavanja ugleda poslovnih subjekata koji svoje poslovne aktivnosti izvršavaju legalno jer baca sumnju na zakonitost izvršavanja njihovih poslovnih aktivnosti. U procesu pranja novca, značajnu ulogu imaju i financijske institucije, a pod time se ponajprije podrazumijevaju banke koje u ovaj proces mogu biti uključene i bez svoga pristanka. „Banke najčešće primaju novac nakon čega dodatnim aktivnostima prikrivaju njegovo pravo porijeklo, a onda ga odobravanjem zajmova, raznoraznih kredita različitih namjena, izdavanjem čekova, mjenica i drugih sredstava vraćaju u normalne gospodarske tokove.“¹⁸ Primjerice, u Rusiji, tamošnja mafija ima toliku moć, da čak i nadzire neke od najvažnijih banaka koje posluju u toj zemlji.

Osobe koje se bave pranjem novca ne nastoje ostvariti što višu stopu dobiti na taj novac, nego su više usredotočeni na odabir mjesta i investicije kroz koje će najlakše i najbrže „oprati“ novac. Takav se novac uglavnom kreće od zemlje u kojoj se ostvaruju više stope prinosa kroz dobru ekonomsku politiku prema zemlji sa lošijom ekonomskom politikom u kojoj se ostvaruju niže stope prinosa od sredstava koja se ulažu u određenu investiciju. Posljedica ovakvih aktivnosti jest da se slobodni kapital ne ulaže racionalno što ima negativan utjecaj na ekonomske tokove, a to u krajnjem slučaju može uzrokovati nestabilnost tečaja i kamata na tržištu. Također, ovakve nelegalne aktivnosti dovode do velike potrošačke moći pojedinaca čime se povećava jaz između bogatih i siromašnih slojeva društva. Veća kupovna moć takvih pojedinaca povećava i potražnju nad luksuznim dobrima čime rastu i cijene nekretnina i ostalih dobara što može uzrokovati i inflaciju.

Pranje novca ugrožava i političku stabilnost zemlje, jer dovodi do povećanja korupcije nad vlastima, što pokazuje i primjer iz Kolumbije gdje su predstavnici kokainskih kartela ili mafije pokušavali, i ponekad uspijevali, prodrijeti u središnja tijela vlasti i potkupiti ih. „Sam kolumbijski predsjednik Ernesto Samper optužen je da je tijekom izborne kampanje primao velike novčane iznose narko-mafija. Lokalni trgovci drogom nudili su potpunu otplatu kolumbijskog vanjskog duga u zamjenu za nesmetano djelovanje.“¹⁹

¹⁸ D. Iljkić, Pranje novca u domaćem i stranom zakonodavstvu, *Financije i pravo*, vol 3., no 1., 2015., str. 38.

¹⁹ Institut za javne financije (2019): *Pranje novca*; Dostupno na: <https://www.ijf.hr/hr/korisne-informacije/pojmovnik-javnih-financija/15/paralelna-ekonomija/301/korupcija/302/> [Pristupljeno: 25.07.2019.]

Na Slici 1. prikazan je proces pranja novca koji se odvija kroz tri osnovne faze, a to su: faza polaganja novca (*placement*), faza ležanja (*layering*) i faza integracije novca (*integration*).²⁰ Osim navedenih faza, u samom procesu pranja novca mogu se pojaviti i neke međufaze kao alternativa.

Slika 1.: Tri faze procesa pranja novca

Izvor: Syncsort (2019): *How to Clean Up Your Data for Anti-Money Laundering (AML) Compliance*; Dostupno na: <https://blog.syncsort.com/2019/03/data-quality/clean-data-anti-money-laundering-compliance/> [Pristupljeno: 25.07.2019.]

U početnoj fazi, fazi polaganja novca nezakonito stečen novac se prenosi u finansijski sustav kroz njegovo korištenje pri kupnji i nabavi neke vrste imovine. Razlog tomu leži u činjenici da se tolike količine novca u gotovini ne mogu dalje skupno koristiti jer bi privukle pažnju, te stvorile sumnju da je takav novac nezakonito zarađen. Ova je faza najrizičnija od svih tri jer se u njoj može na najlakši način otkriti stvarno porijeklo novca. Prilikom ovakvih transakcija najčešće se koristi gotovina, uglavnom prilikom prodaje droge, oružja, prostitucije i slično. Perači novca u

²⁰ S. Cindori, op. cit., str. 17.

ovoj su fazi izloženiji provjerama identiteta i ostalih načina kojima se dubinski analizira osoba koja nezakoniti novac nastoji uložiti unutar financijskog ili pak nefinancijskog sustava. Prilikom takvih ulaganja veoma se lako otkrivaju veliki iznosi novčanih sredstava koji ulaze u sustave i samim time ukazuju na određene nepravilnosti i nelogičnosti poslovanja osoba ili kompanija koje obavljaju takve transakcije.

Osim ulaganja u financijski i nefinancijski sustav postoje i ulaganja u alternativne sustave putem kojih se pranje novca malo teže otkriva, a ovakvi sustavi djeluju usporedno ili potpuno izvan tradicionalnog financijskog i bankarskog poslovanja. Ukoliko su u određenoj jurisdikciji na snazi dobri i kvalitetno razrađeni zakonski i podzakonski propisi, te ukoliko se djelatnici na ključnim pozicijama ne mogu korumpirati, mogućnosti za pranje novca će biti uvelike smanjene jer neće dolaziti do velikih propusta prilikom otkrivanja takvih nezakonitih aktivnosti. Postoje i određeni indikatori koji služe za otkrivanje sumnjivih novčanih transakcija, a dijele se na indikatore koji se odnose na samu transakciju ili na osobe koji se nadalje dijele na indikatore financijskog ili nefinancijskog sektora, te na indikatore samostalnih profesija i struka kao što su odvjetnici, revizori, porezni savjetnici i slično.

U sljedećoj fazi, fazi ležanja ili oplemenjivanja nastoji se raznim financijskim transakcijama prikriti način na koji je stečen novac. Najčešće tehnike u fazi oplemenjivanja smatraju se: mijenjanje valute, krijumčarenje novca, poslovanje preko *offshore* zone, doznake u inozemstvo i elektroničko bankarstvo.²¹ Kroz sve prethodno navedene načine pranja novca, on mijenja svoj prvotni oblik i mjesto na kojem se nalazi na početku. Prilikom mijenjanja valute, oblik novca ostaje isti, ali se mijenja njegov sadržaj. Također se novac može promijeniti u različite oblike kao što su mjenice, vrijednosni papiri poput dionica, čekovi ili pak u neke oblike materijalne imovine kao što su primjerice nekretnine ili pokretnine.

Ukupan iznos novca se u dijelovima transferira između različitih banaka, koje se uglavnom nalaze u različitim zemljama, čime se otežava praćenje tijekom kojima se taj novac kreće jer je svakom računu naznačeno drugo ime njegova nositelja. Ovakve vrste transakcija olakšavaju elektroničko bankarstvo i moderna tehnologija što otežava i produljuje rad financijskih istražitelja koji traju znatno dulje za razliku od vremena koje je potrebno peraćima da operu novac. Tako je

²¹ ibidem, str. 19.

primjerice za istraživanje i analizu transakcija putem kojih se prao novac, a koje su izvršene u samo dva sata, bilo potrebno gotovo dvije godine istraživanja kako bi se te transakcije otkrile.

Završna faza, faza integracije odnosi se na uključivanje nezakonitih novčanih sredstava u financijski sustav gdje se ona miješaju sa novcem koji je zarađen putem legalnih aktivnosti. Tako se nezakonit novac reinvestira u poslove kojima se ostvaruju zakoniti prihodi, no on se također koristi i za kupnju nekretnina, pokretnina, vrijednosnica, te za financiranje luksuznih potreba njegovih vlasnika. U ovoj je fazi najteže uočiti sam pothvat pranja novca, te pronaći počinitelje ovakvog nezakonitog dijela. Proces pranja novca smatra se uspješnim jedino ako je na kraju u potpunosti prikriven izvor iz kojeg su stečena nelegalna financijska sredstva. „Osim što dilerima droge, teroristima, trgovcima oružjem i drugim kriminalcima pruža podršku prilikom provođenja nezakonitih aktivnosti, pranje novca potiče i daljnje djelovanje što naposljetku ima i negativne socijalne posljedice.“²²

Globalizacijom je omogućeno nesmetano prenošenje novčanih sredstava iz zemlje u zemlju za koje je potrebno samo nekoliko sekundi zahvaljujući razvoju tehnologije, no ovakav način prijenosa otežava državama kontrolu, te je smanjena mogućnost praćenja i sprječavanja pranja novca. Danas, su osobe koje provode ovakve nelegalne aktivnosti u prednosti jer države nisu mogle na vrijeme pripremiti strogu i učinkovitu regulaciju kako bi spriječile aktivnosti pranja novca, te je stoga napredovala deregulacija financijskih tržišta. Pohlepa pojedinaca u legalnom sustavu je utjecala na to da se sve češće, osobe kojima je glavni posao nadzor i kontrola poslovanja, ne pridržavaju zakonskih propisa i ne poduzimaju potrebne radnje kako bi stali na kraj peračima novca. Razlog tome jest što pojedinci u ovakvim situacijama vide priliku za vlastitu zaradu koja se ostvaruje njihovim potkupljivanjem od strane perača novca.

Kao najpopularnije metode koje koriste tzv. perači novca ili idejni tvorcima sheme ovako složene operacije su:

- Osnivanje lažnih kompanija (trgovačkih društava) u kojima je zajamčena anonimnost. Često si perači sami daju zajmove iz opranog novca za buduću transakciju.

²² Ibidem, str. 20.

- Slanje lažnih uvozno-izvoznih računa, kojima se novac prebacuje iz jedne zemlje u drugu, a računi kao prateća financijska dokumentacija koji su precijenjeni služe za dokazivanje podrijetla novca.
- Prebacivanje novca drugoj banci iz banke koju koriste perači novca ili nerijetko koja je u njihovu vlasništvu. Tako primjerice, skupina kriminalaca može kupiti banku koja se nalazi u zemlji sa slabom regulacijom, te preko nje nastavlja dalje prati novac. Također se prebacuje novac u obliku izravnih stranih investicija (FDI) u neku *offshore* instituciju u drugoj siromašnoj zemlji u razvoju kojoj su potrebne FDI neovisno o izvoru iz kojega potječe taj novac.
- Strukturiranje se još naziva *smufling*, a korištenjem ove metode se veliki iznos novca koji se namjerava „oprati“ dijeli na manje depozite kako bi se smanjila sumnja da je ovaj novac ilegalan.
- Postoji mogućnost povezivanja sa poduzećima koje imaju veliki priljev gotovog novca kao što su parkirališta, kockarnice i slično.²³

„U borbi protiv pranja novca najviše sudjeluju specijalizirani državni forenzičari, ali ni komercijalni forenzičari nisu isključeni jer su i oni dužni prijaviti pranje novca ako u svojim istraživanjima naiđu na takve slučajeve.“²⁴ Samo otkrivanje transakcija koje su povezane sa pranjem novca nije nimalo jednostavno. No, ukoliko se otkriju utemeljene sumnje, potrebno je provesti digitalnu analizu kojom se otkrivaju neobične transakcije i iznosi, te se u konačnici to sve provjerava detaljnim uvidom u dokumentaciju poslovnih subjekata.

Prilikom analize poduzeća, forenzičari moraju biti usredotočeni na određene znakove koji bi mogli ukazati na nelegalne aktivnosti pranja novca kao što su poslovne aktivnosti koje su različite od uobičajenih poslova koje provodi poduzeće. Zatim moraju posvetiti posebnu pažnju financijskim izvještajima u kojima računovođe nastoje prikriti radnje povezane sa pranjem novca. Ukoliko izvori novčanih transakcija nemaju realna uporišta također je znak da postoje nekakve malverzacije u poslovanju. Jedan od najočitijih znakova jest kada vlasnici ili zaposlenici u određenoj tvrtki žive iznad mogućnosti koje im pruža zakonita zarada, što se ogleda o pretjeranom

²³ D. Iljkić, op. cit., str. 39.

²⁴ V., Belak, *Poslovna forenzika i forenzičko računovodstvo, borba protiv prijave*, Zagreb, Belak Excellens, 2011., str. 77.

trošenju, trošenju na luksuzna dobra i slično. Također se prilikom analize treba usredotočiti na transakcije koje poduzeće provodi između različitih banaka jer se na taj način najlakše može zametnuti trag novca zarađenog kriminalnim aktivnostima.

3.1.2. Prijevare sa utajom poreza i korištenje poreznih oaza

Izbjegavanje plaćanja poreza može biti legalno, odnosno prihvatljivo izbjegavanje poreza (*tax avoidance*) ili s druge strane, ono može biti ilegalno, te se tada zove porezna evazija (*tax evasion*). Prilikom legalnog izbjegavanja plaćanja poreza nastoje se u potpunosti iskoristiti sve mogućnosti smanjenja porezne obveze koje su dopuštene zakonom. Na taj se način nastoje pronaći „rupe“ u zakonu koje nastaju zbog nedorečenosti i nejasnoća poreznog sustava. Prilikom iskorištavanja ovakvih propusta, porezni obveznici traže usluge iskusnih poreznih savjetnika koji za to potražuju pozamašnu naknadu. Najčešće se to ostvaruje kod ubiranja jednokratnih i uvođenja novih poreznih oblika kako bi prihodi stečeni poslovnim aktivnostima prikazali što nižima, a rashodi što višima, čime se smanjuje porezna osnovica i opterećenje, te izbjegava plaćanje punog iznosa porezne obveze. Ovakvo izbjegavanje plaćanja poreza, poreznog obveznika ne dovodi u sukob sa zakonom i poreznim vlastima, a čak ni onda kada zbog ostvarivanja nižeg poreznog opterećenja, svoju poslovnu aktivnost obavlja u inozemstvu, u poreznim oazama ili pak ako promijeni adresu prebivališta.

„Multinacionalne korporacije primjenjuju različite modele legalnoga izbjegavanja plaćanja poreza – mogu npr. prenositi dobit iz zemalja s visokim poreznim opterećenjem u zemlje s niskim ili bez poreznog opterećenja, čime se smanjuje poreznu obvezu korporacije bez utjecaja na ostale aspekte djelovanja korporacije. Razlike u porezima utječu na prihode pa se govori o izvještačenom prijenosu dobiti.“²⁵ Tako multinacionalne kompanije prenose dobit iz područja na kojima posluju, a koja imaju visoko porezno opterećenje, na područja sa niskim poreznim opterećenjem. Ovakve aktivnosti motiviraju zemlje da svoje porezne sustave urede na način kojim bi privukle strani kapital.

Postoje i nelegalni načini izbjegavanja plaćanja poreza kod ovakvih korporacija koji se očituju kroz uporabu transfernih cijena. Transferne cijene se primjenjuju u transakcijama između

²⁵ Sertić, A., Porezne oaze: međunarodno izbjegavanje plaćanja poreza i porezna evazija, *Porezni vjesnik*, vol 21., no 5., 2012., str. 41.

podružnica multinacionalnih kompanija koje se nalaze u različitim zemljama s ciljem izbjegavanja plaćanja poreza. Stoga, porezne vlasni rade na osmišljanju načina kroz koje će otkriti nerealne transferne cijene i naplatiti porez multinacionalnim kompanijama. Transferne cijene koriste se zbog smanjenja porezne obveze, izbjegavanja deviznih kontrola, te smanjenja tarifa. One se primjenjuju na način da matično društvo ili podružnice povise izvozne cijene istog proizvoda onoj podružnici koja se nalazi u zemlji sa višom poreznom stopom, a s druge strane, snize cijene proizvoda prema podružnicama smještenim u zemljama sa nižom poreznom stopom.

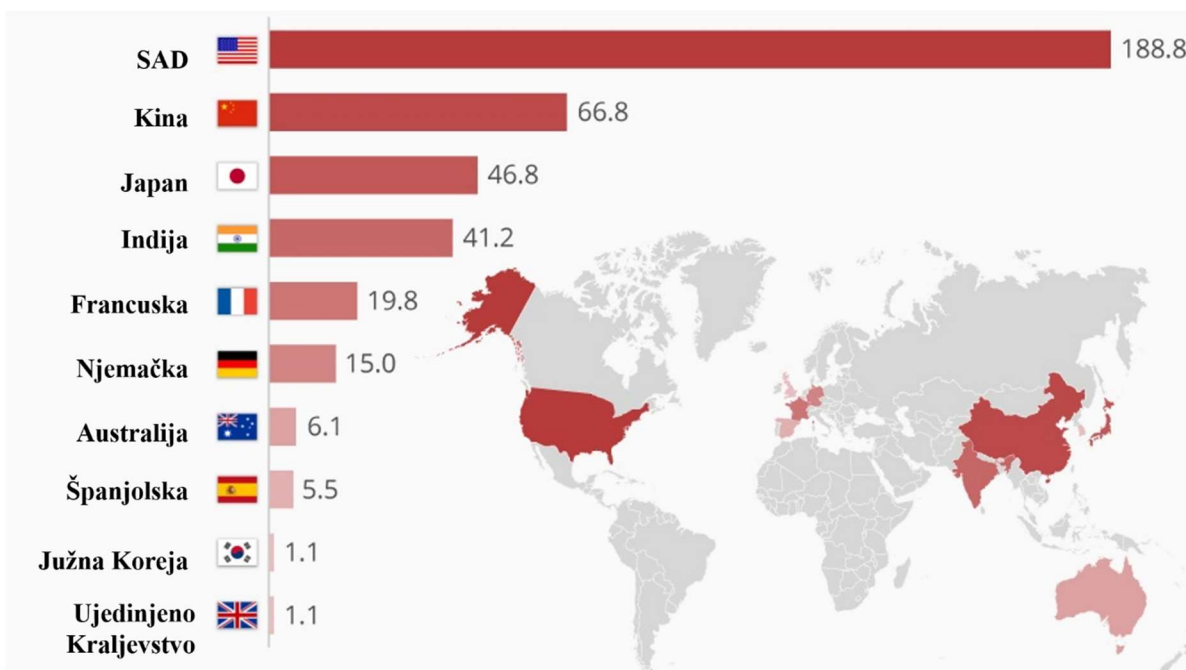
Utaja poreza, odnosno porezna evazija, predstavlja namjerno i nezakonito nepoštivanje poreznih zakona pojedine jurisdikcije kako bi se smanjio iznos plaćenog poreza ili pak u potpunosti izbjegnulo njegovo plaćanje. Porezna evazija može biti potpuna ili djelomična. Potpuna utaja poreza odnosi se na slučajeve u kojima porezni obveznik uopće ne prijavljuje porezne prihode, svoj dohodak i imovinu, odnosno predmete oporezivanja, nadležnim financijskim institucijama. Također, ovakvi porezni obveznici ne ostvaruju svoje obveze s gledišta ispunjavanja mjesečnih, tromjesečnih ili godišnjih izvješća koja su obvezni dostaviti nadležnoj Poreznoj upravi. Obveznici fizičke osobe, vrlo često će utajiti porez na pasivan dohodak, npr. kamate, dividende i kapitalnu dobit, tako što neće prijaviti takav dohodak stečen u inozemstvu. Budući da se u poreznim oazama kamatu isplaćenu inozemnom primatelju ne oporezuje, fizičke osobe mogu utajiti poreznu obvezu u zemlji u kojoj je nastala, osnivanjem međunarodnih korporacija (*shell corporations*) ili trustova na području inozemnih poreznih oaza i tako preusmjeriti vlastita sredstva.²⁶

Utaja poreza je značajno manja u zemljama koje imaju stroge i kvalitetne porezne propise kojima je teško naći nedostatke i „rupe“ zbog kojih se pojedinci upuštaju u neplaćanje poreznih obveza. Također je od velike važnosti da država ima potrebne kontrolne mehanizme, te stručne osobe zaposlene u poreznim upravama kako bi se ovakve nezakonite aktivnosti pojedinaca pravovremeno otkrile i kaznile. Da bi porezni propisi bili kvalitetni, važno je da budu jasni, odnosno razumljivi svakom poreznom obvezniku te da točno utvrđuju ograničenja i obveze kojih se obveznici moraju pridržavati. Visina porezne stope mora se određivati prema načelu poštenosti u oporezivanju kako ne bi došlo do diskriminacije između poreznih obveznika, te kako bi se porezna obveza pravedno rasporedila na sve uplatitelje poreza. Ukoliko je porezna stopa u nekoj

²⁶ ibidem, str. 42.

jurisdikciji poprilično visoka, motivirati će pojedince da pronađu načine za izbjegavanje plaćanja poreza.

Slika 2.: Procijenjeni godišnji trošak utaje poreza na svjetskoj razini za 2017. godinu
(u milijardama američkih dolara)

Izvor: Statista (2017): *The Global Cost Of Tax Avoidance*; Dostupno na: <https://www.statista.com/chart/8668/the-global-cost-of-tax-avoidance/> [Pristupljeno: 21.08.2019.]

Slika 2. prikazuje procijenjeni godišnji trošak koji nastaje kao posljedica utaje poreza u svijetu. Na godišnjoj razini, svjetske ekonomije gube milijarde dolara upravo zbog utaje poreza. Međunarodni monetarni fond procjenjuje da je šteta ovog kriminalnog djela oko 600 milijardi američkih dolara godišnje, a ovakav gubitak nastaje upravo zbog premještanja dobiti iz jurisdikcija sa većim poreznim opterećenjem u one sa manjim poreznim opterećenjem. Kao što je vidljivo na Slici 2., prema podacima iz 2017. godine, najviše prihoda zbog utaje poreza gubi SAD, gotovo 189 milijardi američkih dolara, što zapravo čini 1,13% nacionalnog BDP-a SAD-a. Sljedeći najveći gubitnici poreznih prihoda su Kina, koja godišnje gubi 66,8 milijardi dolara, te Japan sa 46,8 milijardi američkih dolara gubitka poreznih prihoda u državnom budžetu. MMF je proveo

istraživanje kojim je procijenjeno da sve zemlje članice OECD-a godišnje ostaju bez 2 do 3% svojih ukupnih godišnjih poreznih prihoda.²⁷

Porezne oaze su područja sa izrazito niskim poreznim opterećenjem ili ga uopće nemaju. One se još nazivaju i poreznim utočištima, odnosno poreznim rajevima, a poduzeća koja su svoje poslovanje registrirala na takvim područjima nazivaju se *offshore* kompanije. Porezna oaza može biti bilo koja država koja je, kako bi privukla strane investitore, uredila svoj porezni sustav na način da im umanjuje porezna davanja kroz prijavljivanje *offshore* kompanija. Danas su porezne oaze središta sa velikom financijskom moći što mnogim razvijenim državama uzrokuje gubitke poreznih prihoda koji se mjere u milijardama dolara. Negativna strana poreznih oaza je ta da olakšavaju provođenje kriminalnih aktivnosti jer je kroz njih olakšan protok novca zarađenog na ilegalan način, odnosno olakšano je pranje novca, neplaćanje poreznih obveza i slično. Također *offshore* centri negativno utječu na nacionalna gospodarstva jer što je veći odljev financijskih sredstava iz pojedine zemlje u porezne oaze, ostaje manje novaca za kreditiranje i za sam gospodarski rast i razvoj zemlje iz koje sredstva odlaze, što uzrokuje i smanjenje količine novca u optjecaju, te porast kamatnih stopa.

Danas u svijetu postoji otprilike od 50 do 60 poreznih oaza, a s obzirom na način na koji su uredile svoje porezne sustave, zemlje koje se smatraju poreznim utočištima mogu se podijeliti na četiri vrste, a to su:

- *Porezne oaze bez poreznog opterećenja,*
- *Porezne oaze s niskim poreznim opterećenjem,*
- *Porezne oaze s poreznim opterećenjem samo na lokalne primitke,*
- *Posebne porezne oaze.*²⁸

Porezne oaze bez poreznog opterećenja su ona područja koja ne oporezuje nikakvu vrstu primitaka, već se kompanijama koje su registrirane na ovim područjima naplaćuju samo naknade za ispunjavanje prijavi i sličnih regulativnih poslova, te godišnje pristojbe koje ne ovise o dobiti

²⁷ UNU-WIDER (2017): *United nations universit., WIDER Working paper 2017/55: Global distribution of revenue loss from tax avoidance*; Dostupno na: <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/wp2017-55.pdf> [Pristupljeno: 21.08.2019.]

²⁸ A. Sertić, op. cit., str. 43.

koju je tvrtka stekla. U ovim je zemljama osnivanje multinacionalnih kompanija veoma jednostavno. Primjeri ovakvih poreznih oaza su Bahami, Kajmanski otoci i Bermuda.

Porezne oaze s niskim poreznim opterećenjem su one zemlje koje imaju niske stope poreznog opterećenja neovisno o tome gdje je porezni obveznik ostvario svoju dobit. Obilježje ovakvih poreznih oaza jesu raznoliki ugovori o dvostrukom oporezivanju koje su potpisale sa drugim zemljama, a koji služe za smanjenje poreza na dobit koja je ostvarena u zemljama sa visokim poreznim opterećenjem. Primjeri ovakvih poreznih oaza su Barbados, Cipar, Malta i Djevičanski otoci.

Porezne oaze s poreznim opterećenjem samo na lokalne primitke su zemlje koje oporezuju isključivo dobit fizičkih i pravnih osoba koja je ostvarena iz domaćih izvora. Svi ostali primici, odnosno primici koji su ostvareni u inozemstvu, oslobođeni su od plaćanja poreza. Primjeri ovakvih poreznih oaza jesu Panama, Hong Kong, Irska i Gibraltar.

Posebne porezne oaze su područja koja imaju porezne sustave kao i ostale zemlje, s iznimkom za međunarodne poslovne kompanije koje u ovakvim područjima imaju poseban tretman, te su oslobođene plaćanja poreza. Primjeri ovakvih zemalja su Lihtenštajn, Nizozemska, Luksemburg i slično.

Poznati naziv za porezne oaze su i *offshore* financijski centri. „Izvorno se izraz *offshore* upotrebljava za nove financijske centre (Karibi, Bahami, Kajmanski otoci, Jersey Islands, Lihtenštajn, Luksemburg, Nizozemski Antili, Panama, Libanon, Liberije i dr.), često bez ikakve financijske strukture, u kojima su multinacionalne banke, korporacije i velike američke banke otvorile svoje podružnice da bi putem njih obavljale financijske operacije.“²⁹ Na takvim područjima velike kompanije otvaraju male urede ili samo poštanske sandučice kako bi financijska sredstva prenijele u *offshore* područja sa niskim poreznim opterećenjima, te sa blažim zakonskim propisima o obavljanju financijskih transakcija. Ono što je karakteristično za porezne oaze jest da većina poslova dolazi izvan njihovih granica, odnosno sa stranih tržišta, ne postoji birokracija kojom se ograničavaju takvi poslovi i imaju izuzetno niske porezne stope.

²⁹ I. Andrijanić i D. Pavlović, op. cit., str. 136.

S ciljem izbjegavanja plaćanja poreza i prikrivanja ostalih, možda čak i nelegalnih aktivnosti, u poreznim oazama osnivaju se *shell* kompanije koje zapravo postoje samo na papirima, te nemaju poslovne zgrade ili urede. One služe za prikrivanje prihoda od poreznih vlasti i izvora iz kojih su ti prihodi nastali kako bi se izbjegle određene sankcije. *Shell* kompanije osnivaju imućniji pojedinci ili pak poduzeća i korporacije kroz upotrebu odvjetničkih usluga tvrtki čije je sjedište u određenoj poreznoj oazi. Odvjetnička tvrtka pomaže pri osnivanju *shell* kompanije i otvaranju bankovnog računa za nju, te također odabire fiktivnu osobu koja će upravljati *shell* kompanijom, a za to je potrebno samo njeno ime. Nakon toga klijent transferira financijska sredstva kroz ulaganja u dionice, te investicija u nekretnine i slično što radi anonimno. Anonimno osnivanje ovakvih kompanija u poreznim oazama je olakšano zbog strogih zakonskih propisa o privatnosti njihovih investitora. Iako se *shell* kompanije mogu koristiti za legalne poslove, mnogi ih koriste za prikrivanje ilegalnih aktivnosti kao što je primjerice pranje novca.

Slika 3. prikazuje multinacionalne korporacije sa najvećim brojem podružnica u poreznim oazama u 2017. godini osnovanih uz pomoć raznih posrednika, poput odvjetničkih tvrtki ili banaka.

Slika 3.: Multinacionalne kompanije koje imaju najviše podružnica u poreznim oazama

Izvor: Forbes (2017): *Which U.S. Companies Have The Most Tax Havens?*; Dostupno na: <https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2017/10/24/which-u-s-companies-have-the-most-tax-havens-infographic/#3513857d5706> [Pristupljeno: 21.08.2019.]

Čak 366 od Fortune-ovih 500 najvećih multinacionalnih korporacija ima gotovo 10.000 podružnica u svim poreznim oazama u svijetu. Najviše financijskih sredstava u poreznim oazama ima američki gigant „Apple“ koji skriva gotovo 246 milijardi dolara u poreznim utočištima, te na taj način izbjegava plaćanje poreza u iznosu od 76,7 milijardi američkih dolara. Svoje prihode drži u samo tri podružnice u poreznim utočištima koje se nalaze u Irskoj. Na Slici 3. vidljivo je da najviše podružnica u *offshore* centrima ima kompanija „Goldman Sachs Group“ koja u 905 podružnica drži gotovo 31,2 milijarde prihoda. Na Kajmanskim otocima je ova kompanija otvorila čak 511 podružnica iako u toj zemlji nema otvoren niti jedan ured. Sljedeća kompanija sa izuzetno velikim brojem podružnica u poreznim oazama je „Morgan Stanley“ koji ima 619 podružnica. Preostale kompanije na listi imaju značajno manji broj podružnica u usporedbi sa prve dvije.³⁰

3.1.3. Prijevara u financijskim izvještajima

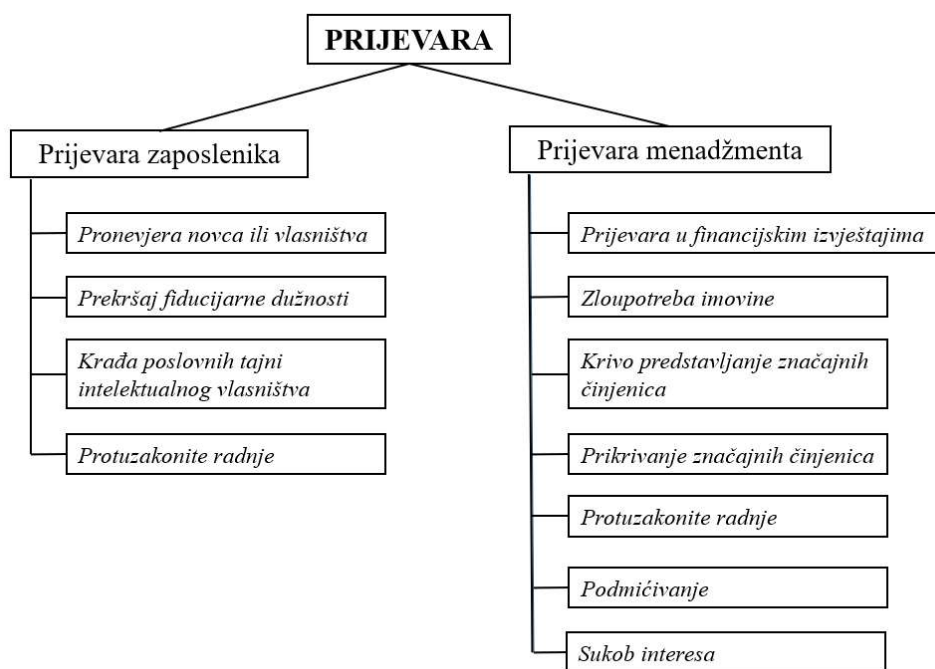
Lažiranje financijskih izvještaja podrazumijeva namjerno izostavljanje informacija ili pogrešno prikazivanje iznosa pozicija u financijskim izvještajima s ciljem zavaravanja njihovih korisnika, posebice investitora i kreditora. Pogrešnim izvještavanjem nastoji se prikriti stvarna situacija u poslovanju određenog poslovnog subjekta. Prijevara u vidu lažiranja financijskih izvještaja podrazumijeva i prijevaru menadžmenta jer je upravo on odgovoran za izradu pouzdanih i istinitih financijskih izvještaja. Najčešće vrste prijevara u korporacijama prikazane su na Slici 4., a odnose se na zloupotrebu imovine od strane samih zaposlenika i pogrešno izvještavanje u financijskim izvještajima. Prijevara od strane zaposlenika podrazumijeva razne vrste pronevjere, krađu novca ili proizvoda, odnosno zaliha, zatim prijevara prilikom ubiranja prihoda. Pogrešno izvještavanje u financijskim izvještajima podrazumijeva lažiranje pozicija financijskih izvještaja pretežito od strane samog menadžmenta kompanije. Ovakve vrste prijevara poprilično se razlikuju u SAD-u i u ostalim zemljama. Tako primjerice u SAD-u, menadžeri često manipuliraju zaradama kako bi prevarili investitore što se rjeđe događa u drugim zemljama, dok se u Europi prijevara izvršavaju u korist dioničara koji imaju kontrolu nad poduzećem, a oštećuju se manjinski dioničari.³¹

³⁰ Forbes (2017): *Which U.S. Companies Have The Most Tax Havens?*; Dostupno na: <https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2017/10/24/which-u-s-companies-have-the-most-tax-havens-infographic/#5e432ab75706> [Pristupljeno 21.08.2019.]

³¹ Rezaee, Z. i Riley, R., *Prijevara u financijskim izvještajima: sprječavanje i otkrivanje, drugo izdanje*, Zagreb, MATE, 2014., str. 6.

„Prijevaru u financijskim izvještajima obično počine timovi vrhovnog menadžmenta, uključujući predsjednike, CEO-e, CFO-e, kontrolore i ostale vrhovne izvršitelje.“³² Zato je veoma bitno da se u kompaniji uspostavi kvalitetan i strog nadzor od strane revizijskog i nadzornog odbora kako bi se što uspješnije i ranije otkrile nepravilnosti u financijskim izvještajima, te kako bi se na vrijeme kaznila i obeshrabrila bilo koja vrsta prijevare s ciljem smanjenja i otklanjanja ovakvih nezakonitih aktivnosti u budućnosti.

Slika 4.: Vrste prijevare u korporacijama

Izvor: Rezaee, Z. i Riley, R., *Prijevare u financijskim izvještajima: sprječavanje i otkrivanje, drugo izdanje*, Zagreb, MATE, 2014., str. 6.

„Ministarstvo pravosuđa definira korporativnu prijevaru u tri široka područja: računovodstvenu ili financijsku prijevaru, vlastito trgovanje vrijednosnicama korporativnih *insajdera* (imatelji povjerljivih informacija o kompaniji) i ometanje istrage.“³³ Računovodstvena prijevara odnosi se na krivotvorenje informacija u financijskim izvještajima kroz namještanje poslovnih knjiga kako bi se zavarali potencijalni investitori u poduzeće koje provodi ovakvu

³² ibidem str. 16.

³³ ibidem, str. 5.

praksu. Neki od načina na koje se provodi ova vrsta prijevare jesu kapitalizacija troškova, prikazivanje dodatnih poslova, prodaja zaliha koje su blokirane, *swap* transakcije, odgađanje troškova i ubrzavanje prihoda.

Sljedeće područje prijevare odnosi se na vlastito trgovanje vrijednosnicama od strane imatelja povjerljivih informacija o poduzeću uključuje davanje zajmova višim razinama menadžmenta koje oni nisu imali namjeru otplatiti, isplaćivanje troškova koje su napravili zaposlenici, neobjavljivanje oprostanih zajmova, naplaćivanje troškova osoblja na račun firme. „Ostale sheme su *insajdersko* trgovanje, zloupotreba korporativnog vlasništva za osobnu korist, mito i porezni prekršaji pojedinaca vezani uz trgovanje vlastitim dionicama (primjerice osuđeni izvršni direktori WorldComa i Tycoa).“³⁴

Posljednja vrsta korporativne prijevare odnosi se na ometanje istrage koja podrazumijeva davanje lažnih svjedočenja prilikom davanja izjava za određene kriminalne radnje, prijetnje svjedocima ili utjecanje na njihove iskaze, te laganje istražiteljima kriminalnih dijela. Tu također spadaju i brisanje računalnih podataka o nelegalnim aktivnostima kompanije, uništavanje dokumenata i raznih dokaza, izmjena dokumentacije kako bi se prikrije nezakonite radnje, te nepristajanje pojedinaca da dostave svu potrebnu dokumentaciju koje je tražena putem sudskog naloga.

„Prijevare u financijskim izvještajima može uključivati ove sheme:

- Krivotvorenje, izmjenu ili manipuliranje značajnih financijskih zapisa, popratnih dokumenata ili poslovnih transakcija,
- Značajne namjerne propuste ili krivo prikazivanje događaja, transakcija, računa ili drugih važnih informacija na temelju kojih se pripremaju financijski izvještaji,
- Namjerna kriva primjena računovodstvenih načela, politika i postupaka korištenih za mjerenje, priznavanje, izvještavanje i objavljivanje ekonomskih događaja i poslovnih transakcija,

³⁴ ibidem, str. 6.

- Namjerno ispuštanje objava ili prezentiranje neadekvatnih objava glede računovodstvenih načela i politika uz povezane financijske iznose.“³⁵

Kao i kod većine prijevvara, i kod lažiranja financijskih izvještaja ponajprije se kreće sa manjim odstupanjima u prikazivanju iznosa zarada u tromjesečnim izvještajima koja se kasnije toliko povećavaju da godišnji financijski izvještaji u konačnici postanu značajno nerealni. Ova vrsta prijevvara narušava kvalitetu i poštenost financijskog izvještavanja, te samo povjerenje u cjelokupan proces i u sudionike koji sudjeluju u njemu. Negativan utjecaj je vidljiv i na sam ekonomski rast gospodarstva, ali i na učinkovitost tržišta kapitala. Ugroženo je poslovanje i uspješnost kompanija za koje se sumnja da su provodile ovakvu nezakonitu praksu, te njihovih djelatnika koji se nalaze na značajnim pozicijama. Samim time dolazi i do ostvarenja poprilično velikih ekonomskih gubitaka poduzeća što može u konačnici dovesti i do stečaja.

Tablica 3.: Najčešće prijevare u financijskim izvještajima

Precjenjivanje imovine/prihoda	Podcjenjivanje imovine/prihoda
<i>Preuranjeno prikazivanje prihoda</i>	<i>Odlaganje priznavanja prihoda</i>
<i>Fiktivni prihodi</i>	<i>Podcijenjeni prihodi</i>
<i>Prikrivene obveze i troškovi</i>	<i>Precijenjene obveze i troškovi</i>
<i>Neodgovarajuće vrednovanje imovine – precjenjivanje</i>	<i>Neodgovarajuće vrednovanje imovine - podcjenjivanje</i>
<i>Neodgovarajuće objelodanjivanje</i>	

Izvor: Budimir, N., Forenzičko računovodstvo i njegova uloga u otkrivanju računovodstvenih prijevvara, *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, vol. 7., no. 1., 2016., str. 8.

Tablica 3. prikazuje najčešće vrste prijevvara u financijskim izvještajima koje se mogu klasificirati u dvije skupine, ovisno o tome radi li se o precjenjivanju ili podcjenjivanju iznosa iskazanih na pojedinim financijskim pozicijama. Pojedinci koji se bave forenzičkim

³⁵ ibidem, str. 7.

računovodstvom i revizori, prilikom kontrole financijskih izvještaja posvetiti će posebnu pažnju upravo ovim pozicijama, ne bi li primijetili određene nepravilnosti koje bi mogle ukazati na manipuliranje financijskim informacijama. Ono što bi moglo ukazati na mogućnost prijevare jest situacija u kojoj je u financijskim izvještajima iskazana neočekivano visoka dobit ili pak s druge strane gubitak, te ukoliko postoji značajno veća profitabilnost u odnosu na konkurenciju iz iste branše. Također ukoliko postoje određeni fiktivni prihodi u vidu učestalih transakcija sa povezanim licima ili pak neuobičajenih transakcija visoke vrijednosti na kraju godine. Prilikom analize izvještaja potrebno je obratiti pozornost na to postoje li određene neusklađenosti u poslovnim aktivnostima na pozicijama dobiti i neto novčanih tokova. Još neki od slučajeva koji ukazuju na moguću prijevare u financijskim izvješćima mogu biti u vidu značajnih povećanja dobiti ili gubitka koji su uzrokovani velikim iznosima prihoda i rashoda, također i neuobičajeni i visoki otpisi imovine u kratkom roku koji ukazuju na značajno povećanje troškova ili pak s druge strane postupci vraćanja otpisane imovine u vidu prihoda u idućem obračunskom razdoblju.

Neke od karakteristika koje su zajedničke kompanijama koje su otkrivene u lažiranju financijskih izvještaja jesu manjak transparentnosti u objavljivanju financijskih informacija, nepoštivanje tržišne discipline i regulacije poslovanja, nedostatak nadzora i upravljanja osoba koje su odgovorne za nadzor procesa financijskog izvještavanja, upravljanja korporacijom i rizikom. Također je kod ovakvih kompanija zabilježena neučinkovita analiza agencija za krediti rejting te nedovoljna angažiranost internih i eksternih revizora, te pravnih savjetnika.

Ukoliko se prijevare u financijskim izvještajima otkriju, njihovi troškovi su značajno veliki, a negativno utječu na samu kompaniju koja provodi ovakve nezakonite aktivnosti, ali i sve osobe i poduzeća koja su povezana sa njom, bilo da se radi o investitorima, zaposlenicima ili pak nekim trećim osobama. Utjecaj prijevare na investitore se odnosi na pad cijene dionica kompanije koja je lažirala svoje financijske izvještaje što predstavlja značajan gubitak za dioničare, a može dovesti i do potpunog gubitka ulaganja ako kompanija proglasi stečaj ili ostvari neuspjeh u poslovanju. Samim time, lažiranje financijskih izvještaja od strane kompanije narušava povjerenje investitora, ali i ostalih sudionika na tržištu u samu kvalitetu i poštenost u poslovanju. Svi korisnici ovakvih izvještaja ostvaruju gubitke jer donose financijske odluke na temelju netočnih i nepouzdanih informacija. Od velike je važnosti da su informacije iznesene u financijskim izvještajima provjerene i točne, te da prikazuju stvaran i istinit uvid u poslovanje pojedine kompanije, jer čak i mala odstupanja od stvarnih vrijednosti mogu narušiti ugled same kompanije

i smanjiti razinu investicija u nju. Investitori i kreditori biti će poprilično oprezni prilikom ulaganja u takva poduzeća jer pogrešno iskazivanje pozicija, koliko god ono veliko bilo, ukazuje na moguće probleme u poslovanju s kojima se kompanija susreće.

Iako postoji velika mogućnost da će biti otkriveni, menadžeri svejedno lažiraju financijske izvještaje kako bi poboljšali sliku svojega poduzeća. Ono što ih motivira prilikom izvršenja takvoga nezakonitog djela jest privlačenje novih i zadržavanje postojećih investitora, zatim povećanje cijena dionica i tržišne vrijednosti samoga poduzeća. Također menadžeri, stvaranjem bolje slike o poduzeću, mogu ostvariti i određenu osobnu korist u vidu nagrada ili novčanih bonusa.

Osim troškova koje označavaju gubitak za investitore, postoje i pravni troškovi, povećanje troškova osiguranja, negativan utjecaj na razmišljanje i stav, ali i ugled samih zaposlenika, gubitak kupaca, povjerenja dobavljača, smanjenje produktivnosti i slično. Smanjenje produktivnosti odnosi se na gubitak zaposlenika koji su provodili ovakve nezakonite aktivnosti, a to su uglavnom članovi vrhovnog menadžmenta kao što su izvršni direktori sa velikim iskustvom i znanjem koji predstavljaju značajan gubitak za kompaniju jer u konačnici na njihova mjesta dolaze novi zaposlenici sa manjim znanjem i informiranošću o poslovanju same kompanije.

Jedan od najpoznatijih primjera lažiranja financijskih izvještaja je kompanija „Enron“ koja je u 15 godina svoga poslovanja postala sedma najveća korporacija u SAD-u koja je zapošljavala više od 21.000 ljudi, te poslovala u više od 40 zemalja. „Dok se pad Enrona dogodio ubog neuspjelog poslovnog modela i prodaje poslovanja s vodom, brokera međunarodne energije i širokopojsnih komunikacija, Enronov odlazak sa scene je počeo kada su investitori postali svjesni izvanbilančnih partnerstava i subjekata za posebne namjene koji su skrivali milijarde dolara gubitaka.“³⁶ Slom ove kompanije uzrokovao je gubitak od 70 milijardi dolara koji je značajno pogodio veliki broj investitora, zaposlenika, ali i umirovljenika.

3.1.4. Prijevarre preko interneta

Danas se susrećemo sa sve češćim prijevarama preko interneta, razlog tome leži u činjenici da se većina međunarodnog poslovanja u suvremenom svijetu odvija upravo putem internetskih

³⁶ ibidem, str. 11.

mreža. Kompanije se stoga u svome poslovanju vrlo često susreću sa prijetnjama raznih hakera koji ih ucjenjuju sa curenjem povjerljivih poslovnih informacija, te informacija o poslovnim partnerima i kupcima. Prijevare koje se odvijaju putem interneta su zapravo nelegalne aktivnosti ostvarene uz pomoć računala. Ovakav način prijevare sve brže napreduje zahvaljujući ubrzanom razvoju informatičke tehnologije, ali i činjenici da za počinjenje prijevare nije potrebno niti biti u blizini pojedinca ili kompanije kojoj se nastoji naštetiti.

Osoba koja nastoji počiniti prijearu putem interneta može se nalaziti na sasvim drugoj strani svijeta i bez nekih velikih poteškoća pristupiti poslovnim informacijama poduzeća ukoliko ono nije zaštićeno od ovakvih napada. Danas je u porastu krađa povjerljivih informacija kao što su zarade finansijskih institucija, informacije o trgovanju na burzama, te krađa identiteta pojedinaca. Ono što razlikuje prijevare putem interneta od ostalih jest da se ova vrsta prijevare može u potpunosti izvršiti bez uporabe neke materijalne opreme ili fizičkog prisustva osobe koja izvršava ovu nezakonitu radnju što otežava nadzor i kontrolu takvih aktivnosti.

Posebna vrsta kriminala koji se odvija putem interneta jest korporativni internetski kriminal koji je fokusiran na velike korporacije čijim se programskim sustavim nastoji pristupiti kako bi se prikupile povjerljive informacije o poslovanju. Neki od čimbenika koji motiviraju počinitelje ove vrste nelegalnih aktivnosti uključuju prikupljanje informacija o sastojcima ili načinu na koji korporacija proizvodi svoje proizvode, nastoji se pristupiti poslovnim planovima i strategijama poslovanja koje primjenjuju uspješne kompanije ili pak privatnim informacijama o zaposlenicima i slično. Sve ove radnje mogu uvelike naštetiti samoj korporaciji, ali i njenim članovima te svima ostalima koji posluju sa njom.

Postoje tri najčešće metode kojima se služe osobe koje se bave prijeverama putem interneta, a to su:

- *security breaches* (povreda sigurnosti),
- *spear phishing*,
- *social media fraud* (prijeara na društvenim mrežama).³⁷

³⁷ International business guide (2013): *What is Corporate Crime?*; Dostupno na: <https://www.internationalbusinessguide.org/what-is-corporate-cyber-crime/> [Pristupljeno: 13.08.2019.]

Uporabom prve metode povrede sigurnosti (*security breaches*), hakeri, odnosno osobe koje se bave ovom vrstom kriminala nastoje svojim socijalnim vještinama uvjeriti zaposlenike kompanije koju namjeravaju „napasti“ da im svojevrijedno daju pristup onim podacima koji ih zanimaju. To mogu ostvariti kroz prijete i ucjene zaposlenika ili pak kroz stvaranje prijateljskog odnosa s njima kako bi zaposlenici stekli povjerenje u njih te im dali povjerljive informacije ili lozinke za pristup njima. Također je moguće da hakeri nude neku vrst novčane nagrade zaposleniku korporacije kako bi lakše došli do podataka. Način kojega će upotrijebiti ovisiti će o osobnosti i moralnim vrijednostima pojedinca od kojeg potražuju da počini štetu na račun svoje kompanije.

Sljedeća metoda se zove *spear phishing*, a označava napade na e-mail adrese najranjivijih zaposlenika u poduzeću kako bi se dobio pristup računima i podacima klijenata kompanije ili pak pristup tajnoj bazi podataka. Tako hakeri, glumeći vlasnika ili direktora, putem elektroničke pošte nastoje uvjeriti zaposlenike da otvore datoteku koja sadrži virus a priložena je u e-mailu ili pak da odaju povjerljive informacije tim putem.

Treća metoda odnosi se na prijekare putem društvenih mreža (*social media fraud* može biti kombinacija prethodnih dviju metoda ili pak nastojanje da se pristupi računima korisnika na društvenim mrežama kako bi se prikupili podaci o njima i na taj način pokušale otkriti kombinacije lozinki koje oni koriste na svom radnom mjestu.

Pojava i razvoj interneta pružio je novu platformu i dodatne mogućnosti pranja novca korištenjem sofisticiranih shema pa se pojavio tzv. *cyberlaundering*. Kako se prijenos novca preko interneta odvija kroz elektroničke kanale, ne iziskuje velike troškove, već je suprotno tome, vrlo jeftin i omogućava prijenos između zemalja koje se nalaze na različitim dijelovima svijeta. Ovaj način prijenosa novca omogućava lakše praćenje njegova kretanja, no ovakva praćenja za sada služe isključivo obavještajnim službama pojedinih zemalja. Ukoliko bi se uvela stroža regulacija preko interneta, postoji mogućnost da se ugrozi privatnost i zaštita podataka pojedinaca jer bi pristup ovakvim podacima bio omogućen i drugim institucijama, te pojedincima.

Postoje mnoge tvrtke koje se bave zaštitom multinacionalnih kompanija od raznoraznih napada putem interneta. Kako bi zaštitile poslovne informacije, te osobne informacije poslovnih partnera i kupaca, mnoge kompanije koriste usluge ovakvih tvrtki koje im nude zaštitu od

internetskih napada. One zapošljavaju specijaliste koji se bave internetskom sigurnošću, a koji su upoznati sa prirodom prijatnji s kojima se kompanije susreću preko interneta, te ih otklanjaju na vrijeme kako se ne bi ugrozilo poslovanje kompanije. Prijevare koje se mogu ostvariti ovim putem mogu se ostvariti izvan kompanije, odnosno od strane hakera koji nastoje upotrebom virusa ili nečega sličnog prikupiti poslovne informacije poduzeća ili se mogu ostvariti unutar kompanije, od strane samih zaposlenika koji putem računala mogu pristupiti povjerljivim informacijama i iskoristiti ih na štetu same kompanije. Prema nekim procjenama, gubitak korporacija na osnovi napada putem interneta iznosi 400 milijardi dolara godišnje.

3.1.5. Prijevare s financijskim instrumentima

Prijevare s financijskim instrumentima podrazumijevaju i krivotvorenje vrijednosnih papira koje se očituje kroz izdavanje lažnih vrijednosnih papira i njihovo stavljanje u optjecaj kao da su pravi i ispravni, također može se i izdati vrijednosni papir sa većom vrijednošću od stvarne što se smatra kaznenim dijelom. Ova vrsta prijevare se veoma često odvija putem interneta kada neovlaštene osobe, uglavnom iz inozemstva, nastoje zavarati pojedince da ulože svoj novac za kupnju visokorizičnih financijskih instrumenata obećavajući im veliku zaradu. Prevaranti vrlo često koriste agresivan pristup kako bi u što kraćem roku prodali nevažeće financijske instrumente i ostvarili nezakonitu zaradu. Ovakav pristup je zabranjen i registriranim brokerskim kućama koje svoje korisnike nipošto ne smiju nagovarati na kupnju financijskih instrumenata, obećavati im zaradu, a niti im davati precizne informacije kojim će instrumentima trgovati.

Prijevare sa financijskim instrumentima spadaju pod investicijske prijevare prilikom kojih se prevaranti nastoje predstaviti poput pravih trgovaca nudeći potencijalnim žrtvama nebrojene mogućnosti za ulaganje. Prilikom takve trgovine prevaranti nude mogućnosti ulaganja u dionice, obveznice, kriptovalute, zemljišta, zlato, gospodarske grane u nastajanju i slično. Kako bi zavarali pojedince koje nastoje prevariti, prevaranti će otkriti detalje o poslovanju koje bi mogle imati samo vjerodostojne ulagačke kompanije, te će na taj način saznati detalje o prethodnim ulaganjima pojedinaca u dionice i slično, čime će dobiti informaciju o osobnoj financijskoj situaciji.

Europski parlament je objavio i maksimalnu kaznu kojom će biti kažnjene osobe koje počine prijevaru financijskim instrumentima. „Manipuliranje tržištem, djela koja mogu biti kažnjiva i do četiri godine zatvora uključivat će ulazak u transakcije ili izdavanje naloga kojim se

daju lažne ili obmanjujući signali o ponudi, potražnji ili cijeni od jednog ili više financijskih instrumenata ili pružanje lažnih ili obmanjujućih podataka kako bi se manipuliralo referentnim vrijednostima, kao što su LIBOR ili EURIBOR.³⁸

3.2. Utjecaj financijskih prijevara na poslovanje kompanije

Prema istraživanju revizorske kompanije „PwC“ (PricewaterhouseCoopers) u 2018. godini, manje od polovice svih organizacija u svijetu obavilo je ciljane procjene rizika u posljednje dvije godine. Prilikom procjene, organizacije su se fokusirale na nekoliko vrsta rizika od prijevare koji se smatraju najčešćima. Tako je u prvom planu bila opća procjena rizika od prijevare koja je provedena u 54% kompanija, zatim slijedi procjena ranjivosti kompanije na napade putem interneta koja je provedena u 46% kompanija. Ostale procjene odnose se na mjere protiv podmićivanja i korupcije (33%), procjena pripremljenosti na obranu od napada putem interneta (30%), procjena poštivanja zakonskih obveza vezanih uz industriju u kojoj posluje pojedina kompanija (27%), mjere protiv pranja novca (23%) i slično.³⁹

U istraživanju kriminala i prijevara od PwC-a za 2018. godinu, provedena je procjena najčešćih vrsta prijevara s kojima se kompanije susreću u svome poslovanju, a rezultati su prikazani na Slici 5. Istraživanje je provedeno u pet različitih kategorija, a one se odnose na potrošače, profesionalne usluge, financijske usluge, tehnologiju i industrijske proizvode.

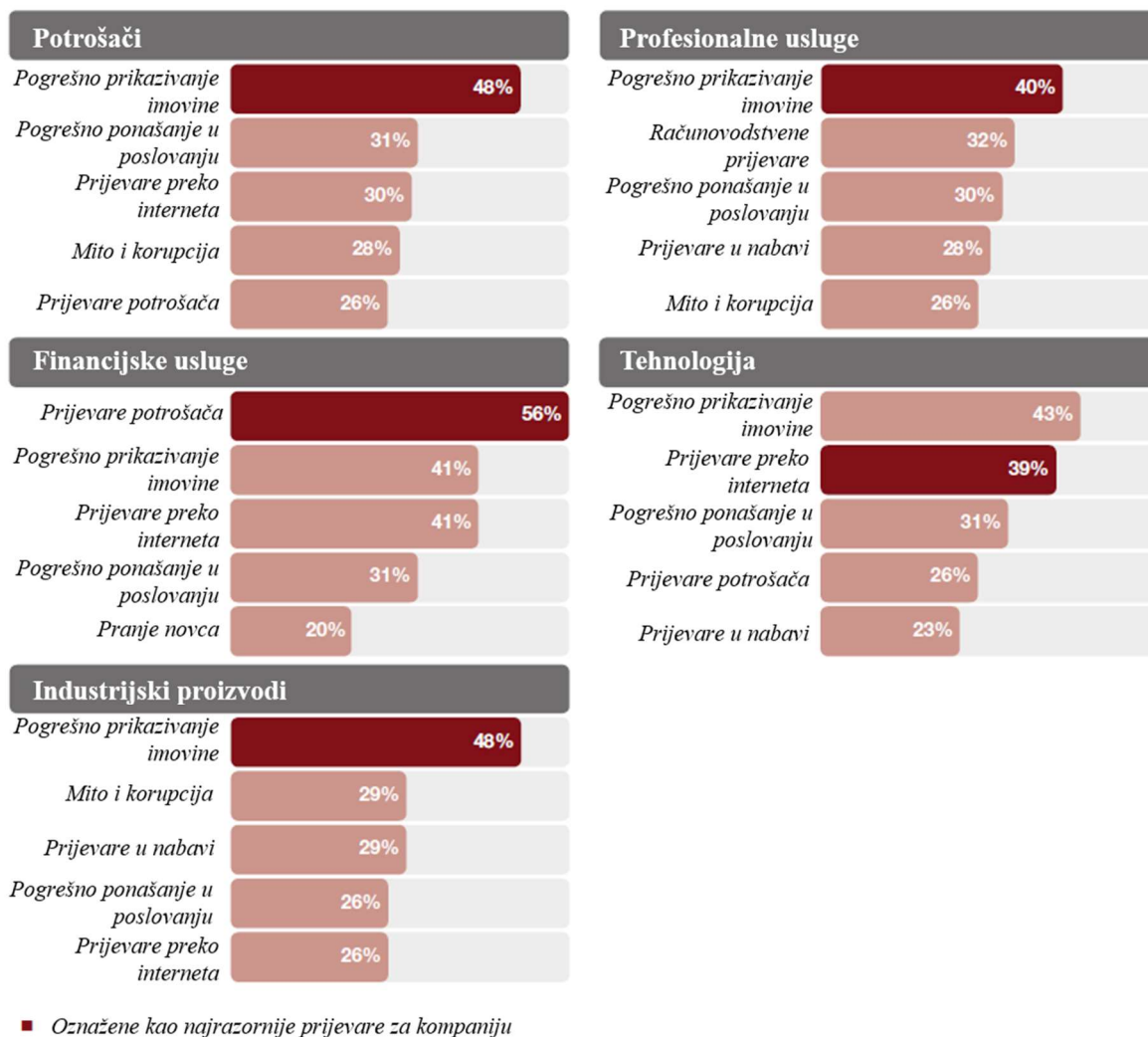
U kategoriji potrošača, najčešće vrste pronevjere odnose se na pogrešno prikazivanje imovine, te one iznose čak 48%, a smatra se da nanose najviše štete samoj kompaniji. Sljedeće je pogrešno ponašanje u poslovanju sa 31%, te prijevare koje se odvijaju preko interneta (30%). Nešto manji postotak prijevara odnosi se na mito i korupciju (28%), te prijevare od strane potrošača (26%). Što se tiče profesionalnih usluga, najviše zlouporaba u ovoj kategoriji događa se zbog pogrešnog prikazivanja imovine koje se događa u 40% slučajeva, slijede računovodstvene prijevare (32%), pogrešno ponašanje u poslovanju (30%), prijevare koje su povezane sa nabavom

³⁸ Europski parlament: *Prijevare na financijskom tržištu: prijestupnicima do četiri godine zatvora*, <http://www.europarl.europa.eu/news/hr/press-room/20140203IPR34503/prijevare-na-financijskom-trzistu-prijestupnicima-do-cetiri-godine-zatvora> [Pristupljeno: 21.08.2019.]

³⁹ Lavion, D. et. al., *Pulling fraud out of the shadows*, Global Economic Crime and Fraud Survey 2018, PwC, 2018., str. 7.; Dostupno na: <https://www.pwc.com/gx/en/forensics/global-economic-crime-and-fraud-survey-2018.pdf> (Pristupljeno: 16.08.2019.)

(28%), te mito i korupcija (26%). U financijskim uslugama najveći je udio prijevara od strane potrošača (56%), te netočnog prikazivanja imovine kompanije (41%) i prijevara putem interneta (41%). Manji udio prijevara u financijskim uslugama odnosi se na pogrešno ponašanje u poslovanju (31%) i pranje novca (20%).

Slika 5.: Najčešće vrste prijevara u poslovanju

Izvor: Lavion, D. et. al., *Pulling fraud out of the shadows*, Global Economic Crime and Fraud Survey 2018, PwC, 2018., str. 8.; Dostupno na: <https://www.pwc.com/gx/en/forensics/global-economic-crime-and-fraud-survey-2018.pdf> (Pristupljeno: 16.08.2019.)

S gledišta tehnologije, najviše prijevara se odnosi na pogrešno prikazivanje imovine (43%), no najrazornijima za ovu kategoriju smatraju se internetske prijave (39%) koje nanose najviše

štete samoj kompaniji. Slijedi pogrešno ponašanje u poslovanju (31%), potrošačke prijevare (26%) i prijevare u nabavi (23%). Posljednja kategorija provedenog istraživanja odnosi se na industrijske proizvode kod kojih najveći postotak prijevara nastaje prilikom pogrešnog prikazivanja imovine (48%), te kod mita i korupcije i prijevara vezanih uz nabavu (29%). Najmanji postotak prijevara odlazi na pogrešno ponašanje u poslovanju i internetski kriminal (26%). Iz navedenih rezultata vidljivo je da se najviše prijevara zbiva s gledišta pogrešnog prikazivanja imovine, potrošačkih prijevara i prijevara putem interneta koje imaju najznačajniji negativan utjecaj na kompaniju.

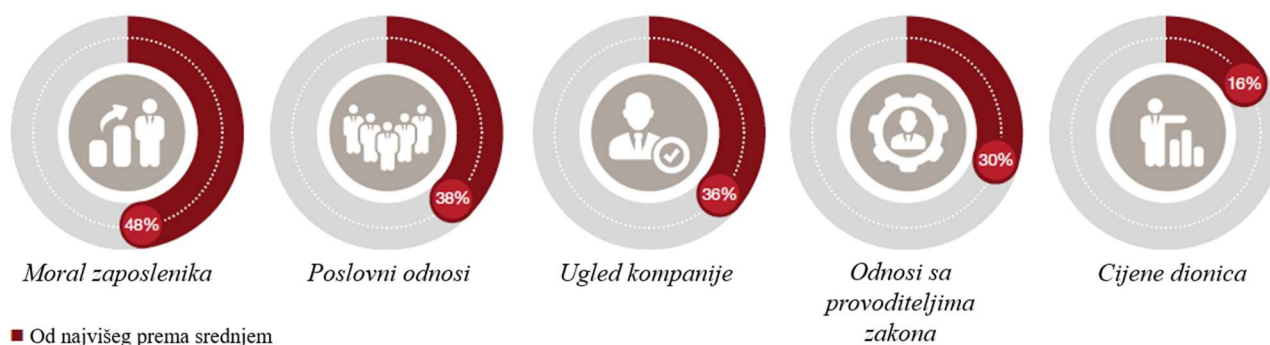
U usporedbi sa prethodnim godinama „PwC“ je zabilježio značajan porast u dvije vrste prijevara, a to su potrošačke prijevare i pogrešno ponašanje u poslovanju koje se smatraju najčešćim prijevarama, odmah nakon netočnog prikazivanja imovine i internetskog kriminala. Pogrešno prikazivanje imovine zabilježeno je u 45% kompanija, što je zapravo značajno smanjenje ove vrste prijevare u usporedbi sa prethodnim istraživanjem iz 2016. godine kada je ono iznosilo 64%. Razlog tome leži u činjenici da su se na tržištu pojavile nove vrste prijevara koje su u značajnom porastu. Također je zabilježen značajan porast prijevara počinjenih od unutarnjih čimbenika, kao što su sami zaposlenici i slično, te se udio ovih prijevara povećao sa 46% u 2016. godini na 52% u 2018. godini. Najznačajnije povećanje zabilježeno je u prijevarama počinjenih od strane višeg menadžmenta koje je u porastu od 16% u 2016. godini do 24% u 2018. godini. Ovakve vrste zlouporeba od strane unutarnjih faktora, odnosno od zaposlenika i menadžmenta zapravo su najštetnije za samu kompaniju u usporedbi sa onim prijevarama koje su počinjene od strane vanjskih čimbenika.

Vanjski čimbenici koji se smatraju najvećom prijetnjom kompaniji jesu zapravo osobe i ostala poduzeća sa kojima sama kompanija posluje, to mogu biti kupci, agenti, prodavači i davatelji usluga. S njima kompanije imaju redovite i profitabilne odnose u kojima bi trebala postojati određena razina obostranog povjerenja, no to nije uvijek tako. Prijevare počinjene od strane suradnika su zapravo u laganom smanjenju, te su se u 2018. godini pojavljivale u 40% slučajeva, što je pad za jedan postotni bod u usporedbi sa istraživanjima iz 2016. godine kada su iznosile 41%.⁴⁰

⁴⁰ Lavion, D. et. al., *Pulling fraud out of the shadows*, Global Economic Crime and Fraud Survey 2018, PwC, 2018., str. 9.; Dostupno na: <https://www.pwc.com/gx/en/forensics/global-economic-crime-and-fraud-survey-2018.pdf> (Pristupljeno: 16.08.2019.)

Ukoliko dođe do prijevare u nekoj kompaniji, javlja se rizik od narušavanja njena ugleda koje se smatra jednim od najvećih negativnih utjecaja na poslovanje same kompanije. Loše vijesti veoma se brzo šire tržištem, te se kao posljedica toga mogu javiti slabljenje marke i reputacije kompanije, narušavanje poslovnih odnosa, ali i smanjenje cijena dionica. Na Slici 6. prikazan je utjecaj samog čina prijevare na pojedine aspekte poslovanje neke organizacije.

Slika 6.: Utjecaj prijevare na sve aspekte poslovanja kompanije

Izvor: Lavion, D. et. al., *Pulling fraud out of the shadows*, Global Economic Crime and Fraud Survey 2018, PwC, 2018., str. 14.; Dostupno na: <https://www.pwc.com/gx/en/forensics/global-economic-crime-and-fraud-survey-2018.pdf> (Pristupljeno: 16.08.2019.)

Istraživanje je pokazalo da prijevare najviše šteti moralu i etici zaposlenika tvrtke u kojoj je počinjena prijevare koji se smanjuju za gotovo 48%. Slijedeće područje koje će pretrpjeti najveću štetu jesu poslovni odnosi kompanije sa drugim poslovnim partnerima, kreditorima potrošačima i korisnicima usluga kojima je smanjeno povjerenje u kompaniju za 38%. Samim činom prijevare uvelike je narušena reputacija i snaga brenda na tržištu koja se smanjuje za 36%. Također su narušeni i odnosi sa zakonodavnim vlastima za 30%. Istraživanje je pokazalo da se u slučaju prijevare u kompaniji smanjuje cijena dionica na burzi za 15% što je zapravo poprilično veliki udarac za kompaniju.

4. SUZBIJANJE FINACIJSKIH PRIJEVARA

S ciljem sprječavanja i ranog otkrivanja nastanka financijskih prijevара osnovane su razne organizacije i nadležna tijela čija je osnovna djelatnost istraživanje i otklanjanje izvora financijskih prijevара, te pomoć zakonodavnim tijelima pri propisivanju zakonskih okvira za regulaciju ovakvih kriminalnih aktivnosti. Kvalitetno i učinkovito provođenje pravne regulative i zakonskih propisa namijenjenih otklanjanju financijskih prijevара, uvelike će smanjiti mogućnosti za njihov nastanak, te je stoga bitna koordinacija svih nadzornih tijela, institucija i zakona kako bi sprječavanje kriminalnih djela bilo uspješno. Borba protiv financijskih prijevара je od velike važnosti kako bi se smanjio i otklonio njihov negativan utjecaj na nacionalna gospodarstva, ali i na cjelokupnu svjetsku ekonomiju. U nastavku poglavlja navedene su neke od organizacija, nadležnih tijela i zakonodavnih mjera kojima se nastoje spriječiti prijevare na međunarodnoj razini, na razini Europske unije, te na nacionalnoj razini, u ovom slučaju, na razini Republike Hrvatske.

4.1. Suzbijanje prijevара na međunarodnoj razini

S ciljem borbe protiv pranja novca na međunarodnoj razini, skupina zemalja G-7 je 1989. godine osnovala Skupinu za financijsku akciju protiv pranja novca nazvanu FATF. „Osnovna zadaća FATF očituje se u uspostavljanju međunarodnih standarda i globalne aktivnosti u suzbijanju pranja novca i financiranja terorizma, na nacionalnoj i međunarodnoj razini.“⁴¹ FATF nadzire provođenje procesa prevencije i represije u svim državama članicama ove skupine, ispituje nove trendove u kriminalnim aktivnostima pranja novca i financiranja terorizma, te implementira nove mjere za otklanjanje ovakvih nelegalnih aktivnosti na globalnoj razini. Ovom se Skupinom nastoji otkloniti mogućnost iskorištavanja banaka i ostalih financijskih institucija za pranje novca.

OECD, međunarodna organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj, se još od 2000. godine bori protiv štetne porezne prakse počinjene putem poreznih oaza. S ciljem suzbijanja prijevара, odnosno utaje poreza i pranja novca, OECD je sve porezne oaze podijelio u tri liste prema stupnju implementacije zakonskih mjera u svoje sustave:

⁴¹ S. Cindori, op. cit., str. 57.

1. *Bijela lista* na kojoj se nalaze zemlje koje su implementirale unaprijed dogovorene mjere u svoja zakonodavstva,
2. *Siva lista* na kojoj se nalaze zemlje koje su se obvezale na implementaciju tih mjera,
3. *Crna lista* na kojoj se nalaze nekooperativne zemlje koje se nisu obvezale implementirati dogovorene mjere u svoja zakonodavstva.

Kad su ove liste bile tek napravljene, 2000. godine, na crnoj se listi nalazilo čak 35 jurisdikcija, dok danas više nema niti jedne, jer su sve zemlje pristale na implementaciju dogovorenih mjera. Posljednje četiri zemlje na listi: Costa Rica, Malezija, Filipini i Urugvaj, pomaknute su na sivu listu 2009. godine.

Neke od mjera kojih su se porezne oaze obvezale primjenjivati, a propisane su od strane OECD-a jesu:

- davanje većih ovlaštenja poreznim vlastima, kada se radi o uvidu u bankarske podatke,
- veća i učinkovitija razmjena informacija,
- jačanje sustava pravila izvješćivanja o stranim investicijama,
- usklađivanje ovršnih režima i osiguranje međusobne pomoći u vezi s povratom poreznih potraživanja,
- ukidanje poreznih ugovora s poreznim oazama i njihovo izbjegavanje u budućnosti.⁴²

Ukoliko se porezne oaze ne budu pridržavale ovih preporuka, u izvješću OECD-a navedene su i obrambene mjere kojima će se porezne oaze kažnjavati ukoliko se budu ponašale nekooperativno, a one su:

- nedopuštanje oslobođenja, izuzeća, kredita ili drugih odbitaka povezanih s transakcijama u tim zemljama ili iskorištenje njihovih režima,
- zahtijevanje sveobuhvatnih informacija o transakcijama u poreznim oazama,

⁴² OECD: *Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue*, Dostupno na: http://www.w.uniset.ca/microstates/oecd_44430243.pdf [Pristupljeno: 21.08.2019.]

- uskraćivanje raspoloživosti uporabe stranoga poreznog kredita ili izuzeća u vezi s distribucijom kakvu se tamo potiče – uvođenje poreza po odbitku na određena plaćanja rezidentima tih zemalja,
- uvođenje transakcijskih pristojba na određene transakcije u poreznim oazama.⁴³

4.2. Suzbijanje prijevара na razini Europske unije

Europska unija je s ciljem borbe protiv prijevара uspostavila organizacijsko tijelo nazvano Europski ured za borbu protiv prijevара (OLAF). Ovo je tijelo jedino na razini cijele Europske unije nadležno za otkrivanje, analiziranje i sprječavanje zlouporebe sredstava Europske unije. Kako se iz proračuna EU-a financiraju mnogobrojni projekti i programi s ciljem poboljšanja života svih građana Europe, od velike je važnosti da se prati korištenje ovih financijskih sredstava kako se ne bi narušila reputacija samih EU projekata. Načini zlouporebe na koje se OLAF posebno orijentira prilikom svojih istraga jesu nepravilno korištenje sredstava iz europskih fondova ili proračuna Europske unije, te razne utaje poreza, carina i pristojbi pomoću kojih se puni proračun Europske unije.

„Europski ured za borbu protiv prijevара ispunjava svoje zadaće:

- provođenjem neovisnih istraga o prijevarama i slučajevima korupcije povezanima sa sredstvima EU-a kako bi osigurao da se sav novac poreznih obveznika EU-a dodjeljuje, projektima kojima se otvaraju radna mjesta i potiče rast u Europi,
- doprinosom jačanju povjerenja građana u institucije EU-a istraživanjem teških povreda dužnosti osoblja EU-a i članova institucija EU-a,
- razvijanjem dobre politike borbe protiv prijevара na razini EU-a.“⁴⁴

Na razini Europske unije implementirane su i Direktive o sprječavanju pranja novca kojima se nastoji suzbiti provođenje ovih kriminalnih aktivnosti. Stupanjem ovih Direktiva na snagu, financijski i nefinancijski sektor obvezan je identificirati svoje korisnike, te čuvati i štititi njihove

⁴³ loc. cit..

⁴⁴ Europska komisija (2019): *OLAF: O nama*; Dostupno na: https://ec.europa.eu/anti-fraud/about-us/mission_hr [Pristupljeno: 20.08.2019.]

podatke, također su obvezni obavještavati nadležna tijela ukoliko unutar sustava postoje sumnjive transakcije koje se mogu povezati sa pranjem novca. Među Direktivama namijenjenima suzbijanju pranja novca, posebno se ističe Direktiva 2005/60/EZ o sprječavanju korištenja financijskog sustava u svrhu pranja novca i financiranja terorizma, još nazvana i Treća Direktiva. Ovu su Direktivu donijeli na snagu Europski parlament i Vijeće 2005. godine. Ona sadrži skup mjera kojima se nastoje koordinirati zakonodavstva na razini Europske unije s ciljem zajedničke borbe protiv pranja novca.⁴⁵

4.3. Suzbijanje prijevара na razini Republike Hrvatske

U sklopu Ministarstva financija, s ciljem borbe protiv pranja novca, osnovano je središnje nacionalno tijelo nazvano Ured za sprječavanje pranja novca. Ured se bavi prikupljanjem informacija, njihovom analizom i prosljeđivanjem tih informacija nadležnim tijelima ukoliko postoje slučajevi za koje se sumnja da su povezani sa pranjem novca i financiranjem terorizma. „Primarne zadaće Ureda su:

- analitičko-obavještajno obrađivati sumnjive transakcije zaprimljene od obveznika, te nakon što ocijeni da u vezi s transakcijom ili određenom osobom postoje razlozi za sumnju na pranje novca ili financiranje terorizma u zemlji ili inozemstvu, Ured slučajeve, u pisanom obliku, dostavlja na daljnje postupanje i procesuiranje nadležnim državnim tijelima;
- međuinstitucionalno surađivati u sprječavanju i otkrivanju pranja novca i financiranja terorizma sa svim nadležnim državnim tijelima u RH (DORH, USKOK, MUP, SOA, HNB, HANFA, Porezna uprava, Carinska uprava, Financijski inspektorat);
- razmjenjivati podatke, informacije i dokumentaciju sa stranim financijsko-obavještajnim jedinicama i drugim stranim tijelima i međunarodnim organizacijama nadležnim za sprječavanje pranja novca i financiranja terorizma;
- preventivno djelovati u području sprječavanja pranja novca i financiranja terorizma uključujući neizravni (administrativni) nadzor i izobrazbu obveznika (banaka, brokera, investicijskih fondova, casina, javnih bilježnika, odvjetnika i drugih), te izobrazbu državnih tijela;

⁴⁵ S. Cindori, op. cit., str. 86.

- objavljuje statističke podatke s područja pranja novca i financiranja terorizma i na odgovarajuće načine obavještava javnost o tehnikama, metodama i tipologijama pranja novca i financiranja terorizma.⁴⁶

Ured za sprječavanje pranja novca posluje u skladu sa Zakonom o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma na temelju kojega je i osnovan. Prilikom obavljanja djelatnosti, zaposlenici Ureda moraju djelovati sa visokim stupnjem povjerljivosti i tajnosti. Podaci koji se obrađuju odnose se na sumnjive, gotovinske i povezane transakcije. Ukoliko se pronađu transakcije povezane sa pranjem novca ili ostalim kriminalnim aktivnostima, slučaj se prosljeđuje na daljnju obradu nacionalnim ili inozemnim nadležnim tijelima.

S ciljem sprječavanja poreznih prijevара, u sklopu Ministarstva djeluju dva nadležna tijela:

- *Samostalni sektor za otkrivanje poreznih prijevара,*
- *Porezna uprava.*

Samostalni sektor za otkrivanje poreznih prijevара je središnje nacionalno tijelo koje se bavi prikupljanjem, nadzorom i analizom podatka kako bi se pravodobno otkrili rizični porezni obveznici koji provode utaju poreza ili su pak članovi skupina organiziranih poreznih prijevара. Cilj djelovanja skupine jest otkrivanje velikih utaja poreza, prijevара na području PDV-a poput kružnih transakcija i fiktivnih isporuka, zatim otkrivanje nezakonito stečene imovine velike vrijednosti od strane fizičkih osoba i slično. Sektor surađuje sa tijelima kaznenog progona kako bi zajedničkim snagama otkrili kriminalna djela utaje poreza i ostalih javnih davanja. Ukoliko pronađe nepravilnosti, razmjenjuje podatke i informacije sa nadležnim tijelima kako bi se pokrenuli kazneni postupci prekršitelja zakona, ili pak sa inozemnim institucijama. „U samostalnom sektoru za otkrivanje poreznih prijevара ustrojavaju se:

1. Služba za otkrivanje organiziranih poreznih prijevара,
2. Služba za provjeru imovine fizičkih osoba i poreznih dužnika,
3. Služba za suradnju s tijelima kaznenog progona.⁴⁷

⁴⁶ Ministarstvo financija Hrvatske (2019): *Ured za sprječavanje pranja novca*; <http://www.mfin.hr/hr/sprjecavanje-pranja-novca> [Pristupljeno: 22.08.2019.]

⁴⁷ Ministarstvo financija (2019): *Samostalni sektor za otkrivanje poreznih prijevара*; Dostupno na: <http://www.mfin.hr/hr/samostalni-sektor-za-otkrivanje-poreznih-prijevara> [Pristupljeno: 22.08.2019.]

Porezna uprava je samostalna upravna organizacija koja djeluje u sastavu Ministarstva financija, a osnovni cilj njena djelovanje jest nadzor pravnih osoba prilikom primjene poreznih propisa i propisa o prikupljanju depozita. Djelokrug porezne uprave sastoji se od prikupljanja, obrade i analiziranja podataka povezanih sa utvrđivanjem porezne osnovice, naplate poreza i doprinosa, nadzire i prati naplatu poreza i ostalih javnih davanja, radi na sprječavanju poreznih prijevara i provođenju prekršajnih postupaka i slično.

U sklopu hrvatske središnje banke (HNB) uspostavljeno je interno koordinacijsko tijelo nazvano Odbor za sprječavanje pranja novca i financiranja terorizma. Zadaće Odbora jesu edukacija obveznika koji su nadzirani od strane HNB-a u suradnji sa Hrvatskom gospodarskom komorom i Hrvatskom udrugom banaka. Kontinuirano surađuje sa Ministarstvom vanjskih i europskih poslova, te sa Nacionalnim povjerenstvom za prevenciju i suzbijanje terorizma. HNB je zadužen za nadzor provedbe nacionalnih propisa koji se odnose na suzbijanje pranja novca i financiranja terorizma. Također nadzire provedbu Uredbe (EU) 2015/847 i Delegirane uredbe Komisije (EU) 2018/1108 u kreditnim institucijama i podružnicama kreditnih institucija iz drugih zemalja koje su osnovane na teritoriju Hrvatske.⁴⁸

⁴⁸ HNB: *Sprječavanje pranja novca i financiranja terorizma*, Dostupno na: <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/supervizija/sprecavanje-pranja-novca-i-financiranja-terorizma> [Pristupljeno 05.09.2019.]

5. PRANJE NOVCA I POREZNA UTAJA NA PRIMJERU PODUZEĆA „MOSSACK FONSECA“

Jedna od najvećih afera pranja novca i utaje poreza koja je uzrokovala negativne posljedice diljem svijeta zove se „Panama Papers“. Glavni akter ove afere je odvjetnička kompanija „Mossack Fonseca“ koja je izvršavala *offshore* usluge te na taj način provodila kriminalne aktivnosti za mnoge kompanije putem poreznih oaza. Ovakvim su aktivnostima nastojali prikriti izvor novca svojih klijenata čime su im pomagali u pranju novca stečenog nezakonitim aktivnostima. U nastavku poglavlja slijedi detaljniji opis afere „Panama Papers“ i njen utjecaj na svjetsku ekonomiju, ali i uključenost pojedinaca iz Hrvatske u ovu aferu.

5.1. Općenito o tvrtki „Mossack Fonseca“

„Mossack Fonseca“ bila je odvjetnička kompanija, te na vrhuncu svoje poslovne karijere, ova je tvrtka bila četvrti najveći pružatelj *offshore* usluga na svijetu. Osnovana je 1977. godine od strane njemačkog odvjetnika Jurgena Mossacka kojemu su se kasnije u vođenju tvrtke pridružili panamski odvjetnik Ramon Fonseca, te kao treći direktor, švicarski odvjetnik Christoph Zollinger. Kompanija je imala sjedište u Panami, a zapošljavala je više od 600 ljudi u 42 zemlje. Odvjetnički uredi ove kompanije bili su smješteni u zemljama sa strogim zakonima o očuvanju privatnosti klijenata, odnosno u raznim poreznim oazama. Tvrtka se bavila pružanjem zakonskih rješenja za prenošenje financijske imovine klijenata u porezne oaze, te je pomagala pri osnivanju *offshore* kompanija. Klijenti koji su koristili odvjetničke usluge ove kompanije bili su premijeri vlada diljem svijeta, kraljevi, predsjednici čiji je cilj bio sakriti financijska sredstva u *offshore* kompanije kako javnost ne bi imala stvaran uvid u njihovu imovinu. No, tvrtka je pružala usluge i osobama koje su se bavile nezakonitim aktivnostima, poput članova narko kartela, članova mafijaških skupina, diktatorima, raznim prevarantima, dilerima oružja i sličnih koji su uz pomoć Mossack Fonseca-e uspijevali prikriti financijska sredstva dobivena kriminalnim aktivnostima. Ova je kompanija poslovala u potpunoj anonimnosti, te je prije curenja dokumenata bilo veoma teško pristupiti podacima o njenom poslovanju. „Mossack Fonseca“ je u svojih 40 godina poslovanja

pomogla u osnivanju čak 214.488 *offshore* kompanija čiji su vlasnici otkriveni tek nakon curenja 11,5 milijuna povjerljivih dokumenata u aferi „Panama Papers“. ⁴⁹

Osnivač kompanije, Jurgen Mossack, rođen je 1948. godine u gradu Furth u Njemačkoj. Početkom 60-ih godina prošloga stoljeća, sa svojom se obitelji iz Njemačke preselio u Panamu gdje je studirao pravo, te nakon završetka studiranja, svoj je poslovni život započeo radom u odvjetničkim tvrtkama u Panami i Londonu. Nakon što je stekao iskustvo u pravnoj struci, 1977. godine otvara kompaniju nazvanu *Jurgen Mossack Law Firm* u gradu Panami. Tvrtka je uspješno poslovala te se specijalizirala u osnivanju i vođenju *shell* kompanija. Panama je početkom 80-ih godina, kada je na vlasti bio diktator Manuel Noriega, postala financijski centar kolumbijskog Medellin narko kartela zahvaljujući koruptivnoj naravi Panamskog diktatora. Ovo je dovelo do olakšavanja kriminalcima da svoje nezakonite aktivnosti obavljaju sigurno i pouzdano, ali i anonimno, bez saznanja javnosti. Jurgen Mossack u to je vrijeme pružao usluge jednom od poznatih meksičkih „narkobosova“, osnivajući *shell* kompaniju s ciljem prikrivanja njegova stvarnog bogatstva. Činjenica da je pružao odvjetničke usluge kriminalcima potkrjepljuje tvrdnju da Mossack nije pretjerano izbirljiv oko svojih klijenata. Godine 1986. Mossacku se u poslovanju pridružuje panamski odvjetnik Ramon Fonseca Mora čime kompanija mijenja naziv u „Mossack Fonseca“. Ramon Fonseca je do afere „Panama Papers“ djelovao kao savjetnik nekoliko prethodnih predsjednik Paname, a također je i bio dio kabineta trenutnog predsjednika Juana Varele. S ovoga je mjesta odstupio kada je afera dospjela u javnost kako ne bi narušavao reputaciju i povjerenje stanovnika u tamošnjeg predsjednika. ⁵⁰

Tvrtka je u svojim službenim objavama izjavila da ne posluje izravno sa krajnjim korisnicima njihovih usluga, već preko poslovnih posrednika, poput banaka i institucija za upravljanje imovinom. Svojim je klijentima nudila formiranje anonimnih adresa elektroničke pošte u kojima su ih nazivali imenima iz raznoraznih crtanih filmova s ciljem prikrivanja njihova stvarnog identiteta. Odvjetnička kompanija „Mossack Fonseca“ je 14. ožujka 2018. godine objavila da zatvara svoja vrata zbog velikih šteta na poslovanje i ugled koje su joj nanesene zbog

⁴⁹ Sueddeutsche Zeitung (2019): *The Firm*; Dostupno na: <https://panamapapers.sueddeutsche.de/articles/56febf8da1bb8d3c3495adec/> [Pristupljeno 24.08.2019.]

⁵⁰ loc. cit.

afere Panama Papers kojom je izgubila mnogobrojne klijente koji su njene usluge koristili isključivo zbog potpune anonimnosti koja je narušena curenjem svih povjerljivih dokumenata.

5.2. Afera „Panama Papers“

„Panama Papers“ je naziv za dokumente koji sadrže osobne financijske podatke o mnogobrojnim imućnim pojedincima i javnim osobama koji su do curenja tih podataka bili privatni. Afera „Panama Papers“ nastupila je 2016. godine kada je iz odvjetničke kompanije „Mossack Fonseca“ procurilo čak 11,5 milijuna dokumenata iz četrdesetogodišnjeg razdoblja od 1977. do 2015. godine, uz pomoć anonimnog zviždača iz te tvrtke. Anonimni izvor iz kompanije „Mossack Fonseca“ se 2015. godine obratio njemačkim novinama, „Suddeutsche Zeitung“ s ciljem otkrivanja nezakonitih aktivnosti, tako što im je mjesecima slao interne povjerljive informacije o poslovanju kompanije. Tako je godinu dana, oko 400 novinara koji se bave ovakvim istraživanjima iz više od 110 medijskih organizacija iz 80-ak zemalja diljem svijeta proučavalo dobivene dokumente kako bi otkrili nezakonite radnje u aferi „Panama Papers“. Novinska tvrtka „Suddeutsche Zeitung“ i „Međunarodni konzorcij istraživačkih novinara“ (ICIJ) koordinirali su tijekom ovog istraživačkog projekta. Svi dokumenti sadržani su u 2,6 terabajta memorije, što predstavlja curenje najveće količine podataka o nelegalnom poslovanju u povijesti. Ovi dokumenti uključuju dokaze sadržane u gotovo 5 milijuna e-mailova, te 1 milijun slika. U dokumentima su bile zabilježene informacije stotine tisuća *offshore* poslovnih subjekata i shell kompanija, točnije informacije o 214.488 *offshore* bankovnih računa koji su povezane sa više od 200 zemalja svijeta.⁵¹

Usluge odvjetničke kompanije „Mossack Fonseca“ koristili su svjetski vođe, političari, poslovne osobe, imućniji pojedinci, ali i kriminalci koji su putem *offshore* računa nastojali izbjeći plaćanje poreza i prikriti stvarnu vrijednost svoje financijske imovine. Osim legalnih aktivnosti, dokumenti su sadržavali i podatke o nezakonitim i kriminalnim aktivnostima. U dokumentima su zabilježeni podaci o unutarnjem krugu povjerljivih osoba Vladimira Putina, ali i o njegovoj financijskoj imovini koja se mjeri u stotinama milijuna dolara. Također je otkriveno da je islandski premijer vlade osnovao *offshore* kompanije u suradnji sa još dva ministra, te su sadržane informacije o korupciji viših članova FIFA-e, ali i o utaji poreza poznatog nogometnog igrača kluba Barcelona, Lionel-a Messi-a. Posljedica ovakvih *offshore* usluga jest u tome što zemlje

⁵¹ loc. cit.

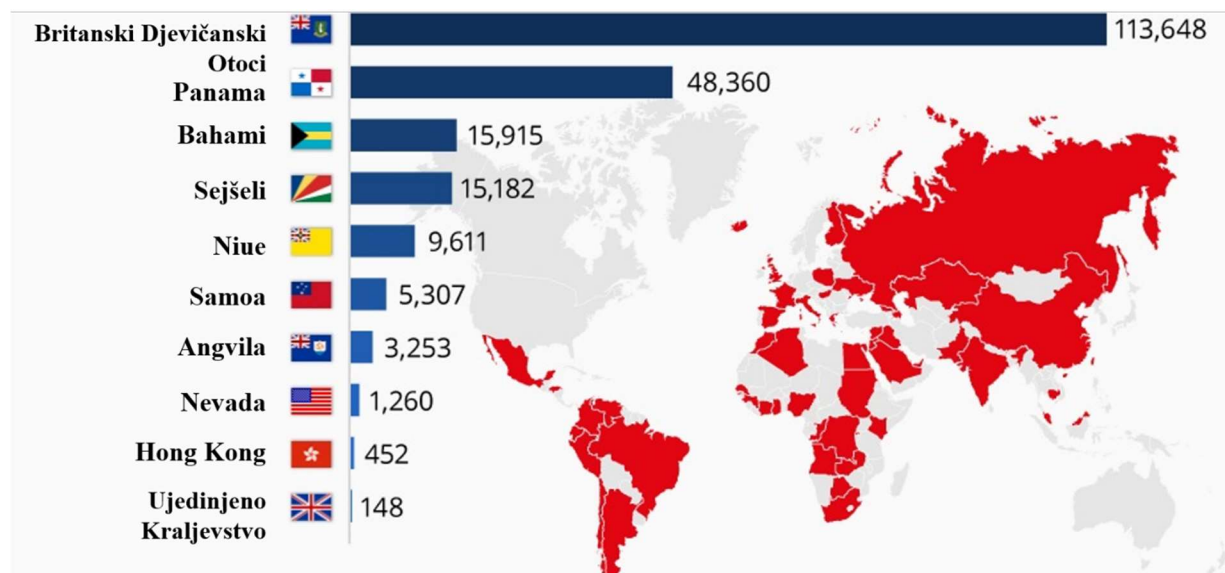
diljem svijeta svake godine gube milijarde poreznih prihoda putem poreznih oaza koji su mogli biti iskorišteni za financiranje infrastrukture, zdravstva, školstva i ostalih javnih potreba.

Ukoliko neka osoba želi prikriti svoja financijska sredstva i izvore iz kojih su ona pribavljena s ciljem prikrivanja vrijednosti imovine od poreznih vlasti ili pak s druge strane kako bi se realiziralo pranje novca od kriminalnih aktivnosti, ona traži usluge tvrtke „Mossack Fonseca“ putem financijskih posrednika. Poslovni model na kojem se temelji poslovanje kompanije Mossack Fonseca sastoji se od osnivanja anonimne *shell* tvrtke ili pak bankovnog računa od strane klijenata za iznos od simboličnih 1.000 dolara. Ukoliko klijent uplati dodatnu naknadu, Mossack im pronalazi lažnog direktora kompanije koji će odobravati sve transakcije kako bi se prikrilo njen stvarni vlasnik. Stvarni vlasnik kompanije zapravo može odlučivati o svemu što će raditi njegova kompanija. Na ovaj način nitko u javnosti ne zna što se ustvari događa unutar zatvorenih zidova ove fiktivne kompanije putem koje vlasnik može anonimno kupovati nekretnine, dionice i slično. Iako je osnivanje *offshore* kompanije legalno, ono se može veoma jednostavno koristiti i za ilegalne aktivnosti što dokazuju dokumenti iz afere „Panama Papers“. Curenjem ovolike količine povjerljivih informacija, cijeli je svijet dobio uvid u način na koji funkcionira *offshore* industrija. Prikazan je način na koji se pomoću odvjetničkih kompanija, velikih svjetskih banaka i institucija za upravljanje imovinom anonimno odvijaju transakcije koje sadrže bogatstvo svjetskih političara, milijardera i poznatih osoba poput pjevača, glumaca i sportskih zvijezda, ali i bogatstvo stečeno kriminalnim radnjama raznih prevaranata i dilera droge.

Na Slici 7. prikazan je opseg zemalja uključenih u aferu Panama Papers na svjetskoj razini, te broj osnovanih *offshore* kompanija u nekim od najpoznatijih poreznih utočišta. Ovim prikazom može se dobiti jasnija slika o enormnoj veličini i uključenosti većeg dijela svijeta u aferu. Najpoznatija jurisdikcija u aferi „Panama Papers“ jesu Britanski Djevičanski otoci u kojima je preko „Mossack Fonseca-e“ poslovalo čak 113.648 *offshore* kompanija i pravnih subjekata što znači da je svaka druga kompanija spomenuta u dokumentima smještena upravo u ovoj poreznoj oazi. Sljedeće porezno utočište sa najviše osnovanih kompanija jest Panama u kojoj se nalazi i sjedište tvrtke „Mossack Fonseca“, a na njenom području je osnovano 48.360 kompanija.⁵²

⁵² Statista (2016): *The global extent of the Panama Papers leak*; Dostupno na: <https://www.statista.com/chart/4606/the-global-extent-of-the-panama-papers-leak/> [Preuzeto: 21.08.2019.]

Slika 7.: Offshore kompanije uključene u aferu „Panama Papers“ prema jurisdikcijama

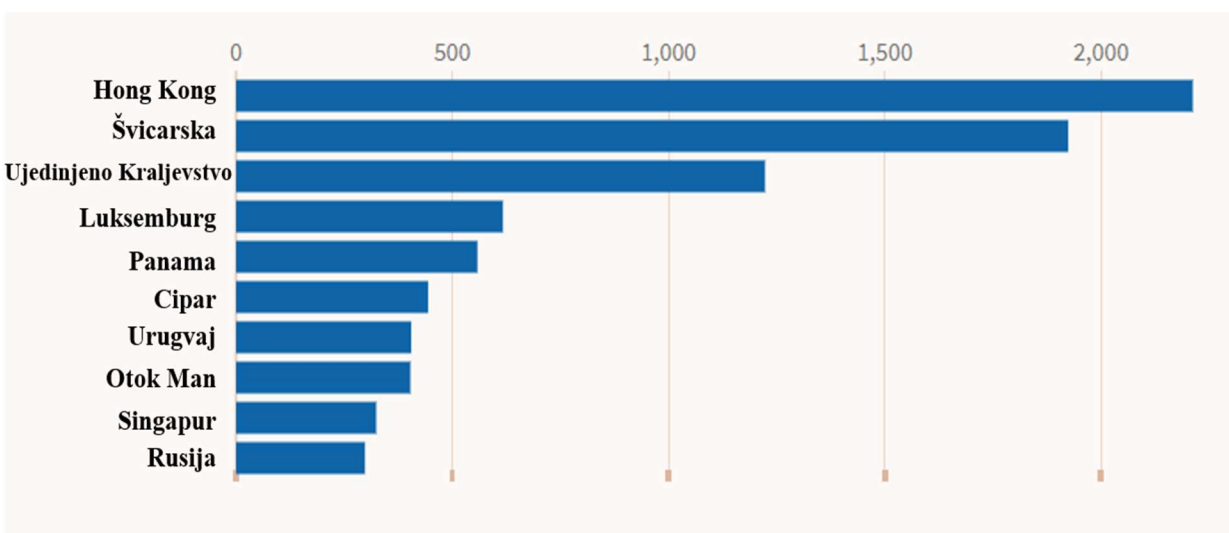

Izvor: Statista (2016): *The global extent of the Panama Papers leak*; Dostupno na: <https://www.statista.com/chart/4606/the-global-extent-of-the-panama-papers-leak/> [Preuzeto: 21.08.2019.]

Odvjetnička tvrtka „Mossack Fonseca“ svoje je poslovanje ostvarivala putem financijskih posrednika pa je tako poslovala sa više od 14.000 banaka, odvjetničkih tvrtki, institucija za upravljanje imovinom i ostalih posrednika kako bi osnivala kompanije i fondove za njihove klijente. Na Grafikonu 1. prikazan je broj financijskih posrednika po zemljama s kojima je „Mossack Fonseca“ poslova. Iako su poslovali sa posrednicima u više od 100 zemalja, najviše su posrednika imali u Hong Kongu (2.212) i u Ujedinjenom Kraljevstvu (1.924). Slijedi Švicarska sa 1.223 posrednika, Sjedinjene Američke Države sa 617 posrednika, zatim Panama u kojoj su imali 558 posrednika, Gvatemala sa 444 posrednika, Luksemburg sa 405 i Brazil sa 403 posrednika. Uz suradnju sa više od 500 banaka osnovano je približno 15.600 *shell* kompanija. Luksemburška banka „Experta Corporate & Trust Services“ zatražila je osnivanje čak 1.659 *shell* kompanija u ime svojih klijenata, što je najviše od svih banaka koje su poslovale sa „Mossack Fonseca-om“.⁵³

⁵³ ICIJ (2017): *Explore the Panama Papers Key Figures*; Dostupno na: <https://www.icij.org/investigations/panama-papers/explore-panama-papers-key-figures/> [Pristupljeno: 24.08.2019.]

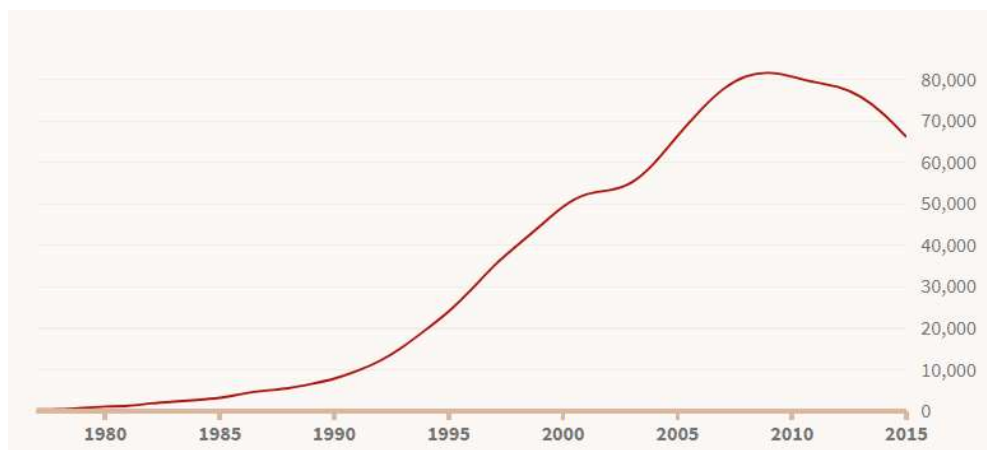
Grafikon 1.: Broj financijskih posrednika po zemljama s kojima je poslovala kompanija „Mossack Fonseca“

Izvor: ICIJ (2017): *Explore the Panama Papers Key Figures*; Dostupno na: <https://www.icij.org/investigations/panama-papers/explore-panama-papers-key-figures/> [Pristupljeno: 24.08.2019.]

Offshore i *shell* kompanije su uglavnom aktivne samo neko kraće vrijeme, te ne posluju dugoročno kao obične kompanije. Na Grafikonu 2. prikazan je broj aktivnih kompanija upravljanih od strane „Mossack Fonseca-e“ u razdoblju od 1977. do 2015. godine. Najveći broj aktivnih *offshore* kompanija zabilježen je 2009. godine, kada je „Mossack Fonseca“ istovremeno upravljao sa čak 82.000 kompanija. Osnivanje novih *offshore* kompanija bilo je u kontinuiranom porastu više od 30 godina, te je tek nakon 2009. godine zabilježen pad koji se poklapao sa krahom ove odvjetničke tvrtke. Zapravo se veoma rijetko događa da se neka *offshore* kompanija u potpunosti zatvori, već one samo mijenjaju svoj status iz aktivnog u neaktivan.

Grafikon 2.: Broj aktivnih kompanija kojima je upravljala tvrtka „Mossack Fonseca“ u razdoblju od 1977. do 2015. godine

Izvor: ICIJ (2017): *Explore the Panama Papers Key Figures*; Dostupno na: <https://www.icij.org/investigations/panama-papers/explore-panama-papers-key-figures/> [Pristupljeno: 24.08.2019.]

5.3. Utjecaj afere „Panama Papers“ na globalnu ekonomiju

Curenje velike količine povjerljivih dokumenata u sklopu afere „Panama Papers“ prikazalo je značajan negativan utjecaj na svjetsku ekonomiju koji je realiziran kroz porezna utočišta. Mnoge su zemlje ostale bez poreznih prihoda zbog velikih iznosa imovine koju su njihovi imućniji porezni obveznici skrivali u *offshore* centrima. Ti su se porezni prihodi mogli iskoristiti za financiranje javnih potreba stanovništva, odnosno za ulaganja u javnu infrastrukturu, zdravstvo, obrazovanje i slično. Kako bi vratile izgubljene novce i kaznile kršitelje zakona, mnoge su zemlje krenule u borbu protiv ovakve nezakonite prakse. Gotovo polovica zemalja spomenutih u dokumentima „Panama Papers“ pokrenulo je istrage o uključenosti svojih fizičkih i pravnih poreznih obveznika u aktivnosti povezane sa ovom aferom. Također su u većini zemalja implementirane promjene u značajnim pravnim, regulatornim i političkim aspektima. U tri godine nakon curenja dokumenata u javnost, čak su 23 zemlje uspjele vratiti gotovo 1,2 milijarde američkih dolara u poreznim prihodima. Pod istragom se nalaze mnogi predsjednici vlada i političari u 80-ak zemalja koji su u

spornim dokumentima bili povezani sa djelima korupcije ili utaje poreza. Mnogi političari i ministri bili su prisiljeni odstupiti sa svojih pozicija.

Islandski premijer Sigmundur Gunnlaugsson podnio je ostavku jer su dokumenti iz afere Panama Papers ukazali na to da je svoju imovinu skrivao na *offshore* računima. Ustanovljeno je da je zajedno sa suprugom osnovao *offshore* tvrtku na Britanskim Djevičanskim otocima u kojoj su bili skriveni milijuni dolara. Ovu tvrtku nije spomenuo na svojoj imovinskoj kartici kada je postao premijer što je zakonski obvezan učiniti.

Mnoge su banke prekršile nacionalna i međunarodna pravila borbe protiv pranja novca jer su obavljale transakcije prljavog novca svojih klijenata u *offshore* kompanije osnovane od strane tvrtke „Mossack Fonseca“. Najveća njemačka banka, „Deutsche Bank“, našla se u središtu pozornosti kada je optužena za sudjelovanje u pranju novca jer je sadržavala bankovne račune *offshore* kompanije koja je bila u vlasništvu pakistanskog premijera Nawaza Sharifa i njegove kćeri. Čak je 14 njemačkih banaka osnovalo više od 1.200 *shell* kompanija uz pomoć „Mossack Fonseca-e“. Podaci objavljeni od strane „Međunarodnog konzorcija istraživačkih novinara“ (ICIJ) bilježe čak 400 kompanija osnovanih posredstvom „Deutsche Bank-a“. Prema kompanijama svojih klijenata koje se nalaze na Britanskim Djevičanskim otocima, „Deutsche Bank“ je samo u 2016. godini obavio transakcije u vrijednosti od 349 milijuna američkih dolara. Danas se pod istragom nalazi nekoliko ureda banke i čak 900 njenih klijenata za koje se sumnja da su uključeni u aktivnosti pranja novca povezanih uz aferu „Panama Papers“.⁵⁴

Prethodno su navedene neke od značajnijih prijevара povezanih sa aferom „Panama Papers“. Iz navedenih primjera može se vidjeti utjecaj ne samo na nacionalnu ekonomiju u kojoj su te tvrtke ili osobe imale sjedište, već i na globalnu ekonomiju. Uključenost banaka, svjetskih vođa, predsjednika, članova vlade i sličnih osoba na ključnim pozicijama u svojim zemljama, poljuljalo je povjerenje u sustav. Oni koji bi trebali biti pravedni i boriti se za porezne prihode, a samim time i za prava svojih građana, počinili su prijevare kako bi ostvarili svoju osobnu korist. Jer ukoliko oni koji donose zakone i uređuju sustave država ne daju primjer svojim građanima

⁵⁴ The Guardian (2018): *Deutsche Bank offices raided in connection with Panama Papers*; Dostupno na: <https://www.theguardian.com/business/2018/nov/29/deutsche-bank-offices-raided-connection-with-panama-papers> [Pristupljeno: 24.08.2019.]

provođenjem isključivo zakonitih aktivnosti, kako mogu tražiti od stanovništva da se ponaša u skladu sa zakonom.

5.4. Uključenost Hrvatske u aferu „Panama Papers“

Afera „Panama Papers“ ukazala je na uključenost mnogih zemalja u *offshore* poslovanja, a među njima se našla i Hrvatska. „Međunarodni konzorcij istraživačkih novinara“ (*International Consortium of Investigative Journalists* - ICIJ) na svojim je stranicama objavio popis svih poslovnih subjekata i entiteta koji su se nalazili u spornim dokumentima. U dokumentima se našlo četrdesetak imena osoba, 20-ak entiteta i 38 adresa koje su povezane sa Hrvatskom. Među entitetima u dokumentima su Jadran Maritime Services S.A., SGSB Company Limited, Keymore Property Asset Inc., Greenfield Group Inc, Apwind Limited, Thillay Limited, Adnil Limited, Apache Sky Limited, Aviva Trading Ltd. Central European Property Company Corp., Regent 4 Ltd., Vapi Business Group Ltd., Norsford Ltd., Denevian Ltd., Cosico Ltd., I Consulting Inc. Bolisford Ltd., Genex International Ltd., Bauwood Limited, BL Media Group Ltd.⁵⁵

Adrese koje se spominju na objavljenom popisu nalaze se većinom u Zagrebu, zatim u Kaštel Lukšiću, Splitu, Rijeci, Puli i u još nekoliko hrvatskih gradova. Nakon objave podataka o osobama koje su uključene u aferu „Panama Papers“, Ministarstvo financija Republike Hrvatske pokrenulo je postupak istrage i utvrđivanja mogućih nezakonitih radnji hrvatskih tvrtki koje su uključene u ovu aferu. S ciljem otkrivanja i prikupljanja pravodobnih informacija i podataka, Hrvatska je zatražila pomoć od inozemnih službi koje djeluju na otkrivanju takvih prijevara.

⁵⁵ ICIJ (2019): *Offshore Leaks Database by country* ; Dostupno na: <https://offshoreleaks.icij.org/search?c=HRV> [Pristupljeno 24.08.2019.]

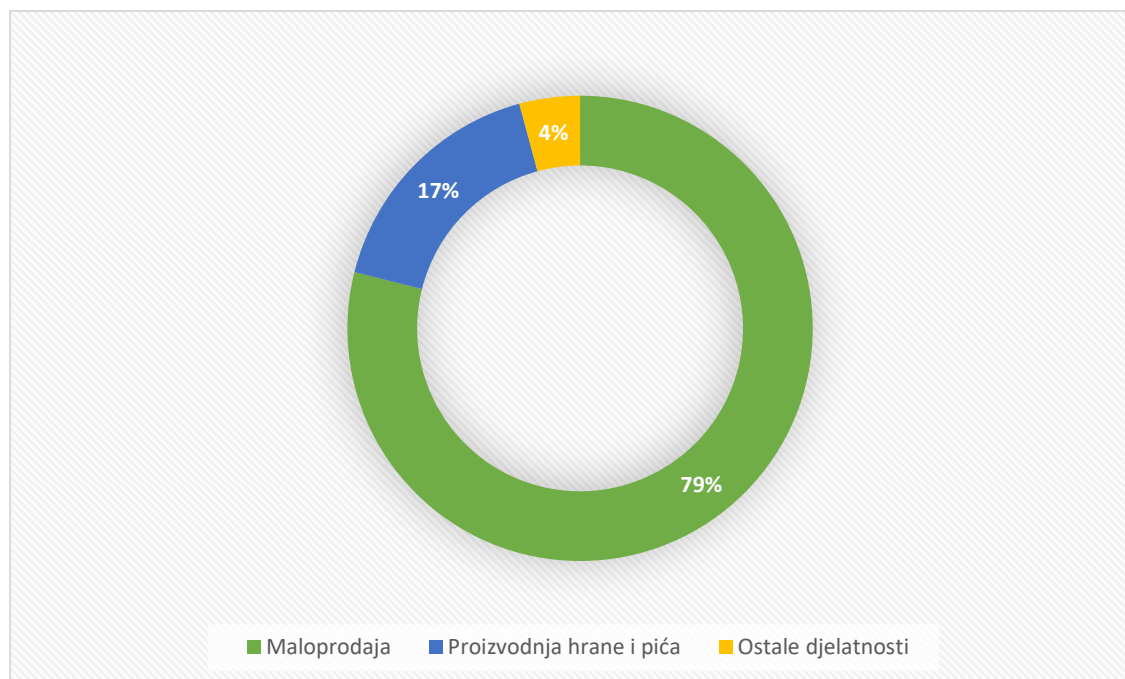
6. LAŽIRANJE FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA NA PRIMJERU PODUZEĆA „AGROKOR“

Najveća hrvatska kompanija u privatnom vlasništvu, „Agrokor“ bila je od strateške važnosti za nacionalno gospodarstvo, ali i za susjedne zemlje u kojima je poslovala. Značajni poslovni i financijski problemi doveli su do velike krize u kompaniji koja je negativno utjecala na cjelokupno hrvatsko gospodarstvo. S ciljem prikrivanja problema u poslovanju, sumnja se da je kompanija lažirala financijska izvješća kako bi zavarala kreditore, investitore i ostale poslovne partnere kako bi dalje odobravali kredite i ulagali u nju. U nastavku poglavlja slijedi primjer zlouporebe u međunarodnim financijama kroz lažiranje financijskih izvješća u „Agrokoru“.

6.1. Općenito o koncernu „Agrokor“

Koncern „Agrokor“ bila je najveća hrvatska kompanija u privatnom vlasništvu, ali i također jedna od najvećih kompanija u jugoistočnoj Europi. Djelatnosti kojima se bavi ova korporacija jesu maloprodaja, te proizvodnja i distribucija hrane i pića. O uspješnosti ove korporacije govori i činjenica da su njeni ukupni prihodi u 2015. godini iznosili čak 49,4 milijarde kuna. Poslovna struktura koncerna sastoji se od 61 tvrtke u kojoj „Agrokor“ ima potpuni ili većinski udio u vlasništvu. Tvrtke se nalaze u četiri zemlje u kojima zapošljava oko 60.000 ljudi od kojih je čak 63% zaposleno u djelatnostima maloprodaje i veleprodaje, te je samim time „Agrokor“ izuzetno važan za nacionalno gospodarstvo, ali i za cijelu regiju. Tvrtke su podijeljene u tri poslovne skupine kao što je prikazano na Grafikonu 3., u poslovnoj skupini maloprodaje nalazi se 27 tvrtki, te ova skupina čini 78,9% udjela cjelokupnog „Agrokorovog“ vlasništva. Sljedeća skupina je poslovna grupa hrana sa 22 tvrtke koje se bave proizvodnjom hrane i pića, a čine 16,9% ukupnog udjela. Posljednja skupina odnosi se na ostale djelatnosti, a sačinjava ju 12 tvrtki sa 4,2% udjela u ukupnoj poslovnoj strukturi „Agrokora“. Jedna od najpoznatijih kompanija „Agrokora“, svakako je maloprodajni lanac trgovina „Konzum“ koji predstavlja najvažniji distribucijski kanal mnogobrojnih domaćih proizvođača.⁵⁶

⁵⁶ Agrokor Grupa (2019): Financijsko izvješće 2015.. str. 5., Dostupno na: <http://www.agrokor.hr/hr/investitori/financijski-izvjestaji/godisnji-izvjestaji/> [Pristupljeno: 24.08.2019.]

Grafikon 3.: Operativna organizacijska struktura „Agrokora“

Izvor: Agrokor grupa (2019): Financijsko izvješće 2015., str. 5. Dostupno na: <http://www.agrokor.hr/hr/investitori/financijski-izvjestaji/godisnji-izvjestaji/> [Pristupljeno: 24.08.2019.]

S ciljem dobivanja jasnije slike o samoj veličini i važnosti „Agrokora“ za cijelu regiju jugoistočne Europe, u Tablici 4. prikazana je struktura cijelog koncerna i udjeli vlasništva u pojedinim tvrtkama koje čine grupaciju „Agrokor“. Iz tablice se može iščitati da koncern ima većinske udjele u svim tvrtkama koje sačinjavaju grupaciju. Neke od tvrtki u kojima grupacija ima većinske udjele vlasništva jesu najjače kompanije sa sjedištem u Hrvatskoj čime je ova grupacija i došla do najveće i najznačajnije, a samim time i najuspješnije u regiji. U sklopu poslovne grupe maloprodaje, „Agrokor“ na teritorijima pet država u kojima djeluje ima otvoreno preko 1.900 prodavaonica kroz koje prolazi gotovo 1,5 milijuna kupaca dnevno. Neke od značajnijih tvrtki ovoj poslovnoj grupi jesu „Konzum“, odnosno najveći maloprodajni lanac na ovome području, zatim „Idea“, također maloprodajni lanac na teritoriju Srbije, te najveći hrvatski distributer tiskovina i duhana, „Tisak“. U poslovnoj grupi hrane i pića nalaze se najveći hrvatski proizvođači poput „Jamnice“, najvećeg proizvođača mineralnih voda; „Leda“, najvećeg domaćeg proizvođača i distributera industrijskih sladoleda i smrznute hrane; zatim vodeća hrvatska mesna kompanija, „PIK Vrbovec“; najveći proizvođač morske soli u Hrvatskoj, „Solana Pag“; najveći proizvođač

jestivih ulja i jedini proizvođač margarina, majoneza i proizvoda na bazi majoneze u Hrvatskoj, kompanija „Zvijezda“.

Tablica 4.: Struktura vlasništva grupacije „Agrokor“

POSLOVNA GRUPA MALOPRODAJA (%)		POSLOVNA GRUPA HRANA (%)		OSTALE DJELATNOSTI (%)	
Ambalažni servis d.o.o. HR	96,93	Agrokor - Zagreb d.o.o.	80,34	Agkor d.o.o.	55,30
Ambalažni servis d.o.o. BIH	100,00	Agrolaguna d.d.	85,22	Agrokor AG	100,00
Ambalažni servis d.o.o. Srbija	96,93	Belje d.d.	94,23	Agrokor - Energija	100,00
Angropromet d.o.o.	96,93	Dijamant a.d.	96,14	Agrokor kft.	100,00
Euroviba d.o.o.	91,57	Frikom d.o.o.	55,30	Agrokor - trgovina d.o.o.	100,00
idea d.o.o.	96,93	Fonyodi kft.	80,44	INIT d.d.	67,00
Frikom Beograd dooel	55,30	Irida d.o.o.	55,30	Kor Broker d.o.o.	100,00
Jamnica d.o.o. Beograd	80,44	Jamnica d.d.	80,44	Kron d.o.o.	100,00
Jamnica d.o.o. Maribor	80,44	Kikinski mlin a.d.	82,74	L.G. Moslavina d.o.o.	100,00
Konzum d.d.	96,93	Ledo d.d.	55,30	M-profil SPV d.o.o.	100,00
Konzum d.o.o. Sarajevo	100,00	Ledo d.o.o. Čitluk	55,30	mstart d.o.o.	100,00
Krka d.o.o.	79,88	Ledo kft.	55,30	Projektgradnja d.o.o.	80,86
Ledo d.o.o. Kosovo	55,30	Ledo d.o.o. Podgorica	55,30		
Ledo d.o.o. Ljubljana	55,30	Mladina d.d.	48,98		
Multiplus card d.o.o.	72,70	Nova Sloga d.o.o.	100,00		
PIK BH d.o.o. Laktaši	96,93	PIK Vinkovci d.d.	70,87		
Poslovni sistem Mercator d.d.	59,47	PIK Vrbovec d.d.	96,93		
Roto dinamic d.d.	80,44	Sarajevski kiseljak d.d.	80,34		
Roto ulaganja d.o.o.	100,00	Sojara d.o.o.	51,84		
Super kartica d.o.o. BIH	100,00	Solana Pag d.d.	96,93		
Super kartica d.o.o. Srbija	64,95	Vupik d.d.	88,34		
Tisak d.d.	67,35	Zvijezda d.d.	51,84		
TPDC Sarajevo d.d.	51,00				
Velpro-centar d.o.o.	96,93				
Zvijezda d.o.o. Ljubljana	51,84				
Zvijezda d.o.o. Sarajevo	51,84				
Žitnjak d.d.	86,68				

Izvor: Agrokor grupa (2019): Financijsko izvješće 2015., str. 5. Dostupno na: <http://www.agrokor.hr/hr/investitori/financijski-izvjestaji/godisnji-izvjestaji/> [Pristupljeno: 24.08.2019.]

Osnivač koncerna „Agrokor“ je hrvatski poduzetnik Ivica Todorić koji je 1976. godine u blizini Zagreba osnovao poljoprivredni obrt koji se bavio uzgojem cvijeća. Todorić je zajedno sa svojim ocem uložio u izgradnju staklenika i plastenika u kojima su uzgajali cvijeće poput karanfila, tulipana, ruža i ostalog cvijeća za kojim je u to vrijeme na tržištu postojala velika potražnja. Obitelj Todorić je bila veoma uspješna sa distribucijom svojih proizvoda na prostorima bivše Jugoslavije, te je s vremenom uložila u proširenje poslovne djelatnosti. Ubrzo su svoje poslovanje proširili na trgovinu robama, pšenicom i uljima što povećalo njihovu zaradu. Godine 1989. Todorić je svoj obrt registrirao pod imenom „Agrokor“ kao poduzeće za proizvodnju, distribuciju i trgovinu cvijeća te trgovinu uljaricama i žitaricama. Kada je došlo do raspada Jugoslavije, „Agrokor“ je zapošljavao oko 1.000 ljudi. Pokretanjem procesa pretvorbe i privatizacije socijalističkih poduzeća, Todorić je dočekaao spreman i iskoristio ga kao odskočnu dasku za širenje svog poslovnog carstva.⁵⁷

Tijekom 90-ih godina prošlog stoljeća, Todorić je iskorištavao sve pogodnosti koje su mu se nudile kako bi proširio svoje poslovanje. Tako je imao pristup poduzećima koja su bila u ponudi državnog Fonda za privatizaciju, a dobivao je i razne kredite od banaka za kupnju tih poduzeća. Tako je u nekoliko godina Todorić proširio korporaciju „Agrokor“ sa još desetak novih poduzeća poput proizvođača mineralne vode „Jamnice“, tvornica ulja „Zvijezda“ i proizvođača sladoleda i smrznute hrane „Ledo“. No, najvažnije ulaganje koje je Ivica Todorić imao je bilo ono u kupnju maloprodajnog lanca „Unikonzum“, 1994. godine. Ovaj je prodajni lanac bio zastupljen na velikom djelu hrvatskog tržišta što je Todoriću osiguralo mnogobrojne prodajne prostore i izvore financijskih sredstava. Godine 1995. „Unikonzum“ mijenja ime u „Konzum“ i otvara veliki maloprodajni centar čime je započeo proces ekspanzije „Agrokora“. Nadalje je Todorić započeo sa ulaganjima u preuzimanja propalih tvrtki poput „PIK Vrbovec“, „Belje“, „Vupik“ i „PIK Vinkovci“ čime postaje vlasnikom čak 2,5 % obradive površine u Republici Hrvatskoj na kojoj se proizvodi gotovo trećina hrane u cijeloj zemlji.⁵⁸

Tijekom 2000-ih godina „Agrokor“ svoje poslovanje širi i van granica Hrvatske, te ulaže u proizvodne pogone i trgovinu u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Mađarskoj i Sloveniji. Osim dotadašnjih djelatnosti maloprodaje, proizvodnje hrane i poljoprivrede, Todorić je ulagao i u

⁵⁷ M. Klepo, I. Bićanić i Ž. Ivanković, *Slučaj Agrokor: Kriza najveće hrvatske kompanije*, Zagreb, FES, 2017., str. 4.

⁵⁸ loc. cit.

brojne druge djelatnosti s ciljem povećanja prihoda poput energetike, zdravstva, turizma i slično. Ovo je dovelo do širenja „Agrokora“ koji je tada u svome vlasništvu imao čak i više od 50 kompanija. „Dio širenja financiran je uz podršku Europske banke za obnovu i razvitak koja je 2006. godine čak postala strateški partner „Agrokora“, s udjelom od 8,33 posto za koji je izdvojila 110 milijuna eura. Ipak, veći dio novca osiguran je plasmanom obveznica na međunarodnom tržištu i kreditima komercijalnih banaka uz prosječne kamatne stope od čak 9,5 posto.“⁵⁹

6.2. Kriza u „Agrokoru“ i njene posljedice

Ekonomska financijska kriza koja je u Hrvatskoj trajala čak šest godine, od 2008. do 2014. godine, pogodila je i „Agrokor“. Ono što je bilo presudno za „Agrokor“ i uvelike utjecalo na početak financijskih i poslovnih problema kompanije je bilo preuzimanje slovenskog lanca maloprodajnih trgovina „Mercator“ u 2014. godini koje je bilo vrijedno čak 550 milijuna eura. Iako je već ranije koncern bio podosta zadužen, njegovo se zaduženje značajno produbilo kad je u 2014. godini od ruske državne banke, „Sperbanka“, zatražio 600 milijuna eura kredita, čiji je dug u konačnici sa kamatama iznosio čak 1,1 milijardu eura. Ovoliko zaduženje sačinjavalo je 52% cjelokupnog duga kompanije prema bankama. U vrijeme ove krize, „Agrokoru“ je naštetila i značajna konkurencija povoljnijih maloprodajnih centara poput „Lidla“ i „Kauflanda“.⁶⁰

„Rejting agencija Moody's od siječnja do kraja ožujka 2017. godine tri puta mijenja rejting Agrokora na lošije. Cijene obveznica koncerna na burzi u Berlinu i Dublinu počinju jače padati sredinom siječnja 2017., a isto se događa i sa Agrokorovim kompanijama na Zagrebačkoj burzi. Dugovi i neizvjesnost generiraju se i u drugim državama gdje organizacija posluje, a stanje krize postaje glavna medijska tema. Zahtjev za stečaj Konzuma zbog prezaduženosti podnosi se 31. ožujka 2017., a istog dana Agrokor završava u blokadi.“⁶¹ Pravi znak da je u Agrokoru nastupila kriza dogodio se kada je kreditna agencija „Moody's“ spustila Agrokorovu ocjenu rejtinga. Ono što je utjecalo na takvo smanjenje ocjene jest pad prihoda kompanije u 2016. godini za 2,2% i porast financijskih troškova za 3,9%. Krajem rujna 2016. godine, zaduženost na razini cijele grupacije je zajedno sa kreditima, obveznicama i financijskim najmovima iznosila 25,5 milijardi kuna. Dug prema dobavljačima narastao je na značajnih 16,2 milijarde kuna što je prema

⁵⁹ loc. cit.

⁶⁰ ibidem, str. 6.

⁶¹ Dalić, M., *Agrokor: Slom ortačkog kapitalizma*, Hanza Media, Zagreb, 2018., str. 20.

„Moody's-u“ znatno više u odnosu na prosjek drugih kompanija u sektoru. Također je i rok plaćanja obveza bio značajno dug, te je iznosi 150 dana, dok on u sličnim kompanijama iznosi od 60 do 90 dana. U pitanje je dovedena vjerodostojnost i transparentnost financijskih izvještaja. Ovakva situacija dovela je i do pada cijena „Agrokorovih“ obveznica i dionica koje su u samo nekoliko mjeseci izgubile oko dvije trećine svoje vrijednosti⁶²

Problemi u „Agrokoru“ postali su još vidljiviji nakon što je potpredsjednik ruske banke „VTB“ optužio koncern da lažira financijska izvješća što je ukazalo na činjenicu da su poslovni rezultati kompanije još lošiji od onih prikazanih u izvještajima. Dobavljači su prijetili sa prekidom dostave proizvoda i dobara, dok su banke nastojale postići sporazum o zamrzavanju kreditnih obveza i o odobravanju novih kredita namijenjenih isplati dobavljačima kako bi koncern nastavio sa poslovanjem. „U saniranje štete u privatnoj kompaniji aktivno se uključuje država. Dana 10. travnja povodom odluke Trgovačkog suda na čelo kompanije stupa izvanredna uprava pod vodstvom povjerenika Ante Ramljaka.“⁶³ Vlada se uključila u spašavanje koncerna i smirivanje situacije na tržištu tako što je u Saboru izglasala Zakon o postupku izvanredne uprave u trgovačkim društvima od sistemskog značaja koji je nazvan *lex Agrokor*. Ovim se zakonom izglasalo da upravljanje koncernom preuzima Vladin izvanredni povjerenik, uz suglasnost vlasnika, koji mora u roku od 15 mjeseci riješiti slučaj nagodbi sa vjerovnicima. Zakonom su se također pokušali potaknuti kreditori da odobre financijska sredstva kompaniji sa prvenstvom naplate. Ovaj je zakon izazvao mnogobrojne kritike od strane javnosti, ali i pravnih i ekonomskih stručnjaka.⁶⁴

Hrvatska ekonomija već je uvidjela negativan utjecaj krize u „Agrokoru“ kada su još u 2017. godini pokazatelji u industrijskoj proizvodnji i maloprodaji bili značajno ispod očekivanih. „Osim objektivnih okolnosti i izravnih (financijskih) posljedica za pojedine tvrtke, „slučaj Agrokor“ imao je i još uvijek ima snažne učinke subjektivne naravi koji nisu izravno mjerljivi. Oni se prije svega očituju u negativnoj gospodarskoj i općoj društvenoj klimi, što je vrlo logično budući da je riječ o kompaniji koja je činila 15% hrvatskog bruto društvenog proizvoda.“⁶⁵ Iz

⁶² M. Klepo, I. Bićanić i Ž. Ivanković, op. cit., str. 6.

⁶³ Kanajet, K. i Jakopović, H., Izvještavanje o krizi i krizno komuniciranje Agrokoru u 2017. godini putem internetskih platformi Večernji.hr i Agrokor.hr, *Medijska istraživanja: znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije*, vol. 25, no. 1, 2019., str. 65

⁶⁴ M. Klepo, I. Bićanić i Ž. Ivanković, op. cit., str. 7.

⁶⁵ Bilandžić, M., Čulig, B. i Lucić, D., Business Intelligence u hrvatskom gospodarstvu, *Poslovna izvrsnost*, vol. 6., no. 1., 2012., str. 21

Sudskog registra RH obrisana je 21 tvrtka, a još četiri su u tečajnom postupku. O stupnju nadzora i kontrole procesa restrukturiranja, ovisiti će i razina utjecaja ove krize na cjelokupno gospodarstvo. Ono što je bilo od velike važnosti u procesu stabilizacije poslovanja kompanije je osiguravanje posljednjeg kredita za likvidnost u iznosu od 480 milijuna eura.

Što se tiče pravnih posljedica afere, podnesen je veliki broj tužbi od strane vjerovnika i dobavljača. Već su pokrenuti sudski procesi protiv „Agrokora“ u svim zemljama u kojima je on poslovao. U kolovozu 2019. godine, Županijsko državno odvjetništvo podignulo je 13 optužnica protiv 29 odgovornih osoba u kojima ih se tuži da su krivotvorili službene i poslovne isprave. U službenom priopćenju stoji: „Optužnicama se okrivljenike tereti da su od 4. siječnja 2010. do 28. ožujka 2017. u Zagrebu, kao odgovorne osobe ispred svojih društava potpisivali mjenice izdavatelja raznih društava iz jednog koncerna u kojima je neistinito navedeno da su izdane za vrijednost primljenu u robi, iako su znali da to ne odgovara istini.“⁶⁶ Okrivljenici su u ime svojih kompanija izdali više od 3.000 mjenica sa neistinitim informacijama koje su predali na otkup. Osim sudskih sporova protiv koncerna i njegovih kompanija, podignute su i razne optužbe protiv njegova osnivača Ivice Todorica. Pokrenuta je i istraga protiv Ivice Todorica zbog toga što je oštetio koncern u iznosu od 1,25 milijuna eura kako bi sebi pribavio ilegalnu imovinsku korist koji je isplaćen na račun *offshore* tvrtke u Švicarskoj s ciljem prikrivanja porijekla i vlasništva toga novca.⁶⁷

6.3. Lažiranje financijskih izvještaja koncerna „Agrokor“

Početakom 2017. godine u Hrvatskoj je došlo do konačnog pada „Agrokora“, kada su u javnost izašle činjenice o njegovim velikim problemima u poslovanju. Slučaj je bio od velike važnosti zbog značajnog „Agrokorovog“ utjecaja na cjelokupno hrvatsko gospodarstvo, ali i gospodarstvo susjednih zemalja u kojima ovaj koncern posluje. Da je „Agrokor“ od strateškog značaja za cijelu Republiku Hrvatsku dokazuje i činjenica da je Vlada donijela poseban Zakon o izvanrednoj upravi 2017. godine koji je nazvan *Lex Agrokor*. Ono što je bilo nepravilno samom poslovanju ovako velike kompanije jest da je u korporativnom upravljanju glavnu riječ imala samo jedna osoba, Ante Todorčić. Također je i poslove revizije izvršavala mala revizorska tvrtka što je

⁶⁶ DORH: *Podignuto trinaest optužnica zbog krivotvorenja službene ili poslovne isprave*, Dostupno na: <http://www.dorh.hr/zagreb28082019> [Pristupljeno: 05.09.2019.]

⁶⁷ loc. cit.

neprikladno zbog opsega poslovanja i složenosti financijskih izvještaja grupacije, neovisno o tome što je ova tvrtka djelovala u sklopu međunarodne revizorske kuće „Baker Tilly“.

Još je 2015. godine zabilježena su značajna odstupanja od stvarnih vrijednosti u financijskim što je vidljivo u Tablicama 5. i 6. Revizija rezultata poslovanja za 2015. godinu i rezultati poslovanja u 2016. godini prikazanih u Tablici 5. ukazuju na značajna odstupanja stvarnih od iskazanih vrijednosti. Vidljivo je da su stvarni rezultati poslovanja u 2015. godini za tvrtke „Konzum“ i „Tisak“ iz poslovne grupe maloprodaje iskazivali gubitke u vrijednostima od 1,4 milijarde kuna, dok su objavljeni rezultati u financijskim izvještajima prikazivali poslovnu dobit u iznosu od 247 milijuna kuna.

Zabilježeno je odstupanje u iznosu od 1,7 milijardi kuna između objavljene i stvarne vrijednosti. Što se tiče poslovne skupine poljoprivrede, na slici su prikazani rezultati poslovanja tvrtki „Belje“, „PIK Vinkovci“ i „Vupik“ koji ukazuju na veći gubitak poslovanja u odnosu na onog koji je objavljen. Objavljeni godišnji gubitak u 2015. godini iznosi 88 milijuna kuna, dok je on u stvarnosti iznosio 223 milijuna kuna, što je razlika od 135 milijuna kuna. Što se tiče poslovne skupine prehrane u kojoj se nalaze „Ledo“, „Jamnica“, „Zvijezda“ i „PIK Vrbovec“ koji su jedini poslovali s pozitivnim poslovnim rezultatima u usporedbi sa prethodno navedenim skupinama, razlika između stvarne i objavljene vrijednosti iznosi 26 milijuna kuna, za koliko je i uvećana vrijednost dobiti u financijskim izvještajima objavljenim od strane „Agrokora“.⁶⁸

⁶⁸ ibidem, str. 23.

Tablica 5.: Revizija rezultata poslovanja za 2015. godinu i rezultati poslovanja u 2016. godini

(u mil. HRK)

Neto rezultat	31.12.2016.	31.12.2015. prepravljeno	31.12.2015. objavljeno	Razlika 2015. prepravljena vs objavljena	Razlika 2016. vs 2015. prepravljena
Maloprodaja	-2.247	-1.471	247	-1.718	-776
Konzum	-1.859	-1.407	235	-1.642	-452
Tisak	-388	-64	12	-76	-324
Poljoprivreda	-329	-223	-88	-135	-106
Belje	-45	-113	-62	-51	68
PIK Vinkovci	-233	-72	-5	-67	-161
Vupik	-51	-38	-21	-17	-13
Prehrana	-741	635	661	-26	-1.376
Ledo	-270	262	267	-5	-532
Jamnica	-317	273	277	-4	-590
Zvijezda	-146	20	25	-5	-166
PIK Vrbovec	-8	80	92	-12	-88

Izvor: Klepo, M., Bićanić, I. i Ivanković, Ž., *Slučaj Agrokor: Kriza najveće hrvatske kompanije*, Zagreb, FES, 2017., str. 23.

Tablica 6. prikazuje promjene kapitala kompanija zbog jednokratnih otpisa i procjena koje prikazuju značajna odstupanja između stvarnih i objavljenih vrijednosti. Može se vidjeti ako je „Agrokor“ u svojim izvještajima iskazivao značajno višu vrijednost otpisane imovine od one stvarne. Najveće odstupanje vidljivo je kod poslovne grupe maloprodaje u kojoj se nalaze kompanije „Konzum“ i „Tisak“ gdje je objavljena vrijednost jednokratnih otpisa iznosila 2,8 milijuna kuna, dok je stvarna vrijednost iznosila negativnih 4,8 milijuna kuna, što predstavlja odstupanje od stvarne vrijednosti u iznosu od 7,7 milijuna kuna.

Tablica 6.: Promjene kapitala kompanija zbog jednokratnih otpisa i procjena

(u mil. HRK)

Neto rezultat	31.12.2016.	31.12.2015. prepravljeno	31.12.2015. objavljeno	Razlika 2015. prepravljena vs objavljena	Razlika 2016. vs 2015. prepravljena
Maloprodaja	-7.618	-4.851	2.857	-7.708	-10.475
Konzum	-7.416	-5.038	2.586	-7.624	-10.002
Tisak	-202	187	271	-84	-473
Poljoprivreda	1.261	1.687	2.947	-1.260	-1.686
Belje	1.328	1.432	1.984	-552	-656
PIK Vinkovci	-369	-136	242	-378	-611
Vupik	302	391	721	-330	-419
Prehrana	3.918	4.864	5.073	-209	-1.155
Ledo	1.314	1.734	1.780	-46	-466
Jamnica	1.232	1.643	1.654	-11	-422
Zvijezda	721	858	916	-58	-195
PIK Vrbovec	651	629	723	-94	-72

Izvor: Klepo, M., Bićanić, I. i Ivanković, Ž., *Slučaj Agrokor: Kriza najveće hrvatske kompanije*, Zagreb, FES, 2017., str. 23.

Početak problema u „Agrokoru“ nastao je nastupanjem nelikvidnosti i nemogućnosti servisiranja dugova i obveza. U financijskim izvještajima iz 2017. godine vidio se nepovoljan odnos između dugova i EBITDA, odnosno dobiti prije kamata, poreza i amortizacije koji pokazuju poslovnu uspješnost neke kompanije. Revizorska tvrtka „PricewaterhouseCoopers“ (PwC) iste je godine provela posebnu reviziju svih tvrtki koje sačinjavaju „Agrokor“, te su njome smanjeni svi poslovni rezultati zbog naknadnog otpisa pojedinih stavki imovine. Zahvaljujući Zakonu o izvanrednoj upravi „Agrokor“ se uspio obraniti od financijskog sloma. Također je i veliki problem bio nepovoljan odnos neto potraživanja od kupaca koja su u 2016. godini iznosila negativnih 9,9 milijardi kuna čime je značajno ugrožena likvidnost grupacije. Neto potraživanja od kupaca predstavljaju odnos između potraživanja od kupaca i obveza prema dobavljačima, a nakon provedene revizije od „PwC-a“ došlo je do otpisa značajnog dijela potraživanja i smanjenja kapitala čime su se još više pogoršali rezultati. Utvrđeno je da je u financijskim izvještajima bilo određenih nepravilnosti u vrijednostima nekih pozicija, te je u konačnici imovina „Agrokora“ bila precijenjena za 13,4 milijarde kuna. Razlog lažiranja podataka u financijskim izvještajima jest

nastojanje da se poslovni rezultati prikažu boljima od onih koji su uistinu ostvareni, stoga godinama nisu bila priznata važna vrijednosna usklađenja na stavkama imovine.⁶⁹

Tablica 7. prikazuje rezultate revizije koja je ukazala na razne računovodstvene nepravilnosti u financijskom izvještavanju „Agrokora“. Ovakvim manipuliranjem informacijama u financijskim izvještajima, „Agrokor“ je nastojao prikazati rezultate i zaduženost boljima nego što su oni u stvarnosti bili. „Objavljivanje poslovnih rezultata boljih od stvarnih je samo po sebi veliki problem jer vjerovnici upadaju u zamku iz koje će izići bez svoga novca s velikim gubicima.“⁷⁰

Tablica 7.: Prikaz računovodstvenih nepravilnosti u „Agrokoru“

Opis računovodstvenih nepravilnosti u „Agrokoru“ prema nalazu revizije:
• Neiskazane obveze po kreditima iznose 2,9 milijarda kn
• Neprikazani operativni i financijski troškovi iznose 2,3 milijarde kn
• Nepravilno povećanje na stavkama novca i novčanih ekvivalenata iznosi 2,1 milijardu kn
• Neadekvatno kvalificiranje kredita u kapitalne rezerve iznosi 1 milijardu kn
• Precijenjeni prihodi iznose 3,5 milijarda kn
• Konsolidirani gubitak je znatno veći od prikazanog i iznosi 11,04 milijarde kn
• Ukupne obveze puno su veće od prikazanih i iznose 56,28 milijarda kn
• Gubitak iznad visine kapitala znatno je veći od prikazanog i iznosi 14,5 milijarda kn
• Postojao je tranzitni račun za troškove kako bi se troškovi skrili od revizora
• Veliki iznosi privatnih troškova terećeni su na poslovne troškove

⁶⁹ V. Belak, *Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika*, Zagreb, Belak Excellens, 2017., str. 651.

⁷⁰ ibidem, str. 652.

<ul style="list-style-type: none"> • Pozajmice novca vlasniku tvrtke bile su problematične u mnogim aspektima, posebno zbog toga što nisu bile vraćane
<ul style="list-style-type: none"> • Produžavan je procijenjeni vijek trajanja dugotrajne imovine kako bi se smanjili troškovi amortizacije
<ul style="list-style-type: none"> • Izbjegavani su nužni otpisi imovine kako bi se smanjili troškovi
<ul style="list-style-type: none"> • Financijski izvještaji bili su lažirani zbog toga što su prikazivali bolje poslovne rezultate od stvarnih

Izvor: Belak, V., *Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika*, Zagreb, Belak Excellens, 2017., str. 651.

Još jedan dokaz koji ukazuje na sumnju da su financijska izvješća lažirana od strane „Agrokora“ jesu i revidirana financijska izvješća devet vodećih kompanija koja je izradila revizorska kuća „PwC“. Ona su prikazala da je vrijednost ukupne imovine vodećih kompanija u 2016. godini iznosila 13,4 milijarde kuna manje nego što je prikazano, te je njihov ukupni gubitak iznosio 3,2 milijarde kuna. Ono što je najviše utjecalo na ovakve rezultate jest otpis međusobnih potraživanja unutar „Agrokora“ grupe u iznosu od 50%. Što se tiče umanjena vrijednosti, najviše je umanjena vrijednost „Konzuma“, za 10 milijardi kuna, te lažno iskazivanje u iznosu od 3,3 milijarde kuna odnosi se na srpsku „Idea-u“ čije je poslovanje 2014. godine preuzeo „Mercator“, a „Konzum“ ju je i dalje vodio u svojoj bilanci. Kod nekih je „Agrokora“ poduzeća gubitak premašio vrijednost kapitala što je značilo stečaj za te tvrtke, no ono što ih je spasilo jest Vladino donošenje *lex Agrokora*.⁷¹

Problemi koncerna postali su poznati javnosti 2017. godine kada je „Agrokora“ smanjena ocjena kreditnog rejtinga što je dovelo do raznih događaja koji su pretežito bili političke prirode. Ponajprije je Vlada Republike Hrvatske imenovala izvanrednog povjerenika kako bi spasila koncern od bankrota, a također je i uspostavila novi zakon namijenjen rješavanju ovoga slučaja. Intervencija Vlade bila je nužna jer bi posljedice bankrota hrvatskog giganta bile enormne. „Agrokora“ je zapošljavao gotovo 60.000 ljudi, a bankrot bi doveo do značajnog povećanja nezaposlenosti u regiji što bi utjecalo na smanjenje kupovne moći, ali i na pad ukupne potražnje

⁷¹ M. Klepo, I. Bičanić i Ž. Ivanković, op. cit., str. 11.

na tržištu. To ukazuje na činjenicu da je koncern previše značajan za cijelu državu da bi se mogao dopustiti njegov bankrot bez intervencije države jer „ekonomski značaj „too-big-to-fail“ kompanije kojoj prijete propast, nedvojbeno, zahtijeva državnu intervenciju s ciljem očuvanja ekonomske stabilnosti i maksimiziranja društvenog blagostanja.“⁷² Zahvaljujući intervenciji Vlade koja je izabrala izvanrednog povjerenika, omogućen je nastavak poslovanja kompanija od kojih se koncern sastojao. Uspostavljena je izvanredna uprava s ciljem postizanja nagodbi svih vjerovnika „Agrokora“ koja za sada uspješno provodi proces restrukturiranja koncerna.

Motiv izmjene informacija u financijskim izvještajima od strane „Agrokor“ bilo je prikrivanje stvarne krize u poslovanju samoga koncerna kako bi se zavarali inozemni investitori i kreditori. Menadžment koncerna nastojao je prikriti svoje financijske probleme kako bi i dalje mogao pronaći međunarodne izvore financiranja, poput zajmova Europske banke i slično. Iako još nisu završene sve istrage, a samim time nisu poznate ni konačne posljedice ove afere sa „Agrokorom“ nemoguće je govoriti o njegovim točnim negativnim utjecajima na cjelokupno hrvatsko gospodarstvo. „Agrokora“ kao koncerna više nema, no njegove kompanije nastavile su poslovati na hrvatskom, ali i na stranim tržištima zahvaljujući pravodobnoj reakciji hrvatske Vlade čime se spasio značajan broj ljudi od gubitka radnih mjesta, ali i djelomično izbjegao značajan udarac na hrvatsku ekonomiju. Iako koncern nije proglasio bankrot, već su mnoge tvrtke u njegovu sastavu nastavile sa poslovanjem, zabilježeni su značajni gubici za cijelu grupaciju, ali i hrvatsko gospodarstvo. Također postoje i problemi sa izručenjem osnivača koncerna, Ivice Todorića protiv kojega su podignute brojne optužbe. Još nije poznato kako će se postići dogovor između „Agrokora“ i njegovih dobavljača, kako će koncern otplatiti svoje dugove i slično.⁷³ Sporovi u hrvatskom sudstvu traju veoma dugo, stoga će se do konačnog raspleta događaja morati pričekati još neko vrijeme, no ono što je poznato jest činjenica da će ova kriza svakako imati negativan utjecaj na hrvatsku ekonomiju, samo se još ne zna točno u kolikoj mjeri.

⁷² Rubinić, I., i Bodul, D., Regulacija „too-big-too-fail“ kompanija u Republici Hrvatskoj, *Ekonomski pregled*, vol. 69., no. 3., 2018., str. 321.

⁷³ Škrinjarić, T. i Orlović, Z., Effects of Economic and Political Events on Stock Returns: Event Study of the Agrokor Case in Croatia, *Croatian Economic Survey*, vol. 21, no. 1, 2019., str. 49

7. ZAKLJUČAK

Danas je gotovo nemoguće zamisliti poslovni svijet u kojem postoje stroga ograničenja prilikom kretanja dobara, ljudi i kapitala. S ciljem stvaranja jedinstvenog tržišta na kojem će se nesmetano odvijati protok svih resursa, pokrenut je proces globalizacije. Nositelji ovoga procesa su, između ostalih, i multinacionalne korporacije, odnosno kompanije koje svojom enormnom ekonomskom snagom i veličinom integriraju gospodarski rast na globalnog razini.

Prilikom proširenja poslovanja s nacionalne na međunarodnu razinu, sve se multinacionalne korporacije suočavaju sa mnogobrojnim rizicima koji se nalaze u njihovu poslovnom okruženju. Stoga je bitno da se prilikom izlaska na inozemna tržišta, multinacionalne kompanije ponajprije evaluiraju i istraže moguće rizike koji predstavljaju opasnosti za njihovo poslovanje. Važno je analizirati moguće opasnosti sa kojima će se korporacije susreti na inozemnim tržištima, ali i na nacionalnom tržištu kako bi se pravodobno pronašle mjere s kojima će se obraniti od tih rizika.

Osim uobičajenih rizika s kojima se kompanije susreću, postoji i opasnost od raznih kriminalnih radnji i prijevara koje su veoma štetne za samo poslovanje i opstanak kompanije. Ove su vrste prijetnji značajno problematične iz razloga što postoji mnogo skrivenih zamki koje je u međunarodnom poslovanju gotovo nemoguće predvidjeti i na vrijeme otkloniti. U radu su opisane neke od najčešćih zlouporeba koje se odvijaju u međunarodnim financijama. Pranje novca predstavlja pretvaranje novca zarađenog kriminalnim aktivnostima u neke druge zakonite oblike, te prikrivanje njegova nastavka. Jedna od najčešćih poreznih prijevara u svijetu jest utaja poreza kojom se nastoje kroz uporabu poreznih utočišta prikriti stvarne vrijednosti imovine pravnih i fizičkih osoba kako bi one izbjegnule plaćanje poreznih davanja. Danas preko poreznih oaza prolazi gotovo polovica svjetskog novca, što je poprilično štetno za sva nacionalna gospodarstva koja ostaju bez poreznih prihoda.

Lažiranje financijskih izvještaja jedna je od čestih prijevara kompanija koje nastoje lažno prikazati stvarne vrijednosti svoje imovine kako bi zavarali investitore i poslovne partnere da investiraju u njih. Ovakva praksa ugroziti će se samo poslovanje i uspješnost kompanija koje manipuliraju informacijama u svojim financijskim izvještajima. Danas se sve češće događaju i prijekave putem interneta koje je postalo najvažnijim posredstvom u poslovanju. S ciljem

suzbijanja prijevara na području međunarodnog poslovanja, osnovane su raznorazne institucije i organizacije na međunarodnoj razini, razine Europske unije, te na nacionalnim razinama.

U ovom je diplomskom radu naveden primjer svjetske afere „Panama Papers“ kojom se javnosti ukazalo na značajne porezne utaje i kriminalne radnje pranja novca kroz uporabu pogodnosti koje pružaju porezna utočišta. „Panama Papers“ je naziv za milijuna dokumenata u kojima se otkrivena uključenost važnih svjetskih vođa, predsjednika, kraljeva, poznatih osoba, milijardera, ali i članova narko kartela, te mafijских organizacija u razne kriminalne aktivnosti. Sve su ove osobe koristile usluge odvjetničke tvrtke „Mossack Fonseca“, koja je glavni akter ove afere, a osnivala je *offshore* kompanije za svoje klijente u poreznim utočištima u kojima je bila skrivena njihova imovina.

Također jedan od primjera zlouporeba u međunarodnim financijama odnosi se na hrvatsku multinacionalnu korporaciju „Agrokor“ za koju se sumnja da je lažirala svoj financijske izvještaje s ciljem zavaravanja investitora i revizora, kako bi prikrila loše poslovanje i krizu koja je nastupila u ovoj kompaniji. „Agrokor“ je bio najveća hrvatska kompanija koja je imala značajan udio u hrvatskom BDP-u, a njen krah bio je veliki udarac za nacionalno gospodarstvo.

Izuzetno je važno boriti se protiv nezakonite prakse na nacionalnoj, ali i na međunarodnoj razini. Stoga je bitno podupirati osnivanje organizacija i institucija, te donošenje zakonskih propisa kojima će se suzbiti i pravovremeno spriječiti ilegalne aktivnosti na svjetskoj razini. Gubitak koji se ostvaruje kriminalnim djelima toliko je velik da ima značajan negativan utjecaj na cjelokupnu svjetsku ekonomiju koja na dnevnoj bazi gubi milijune. Ukoliko borba protiv pojedinaca koji provode nezakonite aktivnosti ne postoji, produbljuje se jaz između bogatih i siromašnih što utječe na smanjenje životnog standarda na svjetskoj razini. Novac koji stoji na skrivenim računima poreznih oaza ili se pak koristi za financiranje daljnjih kriminalnih radnji, mogao je biti iskorišten za zadovoljavanje javnih potreba, poput izgradnje javne infrastrukture ili pak financiranje zdravstva, obrazovanja i sličnoga što je veoma važno za poboljšavanje životnih uvjeta svih stanovnika u svijetu. Iako je gotovo nemoguće govoriti o potpunoj iskorijenjenosti zlouporeba na području međunarodnih financija, sve dok postoje oni koji se bore protiv takvih radnji, postoji i nada da će se stvari barem djelomično promijeniti na bolje.

LITERATURA

KNJIGE

1. Andrijanić, I. i Pavlović, D., *Međunarodno poslovanje*, Zagreb, Libertas – Plejada, 2016.
2. Belak, V., *Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika*, Zagreb, Belak Excellens, 2017.
3. Belak, V., *Poslovna forenzika i forenzičko računovodstvo, borba protiv prijevare*, Zagreb, Belak Excellens, 2011.
4. Cindori, S., *Sustav sprječavanja pranja novca*, Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2010.
5. Dalić, M., *Agrokor: Slom ortačkog kapitalizma*, Hanza Media, Zagreb, 2018.
6. Klepo, M., Bićanić, I. i Ivanković, Ž., *Slučaj Agrokor: Kriza najveće hrvatske kompanije*, Zagreb, FES, 2017.
7. Krugman, P. i Obstfeld M., *Međunarodna ekonomija: teorija i ekonomska politika, sedmo izdanje*, Zagreb, MATE, 2009.
8. Lovrinović, I., *Globalne financije*, Zagreb, ACCENT, 2015.
9. Matić B., *Međunarodno poslovanje*, Zagreb, Sinergija nakladništvo, 2004.
10. Orsag S., *Financiranje emisijom vrijednosnih papira*, RIFIN, Zagreb, 2002.
11. Rezaee, Z. i Riley, R., *Prijevare u financijskim izvještajima: sprječavanje i otkrivanje, drugo izdanje*, Zagreb, MATE, 2014.

STRUČNI ČASOPISI

1. Bilandžić, M., Čulig, B. i Lucić, D., Business Intelligence u hrvatskom gospodarstvu, *Poslovna izvrsnost*, vol. 6., no. 1., 2012., str. 9-27
2. Budimir, N., Forenzičko računovodstvo i njegova uloga u otkrivanju računovodstvenih prijevare, *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, vol. 7., no. 1., 2016.

3. Iljkić, D., Pranje novca u domaćem i stranom zakonodavstvu, *Financije i pravo*, vol 3., no 1., 2015., str. 37-58.
4. Kanajet, K. i Jakopović, H., Izvještavanje o krizi i krizno komuniciranje Agrokora u 2017. godini putem internetskih platformi Večernji.hr i Agrokor.hr, *Medijska istraživanja: znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije*, vol. 25, no. 1, 2019., str. 55-81
5. Lavion, D. et. al., *Pulling fraud out of the shadows*, Global Economic Crime and Fraud Survey 2018, PwC, 2018., Dostupno na: <https://www.pwc.com/gx/en/forensics/global-economic-crime-and-fraud-survey-2018.pdf> [Pristupljeno: 16.08.2019.]
6. Rubinić, I., i Bodul, D., Regulacija „too-big-too-fail“ kompanija u Republici Hrvatskoj, *Ekonomski pregled*, vol. 69., no. 3., 2018., str. 298-321
7. Sertić, A., Porezne oaze: međunarodno izbjegavanje plaćanja poreza i porezna evazija, *Porezni vjesnik*, vol. 21., no. 5., 2012., str. 40-47.
8. Škrinjarić, T. i Orlović, Z., Effects of Economic and Political Events on Stock Returns: Event Study of the Agrokor Case in Croatia, *Croatian Economic Survey*, vol. 21, no. 1, 2019., str. 47-86

INTERNETSKE STRANICE

1. Agrokor grupa (2019): Financijsko izvješće 2015., str. 5. Dostupno na: <http://www.agrokor.hr/hr/investitori/financijski-izvjestaji/godisnji-izvjestaji/> [Pristupljeno: 24.08.2019.]
2. DORH: *Podignuto trinaest optužnica zbog krivotvorenja službene ili poslovne isprave*, Dostupno na: <http://www.dorh.hr/zagreb28082019> [Pristupljeno: 05.09.2019.]
3. Europska komisija (2019): *OLAF: O nama*; Dostupno na: https://ec.europa.eu/anti-fraud/about-us/mission_hr [Pristupljeno: 20.08.2019.]
4. Europski parlament: *Prijevare na financijskom tržištu: prijestupnicima do četiri godine zatvora*, <http://www.europarl.europa.eu/news/hr/press-room/20140203IPR34503/prijevare-na-financijskom-trzistu-prijestupnicima-do-cetiri-godine-zatvora> [Pristupljeno: 21.08.2019.]

5. Forbes (2017): *Which U.S. Companies Have The Most Tax Havens?*; Dostupno na: <https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2017/10/24/which-u-s-companies-have-the-most-tax-havens-infographic/#3513857d5706> [Pristupljeno: 21.08.2019.]
6. Fortune Global 500 Report (2019), Dostupno na: <https://fortune.com/fortune500/> [Pristupljeno: 14.08.2019.]
7. HNB: *Sprječavanje pranja novca i financiranja terorizma*, Dostupno na: <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/supervizija/sprecavanje-pranja-novca-i-financiranja-terorizma> [Pristupljeno 05.09.2019.]
8. ICIJ (2017): *Explore the Panama Papers Key Figures*; Dostupno na: <https://www.icij.org/investigations/panama-papers/explore-panama-papers-key-figures/> [Pristupljeno: 24.08.2019.]
9. ICIJ (2019): *Offshore Leaks Database by country* ; Dostupno na: <https://offshoreleaks.icij.org/search?c=HRV> [Pristupljeno 24.08.2019.]
10. Institut za javne financije (2019): *Pranje novca*; Dostupno na: <https://www.ijf.hr/hr/korisne-informacije/pojmovnik-javnih-financija/15/paralelna-ekonomija/301/korupcija/302/> [Pristupljeno: 25.07.2019.]
11. International business guide (2013): *What is Corporate Crime?*; Dostupno na: <https://www.internationalbusinessguide.org/what-is-corporate-cyber-crime/> [Pristupljeno: 13.08.2019.]
12. Ministarstvo financija (2019): *Samostalni sektor za otkrivanje poreznih prijevара*; Dostupno na: <http://www.mfin.hr/hr/samostalni-sektor-za-otkrivanje-poreznih-prijevara> [Pristupljeno: 22.08.2019.]
13. Ministarstvo financija Hrvatske (2019): *Ured za sprječavanje pranja novca*; <http://www.mfin.hr/hr/sprjecavanje-pranja-novca> [Pristupljeno: 22.08.2019.]
14. OECD: *Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue*, Dostupno na: http://www.uniset.ca/microstates/oecd_44430243.pdf [Pristupljeno: 21.08.2019.]
15. Statista (2016): *The global extent of the Panama Papers leak*; Dostupno na: <https://www.statista.com/chart/4606/the-global-extent-of-the-panama-papers-leak/> [Preuzeto: 21.08.2019.]

16. Statista (2017): *The Global Cost Of Tax Avoidance*; Dostupno na: <https://www.statista.com/chart/8668/the-global-cost-of-tax-avoidance/> [Pristupljeno: 21.08.2019.]
17. Suddeutsche Zeitung (2019): *The Firm*; Dostupno na: <https://panamapapers.sueddeutsche.de/articles/56febf8da1bb8d3c3495adec/> [Pristupljeno: 24.08.2019.]
18. Syncsort (2019): *How to Clean Up Your Data for Anti-Money Laundering (AML) Compliance*; Dostupno na: <https://blog.syncsort.com/2019/03/data-quality/clean-data-anti-money-laundering-compliance/> [Pristupljeno: 25.07.2019.]
19. The Guardian (2018): *Deutsche Bank offices raided in connection with Panama Papers*; Dostupno na: <https://www.theguardian.com/business/2018/nov/29/deutsche-bank-offices-raided-connection-with-panama-papers> [Pristupljeno: 24.08.2019.]
20. UNCTAD (2019): *World Investment Report 2019: Special Economic Zones*; Dostupno na: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2019_overview_en.pdf [Pristupljeno: 04.09.2019.]
21. UNU-WIDER (2017): *United nations universit,: WIDER Working paper 2017/55: Global distribution of revenue loss from tax avoidance*; Dostupno na: <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/wp2017-55.pdf> [Pristupljeno: 21.08.2019.]

POPIS TABLICA, GRAFIKONA I SLIKA

POPIS TABLICA:

Tablica 1.: Distribucija 500 najvećih korporacija prema zemljama u 2018. i 2017. godini	7
Tablica 2.: Popis najvećih multinacionalnih kompanija prema prihodima u 2018. godini	8
Tablica 3.: Najčešće prijevare u financijskim izvještajima	33
Tablica 4.: Struktura vlasništva grupacije „Agrokor“	60
Tablica 5.: Revizija rezultata poslovanja za 2015. godinu i rezultati poslovanja u 2016. godini (u mil. HRK)	66
Tablica 6.: Promjene kapitala kompanija zbog jednokratnih otpisa i procjena (u mil. HRK)	67
Tablica 7.: Prikaz računovodstvenih nepravilnosti u „Agrokoru“	68

POPIS GRAFIKONA:

Grafikon 1.: Broj financijskih posrednika po zemljama s kojima je poslovala kompanija Mossack Fonseca“	54
Grafikon 2.: Broj aktivnih kompanija kojima je upravljala tvrtka „Mossack Fonseca“ u razdoblju od 1977. do 2015. godine	55
Grafikon 3: Operativna organizacijska struktura „Agrokora“	59

POPIS SLIKA:

Slika 1.: Tri faze procesa pranja novca	20
---	----

Slika 2.: Procijenjeni godišnji trošak utaje poreza na svjetskoj razini za 2017. godinu (u milijardama američkih dolara)	26
Slika 3.: Multinacionalne kompanije koje imaju najviše podružnica u poreznim oazama	29
Slika 4.: Vrste prijevара u korporacijama	31
Slika 5.: Najčešće vrste prijevара u poslovanju	40
Slika 6.: Utjecaj prijevара na sve aspekte poslovanja kompanije	42
Slika 7.: Offshore kompanije uključene u aferu „Panama Papers“ prema jurisdikcijama	53

SAŽETAK

Ovim diplomskim radom obrađuje se tema zlouporeba u međunarodnim financijama. U suvremenom se svijetu većina poslovanja odvija na međunarodnoj razini. Ključni nositelji međunarodnog poslovanja jesu multinacionalne korporacije koje svojom enormnom veličinom i gospodarskom snagom imaju znatan utjecaj na svjetsku ekonomiju. Multinacionalne korporacije su zapravo velike kompanije čije se poslovanje rasprostire na značajan broj zemalja diljem svijeta. One su jedne od pokretača, uz ostale međunarodne organizacije, te glavni čimbenici razvoja procesa globalizacije, kojim se svijet nastoji povezati u jedinstveno tržište. Ovakva vrsta međunarodnog poslovanja sa sobom donosi i mnoge rizike, te veće mogućnosti za počinjenje određenih kriminalnih radnji. Osim dobrih strana poslovanja na međunarodnoj razini, kao što su veća međusobna povezanost između zemalja sa svih krajeva svijeta i lakše kretanje dobara, ljudi i kapitala između zemalja, postoje i određene negativne posljedice koje se ogledaju u provođenju kriminalnih radnji na štetu samih kompanija, ali i nacionalnog i svjetskog gospodarstva. Tako postoje određene zlouporebe u međunarodnim financijama koje se ogledaju u vidu pranja novca, porezne utaje u sklopu poreznih oaza, lažiranja financijskih izvještaja, prijevara preko interneta, prijevara sa financijskim instrumentima i slično. Rad je upotpunjen primjerom poduzeća „Mossack Fonseca“ koje je sudjelovalo u jednoj od najvećih afera nazvanoj „Panama Papers“ u kojoj su otkrivene mnogobrojne malverzacije u vidu pranja novca i porezne utaje. Također je naveden i primjer hrvatskog giganta „Agrokora“ koji je od najveće kompanije u domaćem gospodarstvu došao do propasti zbog problema u poslovanju. Sumnja se kako su se ti problemi nastojali prikriti lažiranjem financijskih izvještaja.

Ključne riječi: multinacionalne kompanije, prijevara u međunarodnim financijama, Panama Papers, Agrokora

SUMMARY

This graduate thesis deals with the topic of frauds in international finances. Today, in modern world, most of the businesses is happening on the international level. The key bearers of the international business are multinational corporations which, because of their enormous size and economic strength, have a huge impact on the global economy. Multinational corporations are actually very big companies which operate in numerous countries all over the world. They are also starters and main factors for the development of the process of globalization among some other international organizations. The process of globalization is intended for uniting the world into single market of goods, people and capital. This type of international business brings with itself many risks and possibilities for any types of criminal actions. Besides the advantages of doing business on the international level, such as better connection between countries placed on different parts of the world and easier flow of goods and capital between those countries, there are some disadvantages which could be seen as criminal actions who make harm to the corporations themselves, and to national and international economies. These criminal actions are represented by various frauds such as money laundering, tax evasion with help of the usage of tax havens, financial statement frauds, cybercrime, frauds with financial instruments, etc. This work is complemented by the example of lawyer firm “Mossack Fonseca” which was the main factor in the “Panama Papers” affair which has discovered numerous cases of money laundering and tax evasion. There is also an example of a Croatian giant “Agrokor” which has been doomed to failure after being the biggest company in national economy. It is suspected that this company has committed financial statement fraud trying to hide its various financial problems.

Keywords: multinational corporations, international finance frauds, Panama Papers, Agrokor